

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SYSTEMATICKÉ TEOLOGIE

Josef Peňáz

Eucharistická oběť v magisteriu Pia XII.

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Štěpán M. Filip, Th.D.

Obor: Katolická teologie

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem přitom použil pouze uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci, dne 18. 4. 2012.

Děkuji PhDr. Štěpánu M. Filipovi, Th.D. za odborné vedení práce a za cenné rady a podněty. Svou vděčnost také vyjadřuji všem, kteří mi při tvorbě práce jakkoli pomáhali.

Obsah

Úvod	7.
1. Životopis Pia XII. a jeho vztah k eucharistii	10.
1.1. Život Eugenia Pacelli před kněžským svěcením	10.
1.2. Kněz a biskup	10.
1.3. Papež	13.
1.4. Vztah Eugenia Pacelli k eucharistii	17.
2. Učení magisteria o eucharistii před pontifikátem Pia XII.	20.
2.1. Učení magisteria o eucharistii před Tridentským koncilem	20.
2.1.1. První pokusy o vyjasnění způsobu Kristovy eucharistické přítomnosti	22.
2.1.2. Eucharistická nauka Inocence III. a IV. Lateránského koncilu	23.
2.1.3. Vývoj mezi pontifikátem Inocence III. a Florentským koncilem	24.
2.1.4. Florentský koncil	26.
2.2. Eucharistická nauka Tridentského koncilu	28.
2.2.1. Dekret o svátosti eucharistie	28.
2.2.2. <i>Dekret o přijímání pod obojí způsobou a o přijímání dětí</i>	30.
2.2.3. <i>Dekret o mešní oběti</i>	31.
2.3. Eucharistická nauka magisteria po Tridentinu	33.
2.4. Souhrn eucharistické nauky magisteria před pontifikátem Pia XII.	35.
3. Vybrané magisteriální dokumenty Pia XII. pojednávající o eucharistii	37.
3.1. Encyklika <i>Mystici Corporis Christi</i>	37.
3.2. Encyklika <i>Mediator Dei</i>	38.
3.2.1. Základní orientace encykliky	39.
3.2.2. Velekněžský úřad Ježíše Krista a jeho vykonávání	39.
3.2.3. Kristova přítomnost v liturgii	41.
3.2.4. Podíl církve na Ježíšově velekněžském úřadu	41.
3.2.5. Vztah liturgie a víry	43.
3.2.6. Mše svatá	44.
3.2.6.1. Podstata mešní oběti	44.

3.2.6.2. Subjekt a objekt mše svaté	44.
3.2.6.3. Cíle mše svaté	44.
3.2.6.4. Účinky eucharistické oběti	45.
3.2.6.5. Účast věřících na eucharistické oběti	46.
3.2.6.6. Veřejný charakter mše svaté	47.
3.2.6.7. Svaté přijímání	48.
3.2.7. Úcta k eucharistii	49.
3.2.8. Liturgický rok	49.
3.2.9. Závěr encykliky	50.
3.2.10. Souhrn encykliky <i>Mediator Dei</i>	50.
3.3. Encyklika <i>Humani generis</i>	51.
3.4. Encyklika <i>Menti Nostrae</i>	51.
3.5. Poselství <i>Date Deo</i>	53.
3.6. Apoštolská konstituce <i>Christus Dominus</i>	54.
3.7. Encyklika <i>Sacra virginitas</i>	54.
3.8. Encyklika <i>Musicae sacrae disciplina</i>	55.
3.9. Encyklika <i>Haurietis aquas</i>	55.
3.10. Projev <i>Vous Nous avez demandé (Poprosili jste Nás)</i>	57.
3.10.1. Liturgie a církve	57.
3.10.2. Liturgie a Ježíš Kristus	57.
3.10.2.1. Liturgie jako „actio Christi“	57.
3.10.2.2. Kristova přítomnost a jeho majestát	58.
4. Systematické vyložení eucharistické nauky Pia XII.	60.
4.1. Definice liturgie	60.
4.2. Velekněz Ježíš Kristu a vykonávání jeho kněžského úřadu	61.
4.3. Subjekt a objekt liturgie, podíl církve na vykonávání Kristova kněžského úřadu, <i>participatio actuosa</i>	62.
4.4. Metafyzická a fyzická podstata mše; její ustanovení Kristem	63.
4.5. Účinky eucharistické oběti	65.
4.6. Účel mešní liturgie	66.
4.7. Kristova přítomnost pod eucharistickými způsoby a transsubstanciace	68.

4.8. Eucharistický kult	69.
4.9. Liturgie a víra	69.
4.10. Pius XII. a teorie „Mysteriengegenwart“	70.
5. Vývoj po smrti Pia XII.	71.
5.1. Druhý vatikánský koncil	71.
5.1.1. Konstituce <i>Sacrosanctum concilium</i>	72.
5.1.2. Věřoučná konstituce <i>Lumen gentium</i>	73.
5.1.3. Další koncilní dokumenty	75.
5.1.4. Souhrn eucharistické nauky II. vatikánského koncilu	75.
5.2. Pavel VI.	76.
5.2.1. Všeobecné pokyny k Římskému misálu.	76.
5.2.2. Encyklika <i>Mysterium fidei</i>	77.
5.3. Jan Pavel II.	80.
5.4. Benedikt XVI.: Apoštolská exhortace <i>Sacramentum caritatis</i>	83.
Závěr	87.
Appendix	90.
I. Reflexe nad pojmem „sacrificium“	90.
II. Reflexe nad pojmem „transsubstantiatio“	91.
III. Teorie „Mysteriengegenwart“	93.
IV. Víra o mši svaté ve světle Tradice: svědectví některých liturgických textů	94.
Anotace	96.
Bibliografie	97.
Seznam zkratk	104.

„Eucharistie zaujímá zcela zvláštní místo v křesťanském životě a ve vztazích, které jsou mezi Bohem a člověkem. Liší se od všech ostatních svátostí jak tím, že to není pouze svátost, nýbrž i oběť, tak také tím, že v ní nám nedává Kristus pouze svou milost, nýbrž i sám sebe.“¹

Úvod

Pán Ježíš v jednom rozhovoru řekl: „Poznáte pravdu a pravda vás osvobodí.“² Svatý otec Benedikt XVI. vyhlásil letošního roku Rok víry.³ Jak Písmo svaté, tak i Tradice nás učí, jak je čistota víry důležitá. Uvidíme, že se víra vyjadřuje v liturgii; proto pastýřům církve vždycky záleželo na správném liturgickém slavení, což ovšem předpokládá takovou teologii mše, která odpovídá křesťanské a katolické víře.

Apoštolský stolec vydal v posledních letech celou řadu opatření, kterými se snaží povznést liturgické slavení v latinské církvi. Obnova, po které volalo liturgické hnutí, kterou si přál Pius XII. a ke které vydal II. vatikánský koncil obecné směrnice, se nakonec ubírala jiným směrem. Vydáním knihy *Duch liturgie*⁴ se tehdejší prefekt Kongregace pro nauku víry, kardinál Ratzinger, pokouší tento vývoj korigovat a vyvolat nové liturgické hnutí, které by vedlo k prohloubení vědomí kristocentričnosti a sakrality mše svaté a ostatních svátostí. Církvi byl dán Duch Svatý, aby s ní zůstával stále.⁵ Proto také víra církve zůstává chráněna ve své neměnnosti, i když do jednotlivých pravd stále hlouběji pronikáme, lépe si je uvědomujeme a při teologické práci z nich vyvozujeme nové konkluze.

1 DACÍK, Reginald M. *Bůh ve svátostech*. 2. vyd. Olomouc : Dominikánská edice Krystal, 1948. s. 62.

2 Srov. Jan 8, 32.

3 Srov. BENEDIKT XVI.: *Porta fidei*.

Dostupné na internetu: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=15348>.

4 RATZINGER, Joseph. *Duch liturgie*. Přel. Petr a Markéta Kolářovi. Brno : Barrister a Principal, 2006. Orig.: *Der Geist der Liturgie*.

5 Srov. Jan 14, 16.

Předkládaná práce si klade za cíl popsat v základních nárysech eucharistickou nauku papeže Pia XII., kterou zasazuje do kontextu předchozího a následného magisteria, aby ukázala, že zde nikdy nedošlo k žádnému zlomu, i když nepřehlídíme ani teologický vývoj, ani posun v kladení důrazů. Nebudeme zmiňovat všechny dokumenty, ale nauku, která je v nich obsažena a stále znovu a znovu opakována, si nastíníme na příkladu deseti z nich. Zároveň popíšeme, co učili předchozí a následní papežové a koncily, abychom viděli jakým směrem se ubírala a vyvíjela.

V první kapitole práce seznamuje autor s životem Eugenia Pacelli se zaměřením na jeho „obětní smýšlení“ v každodenním životě a s tím související vztah k eucharistické oběti a k samotnému Ježíši Kristu přítomnému v nejsvětější svátosti, a to v duchu výroku Jana Křtitele: „On musí růst, já však se menšit.“⁶

Druhá kapitola pojednává o některých výrocích magisteria od dob křesťanského starověku přes zavedení a precizování filosofické terminologie v době vrcholného středověku, definování víry o eucharistii na Tridentském koncilu až do nástupu Eugenia Pacelli na Petrův stolec.

Třetí kapitola popisuje eucharistickou nauku Pia XII., kterou předkládá ve všech svých projevech, za tímto účelem vybíráme deset různých papežských dokumentů z dob pontifikátu tohoto papeže, témata, která s eucharistií nesouvisí ani přímo, ani nepřímo, vynecháváme.

Čtvrtá kapitola systematicky rozebírá, co Pius XII. o eucharistii učí a jak se na daná témata a témata s nimi přímo souvisejícími dívají někteří minulí i současní teologové. Volíme nejčastěji se opakující témata v magisteriu Pia XII. a sledujeme, proč zdůrazňuje právě tato.

Pátá kapitola popisuje vývoj eucharistické nauky po smrti Pia XII. Chce ukázat, jak si koncilní otcové i papežové uvědomovali skutečnost neměnitelnosti víry a jak reagovali na názory těch, kteří chtěli vidět v události Druhého vatikánského koncilu zlom.

Dalším cílem, který si předkládaná práce klade, je oživit vědomí víry církve o eucharistii, především pak o obětním charakteru mše svaté a vyzvat

6 Srov. Jan 3, 30.

k celoživotní aktivní účasti na této bohoslužbě, totiž k vstoupení do Ježíšovy oběti, nakolik jsme se křtem stali údy jeho tajemného těla. Chce ukázat, že Ježíšovo *passio* je paradoxně maximální možnou aktivitou v onom „Hingabe“ nebeskému Otci; a jestliže je člověk stvořen k obrazu Božímu, měl by se i v tomto Božím Synu, Ježíši Kristu, nejdokonalejšímu člověku, podobat.

K tématu eucharistické oběti má autor již mnoho let blízký vztah. Neznalost katolické víry vedoucí k častému zneužívání⁷ bohoslužby, ke kterému mnohdy dochází i bez zlého úmyslu, příklad horlivosti svatého Pavla pro pravdu⁸ a s tím související touha, aby všichni měli větší možnost poznat, co církve věří a učí o eucharistii, ho vedla k výběru tohoto zaměření práce. Po konzultaci s vedoucím práce jsme zvolili konkrétní téma.

Autor je vděčný za možnost zabývat se právě tímto tématem a doufá, že jeho práce přispěje k prohloubení vztahu mnohých ke Kristu přítomnému v nejsvětější svátosti a jeho oběti při mši svaté svátostně zpřítomňované.

7 V některých jazycích se pro „liturgický nešvar“ používá výstižnější označení „zneužití“.

8 Srov. např. list Galat'anům.

1. Životopis Pia XII. a jeho vztah k eucharistii⁹

Rod Pacelli původně sídlil v Ornanu, vesnici nedaleko Viterba. V roce 1853 se rodina přestěhovala do Říma a začala se angažovat ve službách Apoštolského stolce a papežského státu. Nacházíme se v pohnutých dobách, v letech po „celoevropské“ revoluci, při níž musel papež uprchnout do Gaety. Nyní se situace na krátkou dobu částečně uklidnila a v Římě i v celém státě bylo třeba opět nastolit řád, k čemuž přispěl i dědeček budoucího papeže, Marcantonio Pacelli.

1.1. Život Eugenia Pacelli před kněžským svěcením

Eugenio Pacelli se narodil 2. března 1876, dva dny po narození přijal v kostele San Celso e Giuliano svátost křtu.

Eugenio měl tři sourozence, staršího bratra a dvě sestry. Od samého dětství bylo zřejmé, že jeho kněžská dráha nebude pouhým naplněním zvyku patricijských rodin, ale že sám souhlasí a z vlastního přesvědčení chce být knězem.

Ve svých devíti letech nastoupil na gymnázium Visconti, kde svou pílí předčil ostatní spolužáky. Když bylo třeba, nebál se veřejně vyjádřit nesouhlas s názory svého vyučujícího, přestože mu za to hrozily kázeňské postihy včetně vyloučení ze školy.

Ke kněžství se dále připravoval v Collegio Capranica, studium ale musel ze zdravotních důvodů přerušit. Po návratu do Říma pokračoval ve studiích na Gregorianu.

1.2. Kněz a biskup

V dubnu 1899 přijal Eugenio Pacelli kněžské svěcení. Světitelem byl tehdejší latinský patriarcha Antiochie, Mons. Cassetta. Navzdory vlastnímu přání, které v sobě choval až do svého jmenování státním sekretářem, neměl

9 Při líčení vycházíme především z knih M. P. LEHNERT, *Ich durfte ihm dienen: Erinnerungen an Papst Pius XII.*, 3. Aufl. Würzburg : Naumann, 1983. O. WALTER, *Pius XII: Leben und Persönlichkeit.* Freiburg im Breisgau : Walter Verlag, 1956.

novokněz působit v běžné pastoraci, ale jeho kněžská služba začala v římské kurii pod vedením sekretáře Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti, pozdějšího kardinála a státního sekretáře Mons. Gasparri. Díky četným schopnostem mohl dostávat další úkoly a brzy se stal podsekretářem a později sekretářem zmíněné kongregace.

Zanedlouho začal vyučovat na Papežské diplomatické akademii a na Apollinariu, kde sám kdysi získal doktorát. Byl dobrým řečníkem a od svých posluchačů vyžadoval zodpovědný přístup ke studiu.

Aktivně se podílel na sestavování nového Kodexu kanonického práva, jehož přípravu zahájil papež Pius X. a který byl dokončen a promulgován za pontifikátu Benedikta XV.

I přes množství povinností stále pamatoval na hlavní úkoly každého kněze. Každodenní mše svatá byla samozřejmostí. Dále se věnoval zpovídání, vyučování katechismu dětí i dospělých a také uděloval duchovní cvičení. Tuto činnost vykonával i jako nuncius v Berlíně.

Když vypukla I. světová válka, nasazoval se Apoštolský stolec ve snaze znovunastolit mír a minimalizovat utrpení lidí na obou stranách. Po sarajevském atentátu nabízel Pius X. své prostřednictví pro případné vyjednávání; když neuspěl a byl požádán o požehnání rakouských zbraní, odmítl tak učinit s tím, že žehná jenom míru. Prelát Pacelli, v té době již sekretář kongregace, se z důvodu svého úřadu podílel na aktivitách Svatého stolce víc než kdokoli jiný.

Po válce vynaložily světové mocnosti nemalé úsilí, aby zavedly nový světový řád. Na názory papeže se již nebral téměř žádný ohled, zvláště v otázce budoucnosti Německa. V této situaci měl Mons. Pacelli působit jako nuncius nejdříve v Mnichově a později v Berlíně. Třináctého května 1917 mu papež Benedikt XV. udělil biskupské svěcení s titulem arcibiskupa Sard. Toto jmenování bylo sice velkou poctou, ale zároveň vzhledem k okolnostem vyžadovalo velkou zodpovědnost, nemalé schopnosti a obratnost v jednání.¹⁰ Tyto vlastnosti prokázal nový nuncius např. úspěšným dokončením a podepsáním dvou konkordátů. Za zmínku stojí také události mnichovské

10 Srov. O. WALTER, *Pius XII.*, s. 59.

bolševické revoluce, při níž opustila město většina diplomatů. Mons. Pacelli zůstal. Během revoluce byla nunciatura napadena vícekrát. Zmíníme pouze jednu takovou událost: Před útokem nechal apoštolský nuncius všechny zaměstnance, aby se ukryli, a sám se připravil na nežádoucí setkání. Když se ozbrojení revolucionáři dostali až ke dveřím nunciovy pracovny, byli zaskočeni neohrožeností arcibiskupa, který před nimi stál sice bez světské zbraně, ale s pektorálem v ruce, a z jehož pohledu bylo zřejmé, že se nepohne z místa a nenechá se zastrašit žádnou světskou mocí, zbraně klesly a revolucionáři nakonec odešli.¹¹

V roce 1929 byl Mons. Pacelli ze svého úřadu nuncia v Berlíně odvolán, protože ho chtěl Pius XI. jmenovat kardinálem. Následujícího roku vystřídal kardinála Gasparriho na postu státního sekretáře. Zdálo se, že uzavřením Lateránských dohod splnil Gasparri svůj úkol a může odejít na zasloužený odpočinek. Ve světě mezitím vypukla ekonomická krize.

Jako státní sekretář býval kardinál Pacelli mnohokrát pověřen zastupováním papeže a Apoštolského stolce v zahraničí. Jeho účast na eucharistických kongresech popíšeme v jiné kapitole. Velkou pozornost vyvolala kardinálova návštěva Spojených států, při níž byli tamější věřící mile překvapeni, když na ně promluvil anglicky.

I přes vysoké postavení v kurii a přes svou potřebu trávit určitou dobu o samotě si státní sekretář zachoval lidský přístup ke všem, s nimiž se – i náhodně – setkával.

Co se týká životního stylu, dovidáme se, že byl na sebe velmi přísný. Hodinová procházka za každého počasí bývala jeho jedinou rekreací. V jídle a pití nebyl nijak náročný. Usiloval o pořádek. Ranní hodiny věnoval modlitbě a rozjímání, pozdní večery trávil četbou. Celý den měl rozdělený tak, aby dobře využil každou minutu.¹² Spát chodil ve dvě hodiny v noci a spával jen něco málo přes čtyři hodiny. Tento zvyk si ponechal až do své smrti.¹³

11 Srov. tamt. s. 79-80.

12 Srov. tamt. s. 165 a 166.

13 Srov. M. P. LEHNERT, *Ich durfte ihm dienen*, s. 46.

Eugenia Pacelli nemůžeme považovat, jak se někteří domnívají, za nelidský „stroj“. Později uvidíme, jak byl jako papež solidární se všemi potřebnými lidmi. Sestra Pascalina o tom vydává četná svědectví, nabídl např. pomoc jedné starší paní,¹⁴ měl velký soucit s trpícími: „Trpěl, když byl někdo nemocný.“¹⁵ O jeho lidském přístupu svědčí také příhoda z eucharistického kongresu v Buenos Aires, kterého se účastnil jako papežský legát. V oděvu prostého kněze vyšel postranním vchodem do neznámého města. Přesto ho lidé poznali a obklopili. Vedl pak s nimi dlouhé a přátelské rozhovory.¹⁶

Přestože papež Pius XI. a jeho státní sekretář měli zcela odlišnou povahu, dobře si rozuměli. Jak přiznal sám Eugenio Pacelli, tam, kde se jejich názory rozcházely, zůstávalo vědomí o božském poslání papeže.¹⁷ To ovšem neznamená, že by kardinál na všechno papeži „automaticky“ přikyvoval. Podle svých vlastních slov nikdy neřekl „ne“, když myslel „ano“ a naopak.¹⁸ Tento postoj nenarušoval dobré vztahy, ale naopak je ještě více posílil.

Když v únoru 1939 papež zemřel, přestal být kardinál Pacelli v souladu s církevním právem státním sekretářem, ale jakožto kardinál kamerlengo měl nyní snad ještě více práce, než dosud.

1.3. Papež

Přestože co se týká kněžství, není mezi papežem a jiným biskupem či knězem tak velký rozdíl, jako např. mezi knězem a jáhnem¹⁹, věnujeme životu Eugenia Pacelli po jeho zvolení papežem vlastní podkapitolu, a to z důvodu samotného tématu práce.

Po smrti často přehlíženého Pia XI., bývalého horolezce, který se nebál vystupovat po vlastních a dosud neznámých cestách, který dokázal i jako papež

14 Srov. tamt. s. 15.

15 „Er litt, wenn jemand krank war.“ tamt. s. 64.

16 Srov. tamt. s. 50n.

17 Srov. tamt. s. 66.

18 Srov. tamt. s. 65.

19 „Jáhni jsou služebníci posvěcení pro služební úkoly v církvi; nedostávají svátostné kněžství, ale svěcení jim uděluje důležité úkoly ve službě slova, v bohoslužbě, v duchovní správě a ve službách lásky [...]“ *Katechismus katolické církve*. přel. Josef Koláček. 1. vyd. Praha : Zvon, české katolické nakladatelství, 1995. Orig.: *Catéchisme de l'Eglise catholique*. 1596.

bouchnout do stolu, bylo-li to třeba,²⁰ bývalého nuncia, který také zůstal při nepokojích klidný a neopustil své místo,²¹ papeže, který přispěl k dohodě s italským státem a za jehož pontifikátu bylo uzavřeno několik konkordátů, bojovníka za Boží práva ve světě a práva všech lidí,²² který ve spolupráci s kardinálem Pacelli vydal protinacistickou encykliku *Mit brennender Sorge*, byl Eugenio Pacelli zvolen papežem. Stalo se tak druhého března 1939. Slavnostní korunovace proběhla deset dní nato, tedy v neděli dvanáctého března.

Podle svědectví sestry Pascaliny nebyl papež ve svém soukromém životě o nic náročnější než před svým zvolením. Na příklad svůj talár či boty nosil tak dlouho, dokud to bylo jen trochu možné, přestože na nich byly již znatelné známky opotřebování.²³ Své rozhodnutí si nenechal rozmluvit: „Ale Svatosti, vždyť takové boty už nenosí ani žádný chudák.“²⁴ Co se týká práce v nepříjemných podmínkách, odpověděl jednou papež sestře: „[...] proto ještě nebudu pracovat méně. A navíc práce spojená s obětí má větší cenu.“²⁵ „Navzdory jeho zjevnému smyslu pro krásu a noblesu musel mít všechno jen skromné a jednoduché.“²⁶ Zde vidíme náznak rozlišení, se kterým se setkáváme u mnoha světců: Co sloužilo jim, mělo být prosté, skromné a jednoduché, ale co bylo určeno pro posvátný kult, pro eucharistii, mělo být drahocenné a vzácné.

Ve světě se pomalu schylovalo k druhé světové válce. Ještě téhož roku vydal papež encykliku *Summi pontificatus*, ve které se mj. dotýká tématu přirozeného zákona a práva státních autorit, které podle papeže není neomezené, ale musí se podřídit Božímu zákonu. Snadno můžeme vyvodit, že touto encyklikou mířil proti těm, kteří jednali jinak, tedy i proti politice Třetí říše. Připomíná povinnost řídit se přirozeným zákonem a upozorňuje, že jednou budeme stát před nejvyšším soudcem a zodpovídat se ze všech svých skutků.²⁷

20 Srov. O. WALTER, *Pius XII.*, s. 168.

21 Srov. tamt. s. 11.

22 Srov. např. vydání encykliky *Quas Primas* (1925), *Divini illius magistri* (1929), *Quadragesimo anno* (1931), *Divino Redemptoris* (1937).

23 Srov. M. P. LEHNERT, *Ich durfte ihm dienen*, s. 170.

24 „Aber, Heiligkeit, solche Schuhe trägt auch kein Armer mehr [...]“ Tamt. s. 170.

25 „[...] ich arbeite deshalb nicht weniger, und die mit Opfer verbundene Arbeit hat auch mehr Wert.“ Tamt. s. 170.

26 „Trotz seines ausgeprägten Sinnes für Schönes und Feines musste für ihn alles bescheiden und einfach sein.“ Tamt. s. 72.

27 Srov. DENZINGER, Heinrich; HÜNERMANN, Peter. *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum: Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen*

Před vypuknutím druhé světové války se papež marně pokoušel zabránit novému konfliktu. V různých poselstvích mluvil o důležitosti míru založeném na spravedlnosti, mnohokrát se obracel na diplomaty světových mocností přítomné u Svatého stolce, s posledním takovým apelem se setkáváme ještě 31. 8. 1939. Známy je jeho výrok, že se nic neztratí mírem, ale všechno se může ztratit válkou²⁸. Nakonec mohl říci, že udělal všechno, aby zabránil válce, a že je připraven vykonat vše potřebné pro obnovení spravedlivého míru.²⁹ Když přes veškeré papežovy snahy válka přece jen vypukla, byl pevně rozhodnut starat se s otcovskou láskou o všechny lidi bez výjimky. Během války zveřejnil četná mírová poselství. Nedaleko baziliky sv. Vavřince za hradbami stojí socha tohoto papeže, která připomíná jeho výjezd do zasažených míst v době bombardování, kdy chtěl pomoci a dát útěchu lidem, kteří se ocitli v nesnázích. Přestože, jak se potvrdilo, byl přítom sám v ohrožení, dostavil se na místo téměř bez doprovodu. Na pozdější výtku odpověděl, že pokud dojde k dalšímu bombardování, zachová se stejně, což se také stalo³⁰. Tato událost byla jen jedním z mnoha projevů solidarity s lidmi postiženými válkou a nacistickým režimem.

V průběhu války zveřejnil Pius XII. encykliky *Divino afflante Spiritu* a *Mystici Corporis Christi*, v roce 1947 pak vydal encykliku *Mediator Dei*, dvěma posledním jmenovaným encyklikám věnujeme samostatné podkapitoly, proto je zde nerozebíráme. Encyklikou *Divino afflante Spiritu* povoluje biblistům svobodně používat metody vlastní biblické vědě, což ovšem nemá vést ke svévoli, ale vše se má dít ve službě samotnému biblickému textu.³¹

Podobně, jako byla Apoštolským stolcem odsouzena ideologie nacismu, odsoudilo posvátné Officium se souhlasem papeže také komunismus, asi nejznámějším dokumentem v této věci je dekret z roku 1949.

Dalším významným dokumentem je apoštolská konstituce *Sacramentum ordinis*, kterou se vyjasňuje otázka ohledně materie v případě svátosti svěcení.

Lehrentscheidungen. 3/42. Aufl. Freiburg–Basel–Wien : Herder, 2009. 3781.

28 Srov. M. P. LEHNERT, *Ich durfte ihm dienen*, s. 101.

29 Srov. O. WALTER, *Pius XII.*, s. 190.

30 Srov. M. P. LEHNERT, *Ich durfte ihm dienen*, s. 116.

31 Srov. DzH 3831.

Samozřejmě že již před vydáním konstituce mnozí teologové učili, že materií je vkládání rukou,³² ale tuto otázku ponechávali otevřenou.

V roce 1950 byla vydána encyklika *Humani generis*, kterou se snaží usměrnit určité tendence v tehdejší teologii a filosofii.

Významnou událostí pontifikátu tohoto papeže bylo vyhlášení dogmatu o nanebevzetí Panny Marie s tělem i duší. Stalo se tak na Slavnost všech svatých roku 1950 konstitucí *Munificentissimus Deus*, která byla čtyři roky nato v jistém smyslu doplněna encyklikou *Ad caeli Reginam*. Oba dokumenty spolu úzce souvisí. Jedná se o další potvrzení vítězství nad hříchem, jehož je smrt a následný rozklad těla následkem. V definici se neřeší otázka, zda Panna Maria zemřela tak, jak umírají ostatní lidé, nebo ne: „[...] expleto terrestres vitae cursu [...]“³³ Encyklika *Ad caeli Reginam* cituje Jana Damašského, který učí, že Panna Maria je Paní celého tvorstva, protože je z důvodu hypostatické unie Matkou Stvořitele,³⁴ ale vypočítává i jiné důvody, např. zvláštní podíl Panny Marie na Ježíšově díle³⁵: Spojení s Kristem vede k tomu, že je s ním spojena i v kralování³⁶.

Jméno Pia XII. se pojí také s reformou liturgie. Mši svatou bylo možné slavit i v jinou denní dobu, než jen ráno či dopoledne, byl zmírněn eucharistický půst. Papež promulgoval nový překlad žalmů, který na rozdíl od galského překladu ve Vulgátě vycházel přímo hebrejského originálu, ale který se nakonec neujal. V letech 1955 a 1956 nechal vydat nové liturgické knihy, asi největší změna se týkala velikonočního tridua. Liturgie Velkého pátku byla zjednodušena a dostala podobu blízkou té dnešní; věřící ocenili, že mohou na Velký pátek opět chodit ke sv. přijímání. Obřady Velké noci se nepříště neměly anticipovat během sobotního dopoledne. „Tak získala ‚matka všech vigilií‘, tj. vigilie velikonoční, znovu vysoké postavení ve vědomí věřících.“³⁷ V následujících letech, i po smrti

32 Tak např. TANQUEREY, Adolphe. *Synopsis theologiae dogmaticae ad usum seminarium*. Tomus III: *De Deo Sanctificante et Remuneratore seu De Gratia, De Sacramentis et De novissimis*. 25.ed. Parisiis-Tornaci-Romae : Desclée et Socii, 1945. s. 728 a 748.

33 DZH 3903.

34 *De fide orthodoxa* IV 14 In: PG94,1158B-1159A. In: DZH 3913.

35 Srov. DZH 3914.

36 Srov. tamt. 3916.

37 ADAM, Adolf. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Přelož. Václav Konzal a Pavel Kouba. Praha : Vyšehrad, 2001.

Pia XII., vycházely další dekrety a výnosy, a sice až do roku 1962, kdy byl vydán misál jakožto nová *editio typica*.

Podle svědectví papežových blízkých spolupracovníků prožíval Pius XII. několik let „temnou noc“. V posledních dnech svého života navzdory fyzickému vyčerpání stále pracoval. Potvrdil tak pravdivost svého dlouholetého postoje: „Papež už nemá na sebe žádné právo. Patří Bohu, církvi a duším. Na zemi nemůže být nijak šetřen.“³⁸

Pius XII. zemřel v Castel Gandolfo 9. října 1958. Hlavním důvodem smrti bylo podle lékařů vyčerpání³⁹. Jak vzpomíná sestra Pascalina, do posledních chvil usiloval papež o možnost sloužit mši svatou.⁴⁰ Také v okamžiku smrti byla v jeho blízkosti slavena mše svatá.⁴¹ V současnosti probíhá beatifikační proces, který je již ve značně pokročilé fázi. Nástupcem Pia XII. byl zvolen benátský patriarcha, Angelo kardinál Roncalli, který přijal jméno Jan XXIII.

1.4. Vztah Eugenia Pacelli k eucharistii

Jestliže je liturgie zdrojem a vrcholem života církve,⁴² pak musí tato skutečnost platit také v životě jejích jednotlivých členů. Eucharistická oběť hrála významnou roli v životě Eugenia Pacelli již před jeho zvolením na Petrův stolec. Nemyslíme pouze na kněžství, které je s eucharistií nutně spojené, ale připomínáme jeho osobní přesvědčení a zaujetí. Pomineme-li dětské „hraní si na mši svatou“ a událost prvního svatého přijímání, stojí za zmínku primiční mše svatá, kterou sloužil v římské bazilice Santa Maria Maggiore. Jak můžeme číst v životopisech tohoto papeže, slavil ji s velkou vážností a přítomní věřící byli svědky opravdovosti při posvátných úkonech⁴³. Na každodenní slavení mše svaté nezapomínal ani během svého působení v diplomatických službách Apoštolského

38 „Ein Papst hat kein Recht mehr auf sich selbst. Er gehört Gott, der Kirche und den Seelen. Hier auf Erden gibt es für ihn keine Schonung.“ M. P. LEHNERT, *Ich durfte ihm dienen*, s. 191.

39 Např. Prof. Gasbarini. Srov. M. P. LEHNERT, *Ich durfte ihm dienen*, s. 191.

40 Srov. M. P. LEHNERT, *Ich durfte ihm dienen*, s. 182n.

41 Srov. tamt.s. 190.

42 Srov. SC 10.

43 Srov. O. WALTER, *Pius XII.*, s. 39.

Stolce. Čas určený k celebraci a následnému díkyčinění plnému hloubky nekrátil ani když na něho doléhaly pracovní povinnosti.

Jako státní sekretář byl pověřován k zastupování papeže na eucharistických kongresech. Jeden z takovýchto kongresů se konal v roce 1934 v Buenos Aires. Jak chápal své postavení papežského legáta tváří v tvář eucharistii, popisuje následující příhoda:

„Když viděl při slavnostech nespočetné množství lidí, vždy si kladl otázku, zda už také všichni vzdali úctu Pánu přítomnému v nejsvětější svátosti. Když mu oznámili, že dokonce celou noc stáli lidé před jeho domem na hlídce, aby byli ráno prvními, kdo ho uvidí a přijmou jeho požehnáni, zesmutněl z toho. „Jsem zde přece kvůli Pánu přítomnému ve svatostánku a proto, abych ho oslavil.“⁴⁴

V květnu 1938 se konal eucharistický kongres v Budapešti. Legát zde byl přijat s velkými poctami a k věřícím z celého světa promlouval v sedmi jazycích. Ve své řeči se také dotkl politického vývoje a varoval před ideologiemi, které jsou v rozporu s učením církve. Podle jeho slov má každý národ své místo v Božím plánu spásy. Kristus, před nímž stojíme a kterému se zde klaníme, je poslán do všech dob. Bez něho není blaho a štěstí myslitelné. Vše má být obnovováno v Kristu a nikdy ne bez něho. Svátost eucharistie je oním „vinculum amoris“; zde se máme učit a čerpat sílu, abychom pak vyšli do světa a šířili mezi všemi lidmi jeho lásku, a to i za viditelnými hranicemi církve. Máme tak činit navzdory nebezpečím, která nám hrozí.⁴⁵

Závěrem můžeme říci, že nejen celý kněžský život Eugenia Pacelli, ale i celý jeho život před přijetím kněžského svěcení byl neodlučitelně spojen s eucharistií. Reforma liturgie, kterou v jistém smyslu započal, ukazuje, jak velký význam připisoval této oblasti života církve. Určitou symboliku můžeme spatřovat i v tom, že poslední snímek Pia XII. (kromě těch, které si pořídil

44 „Als er bei den Feierlichkeiten die ungezählten Menschen sah, war immer nur die eine Frage auf seinen Lippen, ob sie auch alle schon dem Herrn in der heiligsten Eucharistie gehuldigt hätten! Als man ihm berichtet, dass vor seinem Hause sogar die Leute die ganze Nacht Wache standen, um am Morgen die ersten zu sein, die ihn sehen und seinen Segen empfangen durften, machte ihn dies ganz traurig. „Ich bin doch für den Herrn im Tabernakel und zu Seiner Verherrlichung hier!“ M. P. LEHNERT, *Ich durfte ihm dienen*, s. 50.

45 Srov. tamt., s. 60-63.

papežův osobní lékař v okamžiku umírání) nám ukazuje tohoto papeže jako člověka klečícího před svatostánkem.

2. Učení magisteria o eucharistii před pontifikátem Pia XII.

Protože „nikdo nemůže položit jiný základ, než ten, který je už položen“⁴⁶ a protože je třeba v teologické práci zachovávat kontinuitu, musel také Pius XII. ve své nauce vycházet z toho, co bylo řečeno již před ním, při zachování věrnosti pravdě, onomu pokladu víry, který byl církvi jednou provždy jejím zakladatelem svěřen.⁴⁷

Kdykoli mluvíme o eucharistii, rozlišujeme, o jaké hledisko se jedná: Tajemství reálné přítomnosti, přinášení oběti a přijímání.⁴⁸

V našem výkladu budeme přihlíšet především hledisku oběti, ale nemůžeme opominout ani ostatní dvě, pro jejich úzkou provázanost.

2.1. Učení magisteria o eucharistii před Tridentským koncilem

Tématem eucharistie se zabývají už někteří apoštolští a církevní otcové, ale teprve na Tridentském concilu byla tato nauka podrobně definována. Již od jedenáctého století se setkáváme s některými závaznými výroky o eucharistii, největší spory však utichly až po Tridentinu. Z tohoto důvodu volíme zmíněný koncil za hlavní mezník ve vývoji eucharistické nauky v období před Piem XII.

46 Srov. 1Kor 3, 11.

47 Můžeme zde zmínit třetí verš listu Judova, kde se naznačuje nezměnitelnost obsahu pokladu víry. V řeckém originálu je použit výraz „hapax“, který překládáme jako „jednou“ ve smyslu „jednou provždy“.

48 „Hinc in Eucharistia tria simul inveniuntur: *mysterium realis praesentiae Christi* [...] *sacrificium seu actio*, qua *victimae oblatione*, religionis officia Deo persolvimus; *communio* [...]“ A. TANQUEREY, *Synopsis theologiae dogmaticae*, Tomus III, s. 431.

Ad „victimae oblatione“: „Die Wesensverwandlung ist nicht das Sakrament, sondern der Weg zu ihm [...] Die Eucharistie ist das sakramentale Opfer des Leibes und Blutes Christi. [...] Die Wesensverwandlung stellt die Art und Weise dar, in welcher das äussere Zeichen seine Wirksamkeit ausübt.“ SCHMAUS, Michael. *Katholische Dogmatik IV,1*. 6. Aufl. München : Max Hueber, 1964. s. 344.

Magisterium se svých výročí často odvolává na apoštolské nebo církevní otce, proto se v následujících řádcích velmi stručně zmíníme o eucharistické nauce jednoho z nich.

Svatý Ignác z Antiochie mluví o svém mučednictví jako o oběti náležející Kristu, přičemž používá obraz pšenice (obilí)⁴⁹, která je rozemleta, aby mohl vzniknout chléb. Můžeme zde vidět nepřímou zmínku o eucharistii a aktivní účasti na jejím slavení.⁵⁰ Když v listu do Filadelfie řeší otázku jednoty místní církve, zmiňuje svátost eucharistie, která je také pouze jedna a která je „masem našeho Pána, Ježíše Krista“⁵¹. Církev je místem, kde se koná oběť⁵².

„Na počátku II. stol. Píše svatý Ignác Antiochejský, žák apoštolů, církvi smyrenské, kde někteří (doketi) počali pochybovat o skutečném těle Kristově: ‚Zdržují se Eucharistie a modlitby, protože nevyznávají, že Eucharistie je tělo našeho Spasitele Ježíše Krista, to tělo, které trpělo za naše hříchy, které ve své dobrotě Otec vzkřísil.‘“⁵³

A Římanům: „Netoužím po pokrmu porušitelném ani po rozkoších tohoto života. Chci chléb Boží, kterým je tělo Ježíše Krista, zrozené z potomstva Davidova, chci kalich jeho krve, která je neporušitelnou láskou.“⁵⁴

Do jedenáctého století se teologie a magisterium příliš nezabývalo otázkou, „jak“ je Kristus v eucharistii přítomen.

„Celý křesťanský starověk přijímá článek víry o skutečné přítomnosti Krista v Eucharistii, nepouští se však v řešení metafysické otázky, jakým způsobem se děje tento eucharistický zázrak. [...] Rozlišení dvou prvků – podstaty a případků – tedy prvku, který zůstává i po proměnění, a

49 „Frumentum Christi sum.“ In: čtení v den památky sv. Ignáce, *Breviarium Romanum I.: ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum, summorum Pontificum cura recognitum, cum textu psalmodiarum e Vulgata*. Bonn/Denkendorf : nova et vetera, 2008. s.1149.

50 Chléb připravený k eucharistii vzniká upečením rozemleté pšenice; aktivní účast znamená, že se církev na přinášení eucharistické oběti skutečně podílí. Při slavení eucharistie nejsme pouhými příjemci milosti, ale nabízíme Kristu své vlastní oběti a celý život. Kristus vše přijímá za své. Tato aktivní účast se projevuje tím, že máme „stejně smýšlení, jaké měl Kristus“ (Srov. Fil 2, 5), u kněze navíc tím, že eucharistickou obětí přináší v osobě Krista. Nauka bude podrobněji popsána při rozebírání encykliky *Mystici Corporis* a *Mediator Dei*.

51 „[...] es ist nur ein Fleisch unseres Herrn Jesus Christus [...]“ Filad 7,1. In: M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 332.

52 „Thysia“. IGNÁC Z ANTIOCHIE. *List Magnesijským*, VII, 2. In: *Spisy apoštolských otců*, Přel. D. Drápal, J. Sokol, L. Varcl, 3. vyd. Praha, Kalich 2004, s.124.

53 IGNÁC Z ANTIOCHIE. *List Smyrenským*, VII, 1. In: R. M. DACÍK, *Bůh ve svátostech*, s. 69.

54 IGNÁC Z ANTIOCHIE. *List Římanům*, VII, 3. In: R. M. DACÍK, *Bůh ve svátostech*, s. 69.

prvku, který mizí a na jehož místo přichází jiný, je zcela jasné v křesťanské tradici, i když se tu neseťkáváme s filosoficky přesnými výrazy podstaty a případku.⁵⁵

Spolu se znovuobjevením aristotelské filosofie došlo také k prohloubení teologie svátostí. Významné jsou pojmy „podstata“ a „případky“. S tím do značné míry souvisí otázka, jak mají věřící rozumět slovu „svátost“.

2.1.1. První pokusy o vyjasnění způsobu Kristovy eucharistické přítomnosti

Římská synoda v roce 1059 požaduje od Berengaria⁵⁶ vyznání, že se v případě eucharistie nejedná pouze o svátostné znamení, ale také o pravé tělo a krev našeho Pána Ježíše Krista.⁵⁷ Protože problémy trvaly i nadále, požadovala po dvaceti letech další synoda vyznání o víře v proměňování: Po modlitbě a vyslovení konsekračních slov knězem se chléb a víno proměňují v tělo a krev Krista; v nejsvětější svátosti je podstatně přítomno to tělo, které se narodilo z Panny Marie, viselo na kříži za spásu světa a sedí po Otcově pravici, a krev, která byla vylita z Ježíšova boku.⁵⁸

Zmíněné události z dějin spásy se vztahují ke Kristovu tělu, tudíž i k eucharistii. Zde můžeme vidět souvislost a kořen, z něhož později vyrůstá nauka o tzv. *Mysteriengegenwart*, které se také dotkneme v souvislosti s encyklikami *Mediator Dei* a *Ecclesia de Eucharistia*.

K otázce se znovu vrací II. lateránský koncil (1139), který ve svém dvacátém třetím kánonu odsuzuje ty, kteří zavrhnou „svátost těla a krve Páně“.⁵⁹

55 R. M. DACÍK, *Bůh ve svátostech*, s. 70n.

56 V 11. století se vystupuje Berengarius, který nevyznával, že je v eucharistii Ježíš Kristus skutečně přítomen, ale tvrdil, že se jedná o pouhé znamení.

57 „[...] non solum sacramentum, sed etiam verum corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi [...]“ DzH 690.

58 „[...] per mysterium sacrae orationis et verba nostri Redemptoris substantialiter converti in veram et propriam ac vivificatricem carnem et sanguinem Iesu Christi Domini nostri et post consecrationem esse verum Christi corpus, quod natum est de Virgine et quod pro salute mundi oblatum in cruce pendit, et quod sedet ad dexteram Patris, et verum sanguinem Christi, qui de latere eius effusus est, non tantum per signum et virtutem sacramenti, sed in proprietate naturae et veritate substantiae [...]“ Tamt. 700.

59 „Domini corporis et sanguinis sacramentum.“ Srov. tamt. 718.

2.1.2. Eucharistická nauka Inocence III. a IV. Lateránského koncilu

Inocenc III. odpovídá v dopise *Cum Marthae circa* (1202) na dotaz ohledně konsekračních slov, která přijali apoštolové od samého Krista a předávají je dál svým nástupcům; přiklání se k názoru, že slova „tajemství víry“ pochází přímo od Pána Ježíše. Řeší také otázku vody přimíšené do vína, považuje za pravděpodobnější řešení, že je spolu s vínem proměněna v krev Páně a odmítá domněnku, že by se proměnila ve flegma. Ve svátosti eucharistie rozlišuje tři skutečnosti: viditelnou podobu, pravdu těla a duchovní sílu. Podoba je chleba a vína, pravda těla a krve, síla jednoty a lásky. První je „sacramentum et non res“, druhé „sacramentum et res“, třetí „res et non sacramentum.“⁶⁰ Tento dopis je prvním oficiálním magisteriálním dokumentem, kde se používá výraz „transsubstantiatio.“

V dopise *Eius exemplo* (1208) tarragonskému arcibiskupovi předkládá Inocenc III. vyznání, které mají skládat valdenští. Říká se v něm, že chléb a víno po proměňování je pravé tělo a krev našeho Pána Ježíše Krista.⁶¹

V témže dopise učí, že dobrý kněz nekoná nic většího, ani zlý nic menšího, protože k proměňování nedochází zásluhou kněze, ale slovem Stvořitele a silou Ducha Svatého.⁶² Osobní svatost ani jakákoli dokonalost člověka nestačí k přinesení oltářní oběti, pokud člověk nepřijal od biskupa kněžské svěcení. K platnosti proměňování se vyžaduje, aby měl tento kněz náležitý úmysl a pronesl konsekrační slova.⁶³

Čtvrtý lateránský koncil (1215) ve vyznání *Firmiter* říká:

60 Srov. tamt. 782-784.

61 „[...] panem et vinum, post consecrationem esse verum corpus et verum sanguinem Domini nostri Iesu Christi [...]“ tamt. 794.

62 Kněz ve stavu těžkého hříchu „[...] *consecrat* hoc sacramentum non in virtute propria, sed *sicut minister Christi, in virtute et in persona Christi*“ podobně i kněz, který byl vysvěcen mimo viditelné hranice církve „habet sed non recte potestatem consecrandi [...]“ GARRIGOU-LAGRANGE, Réginald. *De Eucharistia*. Torino : Marietti, 1946. s. 256.

63 Srov. DzH 794.

„[...]oběti je sám kněz Ježíš Kristus, jehož tělo a krev jsou skutečně obsaženy v oltární svátosti pod způsoby chleba a vína, poté co byl božskou mocí chléb přepodstatněn v tělo a víno v krev [...]“⁶⁴

Kněz, který tuto svátost vykonává, musí být platně vysvěcen. Zajímavé je, že se v této souvislosti koncil zmiňuje o klíčích⁶⁵ svěřených apoštolům a jejich nástupcům.⁶⁶

2.1.3. Vývoj mezi pontifikátem Inocence III. a Florentským koncilem

Honorius III. v dopise *Perniciosus valde* (1227) zakazuje napříště zneužití („abusus“), kdy se do kalicha lije více vody než vína.⁶⁷

Celestin IV. v dopise *Sub catholicae professione* (1254) rozebírá zvyk uchovávání eucharistie pro nemocné, má se tak dít jen po určitou dobu, aby se nezačaly měnit způsoby; Kristova přítomnost ale není časově omezena, pokud trvají způsoby.⁶⁸

Urban IV. mluví v bule *Transiturus de hoc mundo*⁶⁹ (1264) jednak o památce, jednak o skutečné přítomnosti, odlišné od přítomnosti v ostatních svátostech. Ježíš je zde přítomen pod jinou podobou („alia forma“), ale ve vlastní podstatě („substantia“). Eucharistie je znamením Boží lásky. Je pokrmem, který na rozdíl od ovoce ze stromu poznání dává život. Eucharistický chléb („hic panis“)⁷⁰ je jezen, ale ne sněžen. Přijímající ho neproměňuje v sebe, ale je-li uctivě přijímán, připodobňuje sobě přijímajícího. Přijímání nás chrání před zlem

64 „[...] ipse sacerdos est sacrificium Iesus Christus, cuius corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur, transsubstantiatis pane in corpus, et vino in sanguinem potestate divina [...]“ Tamt. 802.

65 Srov. Mt 18, 18.

66 Srov. DzH 802.

67 Srov. tamt. 822.

68 Srov. tamt. 834.

69 Touto bulou se také rozšiřuje svátek Těla Páně na celou církev.

70 Označení eucharistie jako „chléb a víno“ když už se jedná o Kristovo tělo a krev, vysvětluje Římský katechismus vydaný po Tridentském concilu následovně: Člověk někdy nazývá věci podle toho, jak se mu jeví (tj. podle případků), v tomto smyslu lze nazvat eucharistii chlebem a vínem, i když se podstatně o chléb a víno už nejedná. Podobně je v Písmu na některých místech použit výraz „muž“ pro označení anděla. Srov. *Catechismus ex decreto concilii Tridentini ad parochos*. Regensburg : B. J. Manz, 1908. IV, 40. s. 178.

a posiluje v konání dobra, posiluje růst ve ctnostech a milosti, v čemž prospíváme na základě tělesné přítomnosti („corporali praesentia“) Spasitele.⁷¹

Klement IV. učí v dopise *Quanto sincerius* (1267), že když kněz vysloví podle obřadu církve svatá slova, je pod způsoby chleba a vína přítomné tělo a krev Ježíše Krista „pravdivě, skutečně a podstatně (essentialiter)“, i když „podle místa“ přebývá v nebi.⁷² Dopisem reagoval papež na zprávy, podle nichž arcibiskup Maurinus učí, že je v eucharistii tělo Ježíše Krista nikoli podstatně, ale pouze značené pod znamením („tantum sicut signatum sub signo“).⁷³

Druhý lyonský koncil (1274) mluví výslovně o transsubstanciaci, když předkládá císaři Michaelu Paleologovi vyznání víry: „[...] chléb je vpravdě přepodstatňován v tělo a víno v krev našeho Pána Ježíše Krista.“⁷⁴

Benedikt XII. zmiňuje v dopise *Cum dudum* (1341) omyly a bludy, z nichž jsou podezříváni Arméni. Prý nevyznávají, že k proměňování dochází při vyřčení konsekračních slov, ale při epiklezi⁷⁵; dále prý říkají, že při vyslovení konsekračních slov nedochází k transsubstanciaci chleba a vína v pravé tělo a krev Ježíše Krista, tělo, které se narodilo z Panny Marie, trpělo a vstalo, ale že tato svátost je obrazem⁷⁶ nebo přirovnáním či figurou pravého těla a krve Páně, pročez nenazývají oltářní svátost tělo a krev Páně, ale „hostia“, „sacrificium“ nebo „communio“.⁷⁷ Prý nevyznávají nauku o některých účincích přijímání eucharistie, kterými je např. odpuštění lehkých hříchů, ale že prý eucharistie působí pouze jako nějaký tělesný pokrm.⁷⁸

71 Srov. DzH. 846-847.

72 Srov. tamt. 849. Srov. též: „Corpus Christi in Eucharistia non est sicut *in loco*, si hac phrasi intelligitur praesentia *circumscriptiva*, ut partes corporis respondeant distinctis partibus spatii; est tamen *in loco* seu magis proprie *praesens loco*, quatenus realiter et substantialiter *hic* est, et non est *ubique*. Item non est *in Eucharistia definitiva*, si hoc nomine intelligitur definitio ad hunc locum, ita ut non sit etiam alibi. Potest tamen dici praesentia *definitiva* eo sensu, quod corpus Christi necessario est *intra spatium definitum* et non est *ubique*.“ FRANZELIN, Johannes Bapt. *Tractatus de ss. Eucharistiae sacramento et sacrificio*. 2. ed. Romae : S. C. de propaganda fide, 1873. s. 177. Srov. též: „Corpus Christi non sicut *in loco* est *in hoc sacramento*“ R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 149.

73 Srov. DzH 849.

74 „[...] panis vere transsubstantiatur in corpus et vinum in sanguinem Domini nostri Iesu Christi.“ Tamt. 860.

75 „Adoramus, supplicamus et petimus a te, benigne Deus, mitte in nobis et in hoc propositum donum coessentialium tibi Spiritum Sanctum, per quem panem benedictum Corpus veraciter efficies Domini nostri et Salvatoris Iesu Christi [...] Sanguinem veraciter efficies Domini nostri Salvatoris Iesu Christi.“ In: tamt. 1017.

76 K otázce ohledně legitimacy použití výrazu „obraz“ můžeme uvést citát prof. Schmause: „Aber es ist ein Bild von besonderer Qualität.“ M. SCHMAUS. *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 398.

77 Srov. DzH 1018.

78 Srov. tamt. 1020.

Papež Klement VI. v dopise arménskému katholikosovi⁷⁹ požaduje vyznání, že Kristovo tělo po konsekračních slovech je numericky totožné s tělem narozeným z Panny Marie a obětovaným na kříži.⁸⁰ Nikdo, ani kdyby byl svatý, nemůže „učinit“ tělo Kristovo, pokud není knězem.⁸¹

Řehoř XI. odmítá nauku, že by se po pádu či pohození eucharistie na neslušné místo znovu vrátila podstata chleba.⁸² Podobně se podstata chleba nevrací v případě sněžení hostie myší nebo zvířetem, pokud trvají způsoby.⁸³

Kostnický koncil zavrhuje některé věty, které mají základ ve Wiklefových spisech. Mezi nimi učení o remanenci,⁸⁴ dále tvrzení, že Kristus není v této svátosti „skutečně ve vlastní tělesné přítomnosti“⁸⁵ a že ustanovení mše samotným Kristem nemá oporu v evangeliu.⁸⁶ Koncil učí, že pod každou způsobou je přítomný celý Kristus.⁸⁷ Wiklefistům a husitům měla být podle koncilu položena otázka, zda věří, že po konsekraci knězem není v oltářní svátosti pod závojem chleba a vína materiální chléb a materiální víno, ale Kristus, který trpěl na kříži a sedí po pravici Otce.⁸⁸

2.1.4. Florentský koncil

Florentinum (1439) v Dekretu pro řeky *Laetentur caeli* učí, že chléb určený pro slavení mše může být kvašený i nekvašený.⁸⁹

V Dekretu pro armény⁹⁰ *Exsultate Deo* srovnává novozákonní svátosti, které skutečně obsahují milost, se starozákonními, které jen ukazovaly, že tato milost bude dána skrze utrpení Krista.⁹¹ Eucharistie je duchovním pokrmem, kterým jsme živeni.⁹² Dary, které se přináší, jsou chléb z pšeničné mouky a

79 Název pro patriarchy mimo území někdejší Římské říše.

80 Srov. DzH 1083.

81 Srov. tamt. 1084.

82 Srov. tamt. 1101.

83 Srov. tamt. 1102.

84 Srov. tamt. 1151.

85 „[...] realiter in propria praesentia corporali“ Tamt. 1153.

86 Srov. tamt. 1155.

87 Srov. tamt. 1199 a 1257.

88 Srov. tamt. 1256.

89 Srov. tamt. 1303.

90 Florentský koncil v tomto dekretu víceméně cituje dílo sv. Tomáše Akvinského *De articulis fidei et Ecclesiae sacramentis*.

91 Srov. DzH 1310.

92 Srov. tamt. 1311.

kalich smíchaný z vína z vinné révy a vody⁹³. Otcové se přitom odvolávají na dřívější nauku papežů a otců. Nabízí též alegorický výklad, podle kterého např. víno symbolizuje Krista a voda lid, který se s ním spojuje, nebo také víno a voda může odpovídat krvi a vodě vytékající z rány Ježíšova srdce.⁹⁴ Učí, že forma této svátosti jsou slova, která pronáší kněz v osobě Krista, a nakonec že je v každé části způsob přítomný celý Kristus.⁹⁵

Florentský koncil také přebírá nauku o obětování⁹⁶ při přinášení darů: „oblatio, sacrificium“.⁹⁷

Účinkem této svátosti, pokud je důstojně přijímána, je podle koncilu sjednocení člověka s Kristem. Z toho plyne rozmnožení milosti, a co činí tělesný pokrm pro tělo, činí eucharistie pro duchovní život. Jsme chráněni před zlem, posilováni v dobrém a činíme pokroky v růstu ctností a milosti.⁹⁸ Pokud jde o zmíněné „důstojné přijímání“, jedná se především o stav milosti posvěcující.⁹⁹

V bule *Cantate Domino*, nazývané také Dekret pro jakobity,¹⁰⁰ zmiňuje koncil výslovně konsekrační slova, která jsou formou¹⁰¹ této svátosti. Vychází

93 Ačkoli arménská církev toto učení přijala, dodnes někteří kněží používají pouze víno. To ovšem nemá na platnost vliv: Jsme sice povinni vodu přimísit... „ea tamen si desit, sacramentum constare potest.“ *Catechismus concilii Tridentini* IV, 17, s. 166.

94 Srov. DzH 1320.

95 Srov. tamt. 1321.

96 V novozákonní době je pouze jediná oběť (viz appendix), totiž Ježíš sám. Naše „oběti“ mohou být takto nazvány pouze ve vztahu k němu, nakolik tvoříme jeho tajemné tělo a nakolik je on sám přijímá za své. Když my takto něco Kristu nabízíme, nejedná se ještě o oběť v pravém novozákonním smyslu. Podobně je tomu v některých západních ritech, kde bývá „offertorium“ překládáno a vysvětlováno jako „obětování“. „Panis non est ipsa materia oblata in sacrificio Missae.“ R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 282. Přesto v mešní oběti („in Missae Sacrificio“) prosíme Pána, aby přijal duchovní oběť, kterou přinášíme („oblatio hostiae spiritualis“). Srov. SC 12.

97 Srov. DzH 1320.

98 Srov. tamt. 1322.

99 I výjimky od povinnosti předchozího přijetí svátosti pokání, o kterých mluví CIC, předpokládají vzbuzení dokonalé lítosti, tedy opět stav milosti posvěcující. Srov. CIC, kán. 916. „Eucharistia non causat per se primario primam gratiam remissivam peccati mortalis [...]“ R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 199. Už svatý Pavel mluví o zkoumání, v jakém stavu eucharistii přijímáme. Srov. 1Kor 11, 29.

100 Ve skutečnosti se ale jednalo o koptské a etiopské křesťany.

101 Tímto se dotýkáme dříve často diskutované otázky, zda je Ježíšovou vůlí, aby se jednalo přesně o tato slova, či zda stačí jiná, která ale mají tentýž obsah. I když v bule zaznívají slova latinské tradice, Florentinum nenařizovalo změnit konsekrační slova v jiných ritech, jejichž platnost uznávalo. Z toho nepřímou vyplývá, že podle Florentského koncilu stačí k platnosti i jiná slova, která však mají stejný význam. V opačném případě bychom museli mít věroučné problémy s užíváním překladů. „Wesentlich für die Gültigkeit der Form sind nur die Worte: Hoc est corpus meum und Hic est calix sanguinis mei oder Hic est sanguis meus.“ DIEKAMP, Franz. *Katholische Dogmatik nach den Grundsätzen des heiligen Thomas*, 3. Band. 12 Aufl. Münster Westfalen : Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1954. s. 129. Ostatní slova patří k integritě a jsou nutná, ale ne pro platnost. Srov. tamtéž, s. 130.

přítom z latinské tradice¹⁰². Kněz musí mít náležitý úmysl a musí se jednat o skutečný chléb. Není důležité, kdy byl upečen.¹⁰³

2.2. Eucharistická nauka Tridentského koncilu

Eucharistií jakožto samostatným tématem se zabýval Tridentský koncil na zasedání třináctém (svátost eucharistie), dvacátém prvním (přijímání) a dvacátém druhém (mešní oběť). Na nauku Tridentského koncilu se často odvolává Pius XII., trůfáme si říci, že ji víceméně opakuje a objasňuje; tato nauka je definitivní odpovědí na četné otázky protestantů a na koncilu byla vyhlášeny mnohé dogmatické kánony o eucharistii.

S naukou o eucharistii se u Tridentského koncilu setkáváme také v dekretu o svátostech obecně (3. 3. 1547). První kánon dekretu jmenuje eucharistii mezi sedmi, které ustanovil náš Pán Ježíš Kristus. Třetí kánon téhož dekretu nepřímo nastiňuje význam a velikost svátosti eucharistie.

2.2.1. Dekret o svátosti eucharistie

V dekretu Tridentského koncilu o svátosti eucharistie (1551) čteme:

„Koncil především učí a otevřeně a jednoduše vyznává, že je v životodárné svátosti svaté eucharistie náš Pán Ježíš Kristus, pravý Bůh a pravý člověk, po proměnění chleba a vína pravdivě, skutečně a podstatně obsažen pod způsobou oněch viditelných věcí.“¹⁰⁴

Neprotiřečí si, že je stále po pravici Otce *iuxta modum existendi naturalem* a zároveň na jiných místech *sacramentaliter* svou podstatou.¹⁰⁵ Dekret dále znovu opakuje nauku, že tuto svátost ustanovil Pán Ježíš při poslední večeři, jakožto duchovní pokrm pro duše, aby mohly žít z něho samotného.¹⁰⁶ Sváté přijímání

102 Srov. DzH 1352.

103 Srov. tamt.

104 „Principio docet sancta Synodus et aperte ac simpliciter profitetur, in almo sanctae Eucharistiae sacramento post panis et vini consecrationem Dominum nostrum Iesum Christum verum Deum atque hominem vere, realiter ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium contineri.“ DzH 1636.

105 Srov. tamt.

106 Srov. Jan 6, 57.

nás zbavuje všedních hříchů a chrání před těžkými. Tato svátost je projevem Ježíšovy lásky k církvi, kterou chce uchovat v jednotě – i v jednotě víry.¹⁰⁷

Přestože je eucharistie jednou ze sedmi svátostí, tedy viditelným znamením („symbolum rei sacrae“, „forma visibilis invisibilis gratiae“), odlišuje se od nich, protože zatímco ostatní svátosti obsahují jenom sílu posvěcovat („vim sanctificandi“), „v eucharistii je přítomen sám původce svatosti.“¹⁰⁸

Tělo je přítomno pod způsobou chleba a krev pod způsobou vína silou konsekračních slov, tělo pod způsobou vína a krev pod způsobou chleba a duše pod oběma silou přirozeného spojení, protože je Ježíš Kristus již zmrtvýchvstalý, tudíž nemůže být krev od těla oddělená. Božství je zde přítomno z důvodu hypostatické unie. Přítomen je celý pod každou částí jednotlivých způsob.¹⁰⁹ Nauku můžeme dále rozvíjet: „[...] a protože mocí jedné nerozdílné přirozenosti tam, kde je Syn, je také Otec a Duch svatý, je v eucharistii celá Nejsvětější trojice, pokud Otec a Duch svatý doprovázejí Syna.“¹¹⁰

Při proměňování se mění celá podstata chleba a vína v podstatu těla a krve Páně. Výraz *transsubstantiatio* užívá církev podle koncilu „vhodně a ve vlastním smyslu“.¹¹¹ To, že je zde tělo a krev Ježíše Krista přítomno *vere*, věříme proto, že to řekl on sám.¹¹²

Této nejsvětější svátosti má být podle koncilu prokazován kult klanění, který jsme povinni vzdávat samotnému Božímu Synu.¹¹³

Nauce koncilu pak odpovídají příslušné kánony: První mluví o Kristově přítomnosti, jak ji máme a naopak nemáme chápat. Druhý mluví o proměnění celé podstaty („substantia“), přičemž zůstávají pouze způsoby („species“) chleba, proměňování je „tím nejvhodnějším způsobem“ nazváno „předpodstatnění“. Pán Ježíš je přítomný i pod každou částí způsob. Kristus je pod způsoby přítomný i

107 Srov. DzH 1637 – 1638.

108 „[...] in Eucharistia ipse sanctitatis auctor ante usum est“. Srov. DzH 1639. Srov. též: „Nam in sacramento Eucharistiae continetur ipse Christus substantialiter; in aliis autem sacramentis continetur quaedam virtus instrumentalis participata a Christo.“ STh III, q. 65, a. 3, in: VONIER, Ansgar. *Das Geheimnis des Eucharistischen Opfers*. Berlin : Sankt Augustinus Verlag, 1929. s. 62.

109 Srov. DzH 1640-41.

110 R. M. DACÍK, *Bůh ve svátostech*, s. 74.

111 „convenienter et proprie“. „Je to přeměna zcela ojedinelá, která nemá příkladu v řádu přirozeném ani nadpřirozeném.“ Tamt. s. 71. Viz též appendix.

112 Srov. DzH 1642. Srov. též „[...] sed propter auctoritatem ipsius Dei revelantis [...]“ tamt. 3008.

113 Srov. tamt. 1648, jak to naznačuje také list Židům: „Když chce uvést svého Prvorozeného na svět, opět říká: Ať se mu pokloní všichni Boží andělé.“ Srov. Žid 1, 6.

nadále, když jsou hostie uchovávány. Hlavním ovocem eucharistie není odpuštění hříchů, ale těchto plodů je více. Eucharistii má být prokazován veřejný kult, ten není žádnou modloslužbou. Eucharistie může být uchovávána. Krista nepřijímáme pouze duchovně, ale také svátostně a skutečně (realiter), kněz může sám sobě podat sv. přijímání a k přípravě na přijetí eucharistie nestačí samotná víra.¹¹⁴

2.2.2. Dekret o přijímání pod obojí způsobou a o přijímání dětí

První kapitola tohoto dekretu vydaného roku 1562 rozebírá otázku, zda je božským příkazem, aby všichni přijímali pod obojí způsobou. Podle koncilu nebyla Ježíšova výzva při poslední večeři „Pijte z něho všichni.“ příkazem pro všechny přijímající. Dokládá to také výkladem tzv. eucharistické řeči ze šesté kapitoly Janova evangelia:

„Neboť ten, který řekl, nebudete-li jíst tělo Syn člověka a pít jeho krev, nebudete mít v sobě život‘ (Jan 6, 54), řekl také: ‚Kdo jí tento chléb, bude žít navěky‘ (Jan 6, 52). A ten, který řekl: ‚Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný‘ (Jan 6, 55), řekl také: ‚Chléb, který já dám, je mé tělo obětované za život světa‘ (Jan 6, 52); a nakonec ten, který řekl: ‚Kdo jí mé tělo a pije mou krev, zůstává ve mně a já v něm‘ (Jan 6, 57), řekl stejně: ‚Kdo bude jíst tento chléb, bude žít na věky‘ (Jan 6, 58)“¹¹⁵

Ve druhé kapitole se mluví o moci církve nad rozdáváním eucharistie. Koncil používá známá slova „salva illorum substantia“. Je-li tato podstata zachována, církev má a vždy měla moc ustanovit nebo změnit, co za daných okolností považovala za potřebné a rozumné. Odvolává se na výrok sv. Pavla z Prvního listu Korint’anům, kde Apoštol národů nazývá sebe a své spolupracovníky „správci Božích tajemství“^{116, 117}.

114 Srov. DzH 1651 – 1661.

115 „Namque qui dixit: ‚Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis‘ (Io 6,54), dixit quoque: ‚Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum‘ (Io 6,52). Et qui dixit: ‚Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam‘ (Io 6,55), dixit etiam: ‚Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita‘ (Io 6,52); et denique qui dixit ‚Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo‘ (Io 6,57), dixit nihilominus: ‚Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum‘ (Io 6,58).“
tam. 1727.

116 1 Kor 4, 1.

117 Srov. DzH 1728.

Následuje teologické odůvodnění, totiž že pod každou způsobou je přítomný celý Kristus, proto přijímající pod jedinou způsobou nejsou ošizeni o žádnou milost.¹¹⁸

Děti, které ještě nemají užívání rozumu, nejsou povinni přijímat, i když taková praxe kdysi v určitých oblastech byla, nejednalo se o naplňování božského příkazu, který neexistoval.¹¹⁹

2.2.3. Dekret o mešní oběti

V této kapitole je pro nás asi nejvýznamnější dvacáté druhé zasedání (1562), na které se velmi často odvolává papež Pius XII. ve svých eucharistických projevech. Během zasedání probírali koncilní otcové otázku mešní oběti.

V úvodu vyjadřuje koncil záměr uchovat čistotu víry a nauky církve o eucharistii, která je opravdu a jedinečným způsobem obětí.¹²⁰ Nejprve mluví o Ježíšově kněžství, které je na rozdíl od starozákonního levitského kněžství již dokonalé. Velekněz Ježíš, Bůh a Pán, přinesl Bohu Otci jednou sebe v oběť na oltáři kříže, ale jeho smrtí kněžství nevyhaslo.¹²¹ Při poslední večeři

„[...] aby zanechal své milované snoubence viditelnou (jak to vyžaduje lidská přirozenost) oběť, kterou se zpřítomňuje ona krvavá oběť jednou vykonaná na kříži a jejíž památka bude trvat až do konce časů, a aby byla aplikována její spasitelská síla na odpuštění těch hříchů, jichž se každodenně dopouštíme, prohlásil se knězem ustanoveným na věky podle Melchisedechova řádu (srov. Žalm 109, 4; Žid 5, 6; 7, 17), obětoval Bohu Otci své tělo a svou krev pod způsoby chleba a vína a dal se pod znameními týchž věcí apoštolům (které ustanovil kněžími Nové smlouvy), aby ho přijímali, a těmito slovy nařídil jim i jejich nástupcům v kněžství, aby obětovali: „To konejte na mou památku.“ (Lk 22, 19; 1Kor 11, 24) atd, jak to také katolická církev vždycky chápala a učila [...]“¹²²

118 Srov. tamt. 1729. Na námitky proti přijímání pod jednou způsobou, totiž že krev lépe vyjadřuje obětní charakter, odpovídáme, že oběť je vyjádřena oddělenou konsekrací. Srov. R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 239.

119 Srov. DzH 1725 – 1730.

120 „verum et singulariter sacrificium“ srov. tamt. 1738.

121 Srov. tamt. 1740.

122 „[...] ut dilectae sponsae suae Ecclesiae visibile (sicut hominum natura exigit) relinqueret sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peragendum repraesentaretur eiusque memoria in finem usque saeculi permaneret, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quae a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur: sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in aeternum (cf. Ps 109,4; Hbr 5,6; 7,17) constitutum declarans, corpus et sanguinem suum sub

Mše svatá je tedy pravá a vlastní¹²³ oběť, nemůžeme tvrdit, že by se jednalo pouze o Ježíšovo darování se k pokrmu.¹²⁴ Oběť mše svaté není pouze konáním chvály nebo díků, ani pouhá připomínka oběti kříže, ale je skutečnou smírnou obětí.¹²⁵

Koncil učí, že tato oběť, která se děje ve mši, je opravdu smírná, protože je v ní obsažen Kristus a protože je v ní nekrvavě obětován ten, který se na oltáři kříže jednou provždy krvavě obětoval. Oběť i kněz je tentýž, pouze způsob obětování je rozdílný. Skrze tuto nekrvavou oběť je nám přivlastňováno ovoce oběti krvavé, nám i v Kristu zemřelým, kteří ještě nejsou dokonale očištěni.¹²⁶

Co se týká mši ke cti svatých, vysvětluje koncil s odvoláním na sv. Augustina, že není oběť přinášena těmto světcům, ale prosíme o jejich přímluvu.¹²⁷

Četné symboly a obřady, roucha, světla a kadidlo mají ve mši své místo, mají napomáhat k rozjímání božských tajemství, odpovídá to totiž lidské přirozenosti.¹²⁸

Mše, při kterých přijímá pouze celebrující kněz, musí být nahlíženy jakožto veřejné,¹²⁹ a jsou povolené. Přesto si však koncil přeje, aby přítomní věřící také přijímali, a to nejen duchovně, ale skutečně, totiž svátostně.¹³⁰

Voda se má do kalichu přilévat nejenom proto, že věříme, že to tak Pán Ježíš učinil, ale též z důvodu symboliky: Můžeme rozjímat o tajemství vyjítí krve a vody z Ježíšova probodeného srdce nebo o tajemství spojení lidstva s Božím Synem.¹³¹

speciebus panis et vini Deo Patri obtulit ac sub earundem rerum symbolis Apostolis (quos tunc Novi Testamenti sacerdotes constituebat), ut sumerent, tradidit, et eisdem eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerent, praecepit per haec verba: ‚Hoc facite in meam commemorationem‘ (Lc 22,19; 1Cor 11,24), etc., uti semper catholica Ecclesia intellexit et docuit [...]“ DzH 1740.

123 Srov. „[...] dogma est revelatum et propositum ita, ut omnes credere teneantur, in Missa offerri Deo verum et proprium sacrificium.“ I. B. FRANZELIN, *De SS. Eucharistiae sacramento et sacrificio*, s. 381.

124 Srov. DzH 1751.

125 Srov. tamt. 1753.

126 Srov. tamt. 1743.

127 Srov. tamt. 1744.

128 Srov. tamt. 1746.

129 Ve smyslu veřejného slavení a za/pro všechny, kteří patří ke Kristovu tajemnému tělu.

130 Srov. DzH 1747.

131 Srov. tamt. 1748.

Užívání latiny nenařizuje koncil výslovně, ale z kontextu lze odvodit, že si přeje, aby se ve všech západních diecézích tímto způsobem mše svaté sloužily. Protože mše a její obřady mohou obsahovat poučení, mají kněží vše vysvětlovat, aby při zachování latiny věřícím neuniklo poselství, které jim má být předáno. Odpovídající kánon pouze navrhuje tvrzení, že by se mělo mši sloužit jenom v národních jazycích.¹³²

Koncil považoval „za svou povinnost [...] opět zdůraznit dosavadní nauku církve, podle níž je eucharistická oběť především úkon samotného Krista, a proto její vlastní účinnost není závislá na tom, jak se jí zúčastní věřící.“¹³³

2.3. Eucharistická nauka magisteria po Tridentinu

Ve stoletích následujících po Tridentuském koncilu byla nauka víceméně pouze opakována a jen málo prohlubována.

Rok po ukončení koncilu vydal Pius IV. bulu *Iniunctum nobis*, ve které předkládá tzv. Tridentuské vyznání víry. V úseku věnovaném eucharistii je stručně shrnuto, co učí koncil v dokumentech věnovaných eucharistii a mešní oběti a co jsme uvedli výše.¹³⁴

Benedikt XIV. v konstituci *Nuper ad Nos* (1743) předepisuje vyznání víry pro východní křesťany, kteří chtějí uzavřít nebo potvrdit jednotu s Římskou církví. O eucharistii se zde říká, že je jednou ze sedmi svátostí, které Pán Ježíš ustanovil,¹³⁵ že je ve mši přinášena Bohu pravá, vlastní a smírná oběť („sacrificium“) za živé i mrtvé, že podle víry, která v církvi vždy byla, je v eucharistii obsaženo pravdivě, skutečně („realiter“) a podstatně („substantialiter“) tělo a krev spolu s duší a božstvím Ježíše Krista, děje se tak proměněním celé podstaty, a pod každou způsobou je přítomný celý Kristus.¹³⁶

Pius VI. v konstituci *Auctorem fidei* (1794) proti jansenistické Pistojské synodě odmítá větu, že naše účast na oběti je „pars essentialis“ a z toho

132 Srov. tamt. 1749 a 1759.

133 KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*. Praha : Česká biskupská konference, 2003. 11.

134 Srov. DzH 1866.

135 Srov. tamt. 2536.

136 Srov. tamt. 2535.

vyplývající závěry. Ukazuje též na neúplnost nauky o proměňování, kdy v aktech synody chybí přímá zmínka o transsubstanciaci. Papež také hájí církevní nauku a praxi ohledně mešních intencí.¹³⁷

Pius VII. se zabývá v breve *Adorabile Eucharistiae* (1822) otázkou účinnosti a nutnosti epikleze k proměňování. Zakazuje takové tvrzení a připomíná, že stačí Ježíšova slova, aby došlo ke... „změně celé podstaty chleba v podstatu Kristova těla a celé podstaty vína v podstatu jeho krve[...]“¹³⁸ Breve bylo určeno melchitským katolíkům¹³⁹, kteří se začali vracet k názorům rozšířeným v odloučených východních církvích, podle nichž k proměňování dochází na základě a po pronesení modlitby epikleze¹⁴⁰. Někteří naopak zdůrazňují spojitost mezi slovy ustanovení a modlitbou epikleze, s tím, že účinnost připisují slovům ustanovení vyřčeným jednou Kristem, ale zde prý působí až na základě epikleze.¹⁴¹

Lev XIII. v bule *Apostolicae curae* (1896) rozebírá otázku neplatnosti anglikánských svěcení, kdy dříve používaná forma nestačila na to, aby „svěcenec“ obdržel moc „proměňovat a přinášet v oběť pravé tělo a krev Páně,“¹⁴², což je podle Tridentina vlastní činností kněží.

Dále se papež Lev XIII. dotýká otázky mešní oběti v encyklice *Caritatis studium* (1898). Říká, že oběť je nutnou součástí náboženství. Evangelium nestojí v protikladu ke Starému zákonu, četné starozákonní oběti odkazovaly Kristovu oběť na kříži. Tato oběť („sacrificium“) pokračuje po Ježíšově nanebevstoupení eucharistickou obětí. Nemůžeme ji odmítat jako něco, co by zmenšovalo pravdu a sílu oběti kříže. Ta byla zcela dokonalá, ale eucharistická oběť není ničím jiným. Je úradkem Vykupitele, že se tímto způsobem stále

137 Srov. tamt. 2628 – 2630.

138 „[...]conversionem totius substantiae panis in substantiam Corporis Christi, et totius substantiae vini in substantiam Sanguinis eius [...]“ Tamt. 2718.

139 Jedná se o tzv. řeckokatolíky antiochijského patriarchátu.

140 Není bez zajímavosti, že sám autor nejpoužívanější byzantské liturgické formy, sv. Jan Zlatoústý, říká, že k proměnění dojde na základě vyslovení slov našeho Spasitele. Srov. M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 309. Dalším důvodem, proč k proměňování nedochází na základě samotné epikleze, spatřuje Garrigou-Lagrange ve způsobu formulace zprávy o ustanovení eucharistie u sv. Pavla. Pavel zmiňuje slova proměňování a *po nich* připojuje Ježíšovu výzvu „Toto konejte“ Srov. R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 173, Pozn. 1.

141 Srov. M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 311.

142 „consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini“ (Papež Lev XIII. se zde odvolává na Tridentstský koncil. DzH 1771). Srov. DzH 3316.

přináší. Nejsvětější eucharistie není nějakým prázdným připodobněním nebo památkou, ale i přes odlišný způsob nese s sebou pravdu. Účinnost mešní oběti pramení ze smrti Krista.¹⁴³

V antimodernistickém dekretu *Lamentabili* (1907), který vydalo Posvátné Officium za pontifikátu Pia X. se odsuzuje tvrzení, že to, o čem píše sv. Pavel v Prvním listu Korint'ánům o ustanovení eucharistie, není historickou skutečností¹⁴⁴.

2.4. Souhrn eucharistické nauky magisteria před pontifikátem Pia XII.

Vidíme, že při neměnnosti víry procházela nauka magisteria o eucharistii dlouhým vývojem. Obecně lze říci, že v období křesťanského starověku si teologové (biskupové) příliš nekladli otázku po způsobu Ježíšovy přítomnosti v eucharistii, přestože přítomnost samotnou brali jako fakt. Ve středověku se setkáváme se zdůrazňováním „podstatné přítomnosti“ („essentialiter“ nebo „substantialiter“), svátostný charakter nebyl zdůrazňován. Při interpretaci magisteriálních výroků pamatujeme na to, že se význam některých výrazů teprve hledal. Nacházíme se v době, kdy slovo „svátost“ mělo mnohem širší použití a v některých případech mohlo být vykládáno jako pouhé znamení duchovní přítomnosti, stojící v rozporu se skutečnou přítomností. Takovéto pojetí církev zavrhl, svátostný charakter eucharistie (byť v jedinečném smyslu eucharistii vlastním) nikoli. V případě svátostnosti eucharistie jsme se setkali s odmítnutím výrazu „tantum“.

Tridentský koncil již více bere v úvahu svátostný rozměr Kristovy přítomnosti, nestaví ho do protikladu k přítomnosti podstatné, rozvíjí nauku o eucharistické přítomnosti Krista a řeší také otázku případků. O mši svaté učí, že je vlastní obětí, podstatně totožnou s kalvarskou obětí, liší se jen způsobem obětování. Kalvarská oběť není pouze připomínána, ale je zpřítomňována.¹⁴⁵ Po

143 Srov. DzH 3339.

144 Srov. DzH 3445.

145 Teologové se pak ptají, co se tím chce říci, zda je přímo, i když v tajemství, zpřítomňována samotná oběť, nebo nepřímo tím, že je zpřítomněno (a aplikováno) její ovoce.

Tridentském koncilu magisterium nadále eucharistickou nauku prohlubovalo, můžeme říci, že se jednalo už jen o detaily či o chápání a vysvětlování nauky Tridentina.

„Dogma o proměňování (transsubstanciaci) je působivým příkladem vývoje dogmatu [...] takže toto dogma není ničím jiným, než objevením se staré víry v nové podobě.“¹⁴⁶

146 „Das Dogma von der Wesenverwandlung (Transsubstantiation) ist eine besonders eindrucksvolle Illustrierung der Dogmenentwicklung [...] so ist das Dogma von der Transsubstantiation nichts anderes als die Erscheinung des alten Glaubens in einer neuen Gestalt.“ M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 354.

3. Vybrané magisteriální dokumenty Pia XII. pojednávající o eucharistii

V této části práce zmíníme některé dokumenty, které ilustrují celek nauky Pia XII. o eucharistii. Papež se o eucharistii zmiňoval velmi často. Stále se vrací k tématu Kristovy přítomnosti pod eucharistickými způsoby, podstatné totožnosti mešní oběti s kalvarskou obětí, i když z rozdílným způsobem obětování, velekněžského úřadu Ježíše Krista a účasti kněží na tomto úřadu.

3.1. Encyklika *Mystici Corporis Christi*

Encyklika vyšla v roce 1943 a měla usměrnit určité tendence v ekklesiologii. Základní téma encykliky se týká eucharistie v tom smyslu, že v obou případech – v případě církve i eucharistie – mluvíme o Kristově těle.

Jedním z cílů, které si zde papež vytkl, bylo vysvětlit, jak máme chápat pavlovské označení církve jako „Kristovo tělo“¹⁴⁷. Když svatý Pavel mluví o církvi jako o Ježíšově těle¹⁴⁸, jedná se o metaforu, i když ne o pouhou metaforu.¹⁴⁹ Proto je třeba odlišit Kristovo tajemné tělo – církev – od Kristova oslaveného těla nebo od Kristova těla přítomného pod eucharistickými způsoby.¹⁵⁰ Zároveň zde ale zůstává jakási vnitřní souvislost, takže je s naší přítomností v církvi spojeno i připojení ke Kristu samotnému.¹⁵¹

147 V průběhu dějin se význam slov „mystické tělo“ a „reálné tělo“ posunul, takže došlo k záměně v jejich používání. Pro církevní otce nebylo problémem nazvat eucharistii „mystickým tělem“, protože se jedná také o svátost – *mysterion*, s tím, že neviděli rozpor mezi svátostnou a skutečnou přítomností. „Reálným tělem“ označovali církev. Protože jsme teprve „in statu viatoris“, máme se tímto Kristovým tělem stále více a více stávat. V současnosti pod označením „*corpus reale*“ rozumíme pravé tělo Krista, byť svátostně přítomné, a pod označením „*corpus mysticum*“ samotnou církev, „tajemné tělo Krista“. Srov. J. RATZINGER, *Duch liturgie*, s. 76n.

148 Srov. 1Kor 12, 27, též KKC 1267.

149 Kristus přebývá ve své církvi skutečně. Nemůžeme se omezit na označení „pouze *Boží lid*“, „pouze *societas perfecta*“.

150 Srov. DzH 3809 n.

151 Křtem jsme se s Ježíšem spojili v takové míře, že sv. Pavel může mluvit o společenství na Kristově smrti, o ukřižování starého člověka, o očekávání vzkříšení (Srov. Řím 6, 3.5-6). Připomeňme ještě, že nemusíme mít na mysli pouze cosi statického, ale že se naše účast na Kristově Těle prohlubuje v závislosti na intenzitě duchovního života, k čemuž patří také přijímání svátostí, zejména eucharistie, protože zde je přítomen jedinečným způsobem: „[...] je to přítomnost („par excellence“), protože je *podstatná*, tj., že tímto způsobem je přítomen Kristus, Bůh a člověk [...]“ KKC 1374. Tedy účastí na Kristově skutečném Těle v eucharistii („Kalich, který žehnáme, není to účast na Kristově těle?“ 1 Kor 10, 16) se prohlubují naše svazky s ostatními údy Kristova tajemného těla i se samotnou Hlavou tohoto těla, jak učí také II. vatikánský koncil: „[...] při lámání eucharistického chleba [...] jsme povznášeni ke spojení s ním a mezi sebou [...]“ LG 7. „Kdo jí mé tělo a pije mou krev, zůstává ve mně

V encyklice dále papež připomíná, že jak hierarchický, tak i charismatický prvek má v církvi své místo a mají se vzájemně doplňovat.¹⁵² Tato skutečnost bude hrát velkou roli ve snahách připomenout rozdíl mezi všeobecným a hierarchickým kněžstvím vzhledem k slavení eucharistie. Podrobně popisuje, kdo a za jakých okolností je součástí tohoto tajemného Kristova Těla, a to jak z dogmatického, tak i z církevně-právního hlediska, kdy problémem zůstává odpad, hereze i schisma.

Církev není Kristovým Tělem pouze v morálním smyslu, ani ve fyzickém, ale pohybujeme se v nadpřirozené rovině.¹⁵³

Papež se také zabývá problémem kvietismu a na konec otázkou spásy těch, kteří nejsou ve viditelném společenství s církví, kteří jsou ve stavu, v němž si nemohou být jisti svou věčnou spásou,¹⁵⁴ ve světle předchozích výroků magisteria i samotného Písma svatého.¹⁵⁵

Kromě výslovných zmínek o eucharistii má tato encyklika význam pro nauku o eucharistii spíše nepřímý. Církev je místem, kde Ježíš Kristus přináší nekrvavým způsobem svou oběť, církev má zvláštní vztah k eucharistii, protože je také označována „jeho tělem“.

3.2. Encyklika *Mediator Dei*

Tato encyklika se týká především liturgie, protože ale platí zásada *lex orandi – lex credendi*¹⁵⁶, má velký význam i pro nás, kteří se pohybujeme na poli dogmatické teologie. Navíc v samotné encyklice jsou četné dogmatické pasáže. Encyklika vyšla v roce 1947.

a já v něm.“ Jan 6, 36.

152 Srov. DzH 3801.

153 Srov. DzH 3811.3816.

154 „[...] in quo de sempiterna cuiusque propria salute securi esse non possunt [...]“ DzH 3821.

155 Otázku pak doplňuje Posvátné Officium v dopise bostonskému arcibiskupovi ze srpna roku 1949, kde připomíná, že je Kristovým příkazem, aby lidé byli členy jeho církve, že církev je jediným řádným prostředkem ke spáse, ale „infinita sua misericordia“ Bůh sám může dát spásu i mimořádnými cestami. Srov. DzH 3866nn. Podmínkami a okolnostmi se zabývalo magisterium i nadále, mj. na II. vatikánském koncilu, pro uspokojivou odpověď nemáme dostatek zpráv: na dotaz ohledně množství lidí, kteří budou spaseni, nedal Pán Ježíš přímou odpověď, ale místo toho vyzval tazatele a ostatní k vlastnímu „úsilí o vejítí těsnými dveřmi“ (Lk 13, 23n). Jakoby nám tím chtěl naznačit, abychom se nestarali o věci, do kterých nám nic není, ale o sebe a naše následování Pána. Srov. též Jan 21, 22.

156 Srov. např. KKC 1124.

Encyklika odpovídá na vývoj v tzv. liturgickém hnutí.¹⁵⁷ Na jedné straně se příliš zdůrazňoval právní pohled,¹⁵⁸ a na straně druhé role účastníků bohoslužeb, ale v obou případech se poněkud opomíjelo místo samotného Krista. V tuto chvíli vydává papež encykliku a říká, že Ježíš Kristus je v křesťanském liturgickém slavení tím hlavním. Připomeňme ještě, že papež sám byl stoupencem liturgického hnutí. Chce však předkládat nezměněnou katolickou nauku o mši, jak ji církve po celá staletí vyznávala a jak ji Tridentinum definovalo.

3.2.1. Základní orientace encykliky

Úvod encykliky, který udává směr, jakým se bude text ubírat, a světlo, v jakém máme její následující kapitoly číst, zdůrazňuje proti oběma výše popsaným směrům *kristocentričnost liturgie, kněžský úřad Ježíše Krista a jeho vykonávání – ať už historické nebo svátostné, účast členů církve na tomto konání a nakonec oficialitu tohoto kultu.*

Téma „smíru“ jakožto jednoho ze čtyř cílů kalvarské a tedy i mešní oběti, bude hrát v nauce *Mediator Dei* významnou roli, protože ve dvacátém století bývá tento aspekt často přehlížen nebo dokonce i popírán.

3.2.2. Velekněžský úřad Ježíše Krista a jeho vykonávání

V úvodu encykliky zmiňuje papež cíl díla Prostředníka, Ježíše Krista: napravit řád ve vztahu lidí ke svému Stvořiteli, původu a cíli všeho, který byl narušen hříchem.¹⁵⁹ Mluví o liturgickém rozměru Ježíšova života až k okamžiku,

157 Liturgické hnutí připomínalo, že liturgie je víc než jen souhrn předpisů, které je třeba navenek splnit, aby nastalo, co konkrétní svátost působí. Hnutí usilovalo nejdříve o to, aby všichni věřící pochopili význam jednotlivých obřadů, později přistoupila jako další cíl snaha o aktivnější účast věřících. V závěrečných fázích hnutí se již setkáváme se snahou o liturgické změny a s přehnaným zdůrazněním společenské povahy liturgické slavnosti, což vedlo k opomíjení některých pravd víry vyhlášených na Tridentinském koncilu.

158 Srov. např. následující definice: „Ein Sacrificium ist eine äussere, Gott allein gemachte Darbringung, worin zur anerkennung der menschlichen Schwäche und zum Bekenntnisse der göttlichen Majestät vom legitimen Minister irgend eine sensible, und permanente Sache durch einen mystischen ritus eine heiligende Veränderung erfährt.“ Robert Bellarmin, *Disput. De Controversiis Christ. fidei adv. huius temp. haereticos*, in: RENZ, Franz Ser. *Die Geschichte des Messopfer-Begriffs oder Der alte Glaube und die Neuen Theorien über das Wesen des Unblutigen Opfers*. II. Band. Freising : im Selbstverlag des Verfassers, 1902. s. 247.

159 „Pokud je Ježíš jediným prostředníkem, který naplňuje spasitelský záměr jediného Boha Otce, pak je spása jedna a tatáž pro všechny lidi, tedy plné spodobení s Ježíšem, společenství s ním a podíl na jeho

kdy na kříži „[...] přinesl sebe sama jako neposkvřenou oběť Bohu [...]“¹⁶⁰.¹⁶¹ Kněžský život Ježíše Krista, totiž život modlitby a oběti, který začal v jeho lidském těle, má pokračovat v jeho „mystickém těle“, církvi. Z toho důvodu ustanovil viditelné kněžství, aby byla vždycky a všude přinášena Bohu Otci čistá oběť.¹⁶² Církev tento příkaz přijala za svůj a plní; především se tak děje při liturgii a v ní zvláště na oltáři, „[...]kde se stále zpřítomňuje a obnovuje oběť kříže, pouze způsob obětování je odlišný[...]“¹⁶³ ale také skrze svátosti, jimiž umožňuje lidem účast na nadpřirozeném životě, a nakonec chválou.¹⁶⁴

Pius XII. dále říká, že první povinností člověka je být zaměřen na Boha.¹⁶⁵ K tomu je třeba, aby uznával Boží majestát a přijímal jím zjevené pravdy a také aby rostl v ctnosti zbožnosti.¹⁶⁶ Již ve Starém zákoně zjevil Bůh, jakým způsobem mu má být prokazován kult; tento starozákonní kult byl však pouhým stínem a obrazem onoho kultu, který měl nebeskému Otci přinést Velekněz Nového zákona.¹⁶⁷

Ježíš Kristus již od okamžiku vtělení přichází na svět jako kněz a svou krvavou obětí na kříži podivuhodně naplnil své rozhodnutí splnit Otcovu vůli: Tímto aktem Ježíšovy poslušnosti a vydání se jsme posvěceni. V celém svém životě vykonával kněžský úřad s podřízením se Otci a jeho vůli; při poslední večeři slavil novou paschu a skrze ustanovení eucharistie zajistil, aby i nadále trvala. Následující den pak, vyvýšen mezi nebem a zemí, přinesl oběť svého vlastního života a ze svého probodeného boku nechal vytrysknout svátosti, aby byli lidé spaseni; při všem měl stále na zřeteli oslavu svého Otce.¹⁶⁸ Po

Božím synovství.“ *MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. Křesťanství a ostatní náboženství*. Přel. Ctirad Václav Pospíšil. 1. vyd. Praha : Krystal OP, 1999. 49.

160 Žid 9,14.

161 Srov. PIUS XII. *Mediator Dei, päpstliche Rundschreiben über die heilige Liturgie*. Freiburg : Herder, 1948. 1. Oficiální číslování není, číslování jednotlivých verzí se někdy rozchází. V práci vycházíme dvojjazyčného latinsko-německého vydání.

162 Srov. Mal 1, 14.

163 S odvoláním na Trid., Sess. 22, c. 1. a 2.: „[...] ubi Crucis sacrificium perpetuo repraesentatur et, sola offerendi ratione diversa, renovatur [...]“ *Mediator Dei* 3.

164 Srov. *Mediator Dei* 3.

165 Srov. Člověk je stvořen k obrazu Božímu, Syn je ve věčném díkůčinění zaměřen na („eis“ Jan 1, 18) Otce; podobně má být i člověk tímto směrem zaměřen: „Člověk je osvobozen pouze tehdy, stojí-li ve svazku s Bohem“. J. RATZINGER, *Duch liturgie*, s. 21.

166 Srov. *Mediator Dei* 13.

167 Srov. tamt. 17.

168 Srov. tamt. 18.

nanebevstoupení vykonává kněžský úřad svou přímluvou u Otce, a přitom zůstává se svou církví.¹⁶⁹

Církev má úkol znovunastolovat ve spolupráci s vtěleným Božím Synem správný vztah mezi stvořením a jeho Stvořitelem, a tak mu jej přinášet jako milou obět'.¹⁷⁰

3.2.3. Kristova přítomnost v liturgii

Papež mluví o různých způsobech Ježíšovy přítomnosti: Je přítomen... „[...] v nejsvětější oběti oltářní, a to jak v osobě svého služebníka, tak především pod eucharistickými způsoby; je přítomen ve svátostech svou silou [...]“¹⁷¹ a nakonec je přítomen v liturgické modlitbě – s odvoláním na Ježíšův příslib „Kde jsou dva nebo tři shromážděni v mém jménu, tam jsem já uprostřed nich.“¹⁷²

Papež předkládá následující definici liturgie.

„Svatá liturgie je tedy veřejným kultem, který náš vykupitel, hlava církve, prokazuje nebeskému Otci, a který společnost věřících přináší svému zakladateli a skrze něho věčnému Otci; tedy, stručně řečeno, představuje celý veřejný kult tajemného těla Ježíše Krista, totiž hlavy i údů.“¹⁷³

Lze tedy konstatovat, že neodmítá „právnícké“ pojetí liturgie („cultus publicus“), ale zároveň si uvědomuje, že liturgie je mnohem víc. Tedy říká totéž, co říkalo liturgické hnutí před svým upadnutím do extrémů.

3.2.4. Podíl církve na Ježíšově velekněžském úřadu

Kristův kněžský úřad pokračuje napříč stoletími, a tak liturgie není ničím jiným, než vykonáváním tohoto kněžského úřadu.¹⁷⁴ K naší přirozenosti patří, že

169 Srov. tamt. 19.

170 Srov. tamt. 20.

171 „[...] in augusto altaris Sacrificio, cum in administri sui persona, tum maxime sub Eucharisticis speciebus; praesens adest in Sacramentis virtute sua [...]“ Tamt.

172 Mt 18, 20. Srov. tamtéž. Modlitba Breviáře je ale chápána jako oficiální modlitba církve vykonávaná těmi, kteří jsou k ní zavázáni. Tím papež ukazuje, že breviář je modlitba církve, veřejným kultem, která proto musí být vedena církevní autoritou.

173 „Sacra igitur Liturgia cultum publicum constituit, quem Redemptor noster, Ecclesiae Caput, caelesti Patri habet; quemque christifidelium societas Conditori suo et per ipsum aeterno Patri tribuit; utque omnia breviter perstringamus, integrum constituit publicum cultum Mystici Iesu Christi Corporis, Capitis nempe membrorumque eius.“ *Mediator Dei* 20.

174 Srov. tamt. 22.

se to, co je vnitřní, projevuje navenek; uctívání Boha není záležitostí pouze jednotlivců, jednota tajemného Kristova těla se také dobře vyjadřuje smysly vnímatelnými věcmi, totiž při liturgii. Vnější znamení sama o sobě nestačí, ale může být jimi prohlubována úcta a tato znamení přispívají k růstu víry.

Liturgie má tedy vždy dva prvky, vnitřní a vnější. „Božský kult musí mít především vnitřní prvek. Musíme vždy žít v Kristu a zcela se mu vydat, abychom v něm, s ním a skrze něho vzdávali dlužnou slávu nebeskému Otci“.¹⁷⁵ Od pravého smyslu a pojmu liturgie se odchyľují ti, kdo v ní vidí pouze vnější a smyslovou část bohoslužby, nebo pouze sbírku zákonů a předpisů.¹⁷⁶ Liturgie pak působí vnitřní svatost.¹⁷⁷

Účinek eucharistické oběti a ostatních svátostí působí *ex opere operato*, zatímco v případě ostatních obřadů a svátostí *ex opere operantis ecclesiae*, nakolik je svatá a působí spojena se svou hlavou.¹⁷⁸

„V liturgickém slavení a hlavně v nejsvětější oběti oltáře bezpochyby pokračuje dílo našeho vykoupení a je nám dáváno jeho ovoce [...]“¹⁷⁹ Skrze tuto oběť a svátosti se stáváme účastnými božského života Ježíšek Krista. Přesto je ale i naše dispozice důležitá, pokud chceme, aby tato svátost měla odpovídající účinnost na náš život. Zde se encyklika odvolává na svatého Pavla, který říká, že se každý má zkoumat, jak nebo v jakém stavu přijímá.¹⁸⁰ A tak vykupitelské dílo je samo o sobě na nás a na naši vůli nezávislé, ale abychom my dosáhli věčné spásy, požaduje naši vnitřní spolupráci.¹⁸¹

Dále mluví papež o osobní zbožnosti, o spojitosti mezi těmito osobními skutky a obětí oltáře. Pravá zbožnost se nazývá „devotio“: Jedná se především zaměření celého života na Boha,¹⁸² a to natolik, nakolik jsme jako údy tajemného těla spojeni s Hlavou. Platí zde Pavlova nauka: „Vy patříte Kristu a Kristus

175 „At praecipuum divini cultus elementum internum esse debet: oportet enim semper in Christo vivere, eidemque se totum dedere, ut in eo, cum eo et per eum debita caelesti Patri attribatur gloria.“
Mediator Dei 24.

176 Srov. tamt. 25.

177 Srov. tamt. 29.

178 Srov. tamt. 27.

179 „In liturgicis celebrationibus ac peculiari modo in Augusto altaris Sacrificio Redemptionis nostrae opus procul dubio continuatur, eiusque fructus nobis impartitur[...]“ *Mediator Dei* 29.

180 Srov. 1 Kor 11, 28.

181 Srov. *Mediator Dei* 31.

182 Srov. tamt. 32.

Bohu.¹⁸³ Skutky osobní zbožnosti nás disponují k lepšímu prožívání liturgie.¹⁸⁴ Boží působení a naše volní spolupráce nemohou být nikdy v rozporu, proto nemůže být žádný spor ani mezi účinností svátostí, které působí *ex opere operato*, a záslužnou prací těch, kteří svátosti udělují a přijímají, prací působící *ex opere operantis*. Žádný rozpor mezi veřejnou a soukromou modlitbou atd., i když liturgická modlitba má vyšší důstojnost.¹⁸⁵

Dále se papež zabývá otázkou služebního kněžství, kdy pouze vysvěcený kněz může přinášet eucharistickou oběť. Církev byla svým božským zakladatelem ustanovena jako hierarchická společnost. V jistém smyslu sice jednají kněží také jménem církve, ale to neznamená, že by svou kněžskou moc měli na základě delegace ze strany ostatních věřících, kteří by ji dostali od Krista, ale mají ji na základě svěcení, které je odlišuje od ostatních věřících. Hierarchické kněžství není způsob vykonávání všeobecného kněžství, ale liší se od něho.¹⁸⁶

3.2.5. Vztah liturgie a víry

Encyklika zdůrazňuje, že rčení „*lex orandi – lex credendi*“ nemůžeme vykládat ve smyslu, že by jednotlivé pravdy byly přijímány nebo odmítány podle toho, zda skrze liturgické jednání ukazují užitek nebo ne, ale toto rčení spíše znamená, že je liturgie jakýmsi vyznáním víry.¹⁸⁷ To samozřejmě nevylučuje, ale předpokládá vzájemnou shodu. Liturgie nevymezuje katolickou víru, přesto ale nejednou sloužila jako jeden ze zdrojů při práci magisteria: Jako příklad uvádí Pius XII. svého předchůdce Pia IX., když vyhlašoval dogma o neposkvrněném početí.¹⁸⁸ Dogmatický vývoj pak může mít vliv na vývoj liturgie,¹⁸⁹ církev je totiž živý organismus.¹⁹⁰

183 Srov. 1Kor 3, 23.

184 Srov. *Mediator Dei* 35.

185 Srov. tamt. 36n.

186 Srov. tamt. 38nn.

187 Srov. tamt. 45.

188 Srov. tamt. 47.

189 Srov. tamt. 51.

190 Srov. tamt. 58.

3.2.6. Mše svatá

V následující části encykliky se pojednává o mši svaté: Tajemství nejsvětější eucharistie je v určitém smyslu vrcholem křesťanského náboženství. Ježíš ji ustanovil a chce, aby se stále obnovovala.¹⁹¹

Papež cituje výroky Tridentského dekretu o mešní oběti. Tuto nauku znovu předkládá a vysvětluje.

3.2.6.1. Podstata mešní oběti

Nejsvětější oběť oltáře („augustum altaris Sacrificium“) není pouhou připomínkou („commemoratio“) utrpení a smrti Ježíše Krista, ale pravé a vlastní konání oběti („sacrificatio“), kterou skrze nekrvavé obětování koná Nejvyšší Velekněz to, co již na kříži vykonal, přináší sebe samého Otci jako milou oběť („hostia acceptissima“), i když s rozdílným způsobem obětování.¹⁹²

3.2.6.2. Subjekt a objekt mše svaté

Dále papež říká, že kněz zastupuje Krista,¹⁹³ a s odvoláním na sv. Jana Zlatoústého¹⁹⁴ dodává, že mu kněz poskytuje své ruce a jazyk.¹⁹⁵

Obětní dar je také tentýž, totiž Ježíš Kristus jakožto člověk („secundum humanam naturam“), jen způsob obětování je jiný. Na kříži zcela vydal Otci sebe sama a své utrpení v krvavé oběti, na oltáři však už není možné vylítí krve, protože je jeho lidská přirozenost ve stavu oslavení, a „smrt už nad ním nemá moc“¹⁹⁶. Přestože je pod každou způsobou přítomen celý, oddělené proměňování je „viditelným znamením“ onoho krvavého oddělení těla a krve.¹⁹⁷

3.2.6.3. Cíle mše svaté

Mediator Dei také učí, že jako je tentýž subjekt a objekt kalvarské oběti a oběti mše svaté, jsou totožné i cíle obou obětí. Co se týká oslavy Otce, byl Ježíš

¹⁹¹ Srov. tamt. 65.

¹⁹² Srov. tamt. 67.

¹⁹³ Nepopírá tím, že kněz zastupuje i věřící. To však ve zcela odlišném významu, jak bude probráno níže.

¹⁹⁴ *In Ioanem hom.* 86, 4

¹⁹⁵ Srov. *Mediator Dei* 68.

¹⁹⁶ Řím 9, 6.

¹⁹⁷ „Demonstratio eius mortis“. Srov. *Mediator Dei* 69.

po celý život zapálen horlivostí pro tuto oslavu, až nakonec z kříže stoupala jako libá vůně kadidla. Tato oslava nebyla nikdy přerušena, věřící jakožto členové tajemného těla oslavují spolu s nebeskými zástupy nebeského Otce.¹⁹⁸

Druhý cíl je vzdávání náležitých díky.¹⁹⁹ A tak se na jedné straně svátost eucharistie vztahuje ke kalvarské oběti, a na straně druhé můžeme tuto krvavou oběť také nazvat „eucharistií“.²⁰⁰

Třetím společným cílem je zadostiučinění, neboli smír, a to nejen za nás, ale i za celý svět.²⁰¹

Jako čtvrtý společný cíl jmenuje papež prosbu. Odvolává se při tom na list Žid 5, 7: „[...] s naléhavým voláním přednesl své prosby Bohu.“²⁰²

3.2.6.4. Účinky eucharistické oběti

O účincích mešní oběti papež píše s odvoláním na Tridentický koncil, že je nám skrze eucharistickou oběť udělována spásonosná moc kříže na odpuštění našich každodenních hříchů. Pak s vědomím identity mezi obětí kříže a mešní obětí připomíná sv. Pavla,²⁰³ který hovoří o trvalém zdokonalení těch, které svou obětí Ježíš posvětil.²⁰⁴

Zásluhy jsou nezměřitelné, vztahují se na všechny lidi všech dob.²⁰⁵ Tak se dostáváme k dalšímu tématu, totiž k rozlišení objektivního vykoupení a subjektivního přijetí Ježíšových zásluh.²⁰⁶ Papež používá přirovnání ke koupeli, kterou Ježíš připravil vylitím své krve, nabízí jim všem, ale člověk není očištěn, pokud do ní nevstoupí.²⁰⁷ K tomu je podle papeže třeba spolupráce věřících: lidé skrze eucharistickou oběť přistupují ke kříži, aby získali jeho ovoce. S poukazem na encykliku *Mystici Corporis* říká, že Kristova nevěsta, církev, se nejen podílí

198 Srov. tamt. 70.

199 Srov. tamt. 71. Opět je zde zřetelný příklon k starému právníckému chápání liturgie jakožto „povinného kultu“.

200 V původním významu slova.

201 Srov. *Mediator Dei* 72.

202 Srov. tamt. 73.

203 Pokud napsal list Židům.

204 Srov. Žid 10, 14.

205 Srov. též mešní kánon na Zelený čtvrtek „pro nostra totiusque mundi salute“ *Missale Romanum*, Ordo Missae. V úvahách můžeme jít ještě dál: „Všichni lidé v jistém smyslu z Ježíšova velikonočního tajemství [...] už žijí, aniž by to věděli.“ *Křesťanství a ostatní náboženství* 76.

206 „Haec tamen emptio non statim plenum assequitur effectum suum.“ *Mediator Dei* 76.

207 Srov. tamt.

na díle vykoupení, ale v určitém smyslu se skrze její činnost uskutečňuje dílo vykoupení.²⁰⁸

3.2.6.5. Účast věřících na eucharistické oběti

Dále se papež dotýká tématu, jakým způsobem se má chápat účast věřících. Před pontifikátem Pia XII. se tomuto tématu věnovali teologové jenom málo a povrchně.²⁰⁹ Pojem „*participatio actuosa*“ se v různých tvarech objevuje v papežských dokumentech o liturgii až od dob pontifikátu Pia X., původně pouze v souvislosti s liturgickou hudbou. Již ve dvacátých letech minulého století se začaly vyskytovat názory, které by se daly shrnout následovně: Kněz zde je pouze kvůli proměňování, nepřekně řečeno jako jakýsi doplňovatel svatostánku, a vše ostatní vykonají laici. Někteří zašli tak daleko, že začali stírat rozdíl mezi knězem a laikem. Právě na toto reaguje papež, když upozorňuje, že účast věřících nelze chápat jako jakousi „koncelebrací“ - ve specifickém slova smyslu. Kněz nemá kněžskou moc delegovanou od věřících, kteří by ji jaksí vlastnili, ale má ji ze svěcení. Shromáždění věřících nepředstavuje Krista tak, že by jednalo *in persona Christi*. Kněz zastupuje Krista, který je Hlavou církve, pouze takto lze kněze chápat jako zástupce věřících. Vzpomíná sv. Roberta Belarmina, který říká, že kněz stojí sice níže než Kristus, ale výše než ostatní věřící.²¹⁰ Kdyby byl delegátem věřících, stál by v tomto ohledu níže. Kristus je knězem a obětí „pro nás“ v tom smyslu, že stojí na našem místě a jménem celého lidského rodu přináší svému Otci náležitou úctu. Věřící pak uskutečňují své všeobecné kněžství takovým *smýšlením* duše, jaké měl Kristus,²¹¹ a s tímto smýšlením mají přistupovat k liturgii, ale kněžskou moc nevlastní. Jak již bylo řečeno výše, encyklika připomíná odsouzení nauky, podle které existuje v Novém zákoně pouze jediné kněžství, totiž všeobecné: Jako by celé společenství vlastnilo kněžskou moc a delegovalo ji knězi, který pak bak „koncelebroval *s lidem*“. Proti

208 Srov. tamt. 74-78.

209 Srov. „[...] nur ganz oberflächlich auf das Opfer der Gläubigen zu sprechen kamen [...]“ *Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert* 3, s. 264.

210 Tím ještě není popírána rovnost lidské nebo křesťanské důstojnosti.

211 Srov. Fil 2, 5. Srov. též: „Spolu s Kristem jsem ukřižován“ Gal 2, 19.

tomuto názoru se zdůrazňuje, že kněz zastupuje Krista, který je hlavou všech údů a obětuje za ně sebe samého.²¹²

Přesto však věřící skutečně přináší oběť, ale jiným způsobem. Tuto skutečnost dokládá poukazem na díla jak ze středověku, tak i novověku.²¹³ I např. v mešním řádu slyšíme slova „Za ně ti přinášíme a *oni ti přinášejí*“²¹⁴ nebo „má i vaše oběť“.²¹⁵

Toto všeobecné kněžství je založeno na členství v Kristově tajemném těle, kde Kristus je veleknězem nové smlouvy: Celý jeho pozemský život byl zaměřen k Otci, k jeho oslavě. Svůj úmysl chvály, díků, smíru a prosby mají věřící sjednocovat s knězem a skrze něho se samotným Kristem Veleknězem a tak se účastnit eucharistické oběti.²¹⁶ Toto smýšlení projeví svým „Amen“ na závěr eucharistické modlitby.²¹⁷

Existuje ještě další způsob, jak mohou věřící jakožto královské kněžstvo přinášet oběť:²¹⁸ „sebeobětování“, které mohou určitým způsobem spojit s liturgií, ale není omezeno jen na liturgii. Papež zmiňuje mešní kánon, kde se setkáváme s prosbou „et nota devotio“,²¹⁹ jak vyjadřují také slova při předávání chleba a vína při kněžském svěcení, podle nichž se má kněz stát v celém svém životě obětí jako Kristus.²²⁰

Téma všeobecného kněžství je otázkou, která se později ještě rozvíjela a dodnes rozvíjí.

3.2.6.6. Veřejný charakter mše svaté

Každá eucharistická oběť má vždy, všude a nutně veřejný a sociální charakter,²²¹ platí to i pro tzv. soukromé mše. Důvodem je, že kněz vždy zastupuje Ježíše Krista, který je hlavou celé církve a oběť je přinášena za

212 Srov. *Mediator Dei* 79-83.

213 Např. INOCENC III, *De sacro Altaris mysterio* 3,6; R. BELARMIN, *De Missa*, 1, kap. 27.

214 Ordo Missae, Římský kánon.

215 Srov. *Mediator Dei* 84-86.

216 Srov. tamt. 92.

217 Srov. tamt. 103.

218 Srov. 1 Petr 2, 5 a Řím 12,1.

219 Pojem „devotio“ v liturgickém kontextu neznamená jakoukoli zbožnost, ale „Hingabe“.

220 Srov. *Mediator Dei* 98n.

221 Srov. tamt. 95.

všechny živé i mrtvé. Z těchto teologických důvodů nesmí nauka o všeobecném kněžství, jejíž obnovení papeže těší, vést k odmítání „soukromých“ mší.²²²

3.2.6.7. Svaté přijímání

Nejsvětější oběť je zakončena svatým přijímáním.²²³ Pro úplnost mše stačí přijímání samotného kněze, ale přijímání věřících papež doporučuje a chválí. Dále v encyklice stojí další často diskutované články: V kontextu otázky o případné nutnosti přijímání věřících řeší Pius XII. pojetí mše svaté jakožto hostiny, konkrétně „hostiny bratrského společenství“. Považuje za svou povinnost stále zdůrazňovat, že je mše ve své podstatě nekrvavým obětováním božské oběti („victima“), které se tajemně děje svátostným oddělením způsob a jejich přinášením věčnému Otci. Svaté přijímání patří k integritě mše, ale bezpodmínečně nutné je pouze pro celebrujícího kněze, i když přijímání věřících papež velmi doporučuje.²²⁴

Znovu opakuje přání Tridentského koncilu a papeže Benedikta XIV, aby věřící přijímali z téže mešní oběti.

Přestože je eucharistie sama o sobě také díkůčiněním, mají věřící i po skončení mše svaté setrvávat v osobním díkůčiněním, které se stává mj. příležitostí k vnitřnímu duchovnímu sjednocení s Kristem a k již zmíněnému sebeobětování.

3.2.7. Úcta k eucharistii

Eucharistii náleží úcta, protože obsahuje „pravdivě, skutečně a podstatně tělo a krev spolu s duší a božstvím našeho Pána Ježíše Krista.“²²⁵ Tímto opět reaguje papež na liturgické hnutí, které v některých svých projevech učinilo ideologii z toho, že jsou eucharistické způsoby určeny k přijímání.²²⁶

²²² Srov. tamt. 94.

²²³ Srov. tamt. 111.

²²⁴ Srov. tamt. 113n. Srov. též: „Insuper communio sacerdotis est participatio sacrificio et praesupponit sacrificium iam constitutum.“ R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 282.

²²⁵ „Vere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem una cum anima et divinitate Domini nostri Iesu Christi“. Tridentský koncil, XIII. zasedání, can.1: In: *Mediator Dei* 127.

²²⁶ Již v křesťanském starověku byla eucharistická adorace pro křesťany samozřejmostí. To dokládá např. svatý Augustin, který nepřipouští pouhé přijímání bez předchozí adorace, absenci adorace považuje za hřích: „Hřešíme, když se mu neklaníme.“ Srov. *Ennar. In Ps. 98, 9* (PL 37, 1264) In: SCHNEIDER, *Athanasius. Dominus Est, Es ist der Herr: Gedanken eines Bischofs aus*

Eucharistie sice spolu s ostatními svátostmi uděluje milost, ale na rozdíl od nich obsahuje samotného původce milosti.²²⁷

3.2.8. Liturgický rok

Poté se papež věnuje otázce liturgie hodin a liturgického roku. V jednotlivých obdobích nám církev v liturgii předkládá různé etapy Ježíšova života, abychom ho rozjímali a měli příklad k následování.²²⁸ Rozjímané události pak máme vztáhnout na vlastní život: Např. připomínka Ježíšova narození nás vede k připomenutí vlastního nového narození ve křtu a přijetí účasti na přirozenosti vtěleného Slova.²²⁹ Kristus, kterého takto uctíváme, a historický Kristus je stále tentýž.²³⁰

Zvláštní místo v rozjímání událostí Ježíšova života má jeho hořké utrpení, je to vlastní tajemství, z něhož vyrůstá naše spása, stojí v centru našeho kultu, nakolik... „[...] ho eucharistická oběť každodenně zpřítomňuje a obnovuje a nakolik jsou všechny svátosti spojeny pevným poutem s křížem.“²³¹

V oddílu věnovaném liturgickému roku se papež také dotýká teorie *Mysteriengegenwart*. V souvislosti s připomínkami jednotlivých událostí Ježíšova života v průběhu liturgického roku odmítá Pius XII. názor, že by se jednalo o pouhé neživé představování nebo připomínání dávných věcí, ale... „je to spíše Kristus sám, který ve své církvi dále žije [...]“²³² Papež mluví o Kristu, který je přítomen se svým dílem, se svými skutky, které... „v nás trvají svými účinky [...]“²³³ Říká také, že tato tajemství zůstávají přítomná a účinná tak, jak to popisuje katolická nauka, a ne „nejasně a temně“, jak tvrdí někteří nedávní autoři.²³⁴

Zentralasienüber die heilige Kommunion. 3. Aufl. Neusäss : SJM-Verlag, 2009. s. 32

227 Srov. *Mediator Dei* 129.

228 Srov. tamt. 151.

229 Srov. tamt. 153.

230 Jak vysvětluje i svatý Augustin: „Credis in Christum natum in carne [...] et pervenies ad Christum natum de Deo, Deum apud Deum.“ Enarr. In Ps. 123, n. 2, in: *Mediator Dei* 161.

231 „[...] Eucharisticum Sacrificium cotidie illud repraesentet et innovet, et cum Sacramenta omnia arctissimo vinculo Crucis coniungantur.“ *Mediator Dei* 162.

232 „Sed potius est Christus ipse, qui in sua Ecclesia perseverat[...]" Tamt. 163.

233 „effectu suo in nobis perdurant [...]“ Tamt.

234 Srov. tamt.

3.2.9. Závěr encykliky

V závěru encykliky Pius XII. podtrhuje, že smyslem liturgie je spojení našich duší s Kristem, aby byl oslaven Kristus a „skrze něho a v něm Nejsvětější Trojice: Sláva Otci i Synu i Duchu Svatému.“²³⁵

Dále papež opět mluví o jednom z důvodů sepsání encykliky: Adresáti i jim svěřeni věřící mají znovu ocenit poklad, se kterým se setkávají v „eucharistické oběti, která zpřítomňuje a obnovuje oběť kříže, a ve svátostech, ze kterých proudí božská milost a život,²³⁶ a v dalších chválách.

V úvodu jsme viděli nastavení celé encykliky. Tímto základním hlediskem, z něhož máme k encyklice přistupovat, je Kristus sám, jeho vykupitelské dílo, kristocentrismus liturgie. Závěr naopak ukazuje směr, kterým se máme dále ubírat, když jsme se seznámili a přijali obsah encykliky. Je to eschatologický výhled, kdy jak doufáme, budeme spolu s Pannou Marií, která je také naší matkou, chválit trojjediného Boha: „Tomu, který sedí na trůnu, a Beránkovi, buď dobrořečení, čest, sláva a moc na věky věků“.²³⁷

3.2.10. Souhrn encykliky *Mediator Dei*

Pokusíme-li se nyní o celkové shrnutí encykliky pro naše téma, lze říci následující: Nejsvětější eucharistie je vrcholem křesťanského náboženství. Je nekrvavým zpřítomněním Ježíšovy oběti, kterou vykonal na Kalvárii krvavým způsobem. Obětníkem je kněz podle Melchisedechova²³⁸ řádu, Ježíš Kristus, který přinesl své tělo a svou krev Otci. Kvůli naší přirozenosti zvolil způsob, jak jí stále po všechny časy uchovat a dávat k dispozici její spásonosnou sílu. Pod způsoby chleba a vína obětoval své tělo a krev Otci a dal je apoštolům, které

235 „[...] per ipsum et in ipso Sanctissima Trinitas: *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.*“

Srov. tamt. 169.

236 Srov. tamt. 203.

237 Srov. Zj 5, 13. Srov. *Mediator Dei* 207.

238 List Židům v páté až sedmé kapitole srovnává kněžský úřad Ježíše Krista se starozákonním kněžstvím. Melchisedech je prototypem novozákonního Velekněze: Neznáme jeho původ ani dobu narození, Boží Syn je plozen od věčnosti (srov. též např. Vyznání víry *Quicumque*: „[...] aeternus Filius [...]“ Qcq 10). Jako je Melchisedech „milosrdným králem pokoje“, tak i Ježíš vjíždí pokojně na oslátku do Jeruzaléma. Jako Melchisedech přijal od Abraháma desátky a udělil mu požehnání, čímž byla vyjádřena jeho svrchovanost, tak i novozákonní Ježíšovo kněžství převyšuje starozákonní. Jako Melchisedechova oběť měla podobu chleba a vína a byla určena Nejvyššímu Bohu, tak se i ve mši svaté obětuje Ježíš Kristus pod těmito způsoby svému Otci.

přítom ustanovil kněžími, a přikázal jim tuto oběť přinášet. Je to skutečná oběť, a ne pouhá připomínka. Kněz je tentýž, jako na Kalvárii, kněží ho pouze zastupují. Oběť je táž, ale děje se nekrvavě. Cíle oběti jsou také totožné: oslava, dík, smír, prosba. Účastí na eucharistii přijímáme ovoce kříže. Každý se jí má účastnit způsobem vlastním jeho stavu. Význam má též tzv. sebeobětování. Každá mše svatá má veřejný charakter. Ve mši je jistým způsobem obětováno celé tajemné tělo. Přijímání nepatří k podstatě mše, i když přijímání celebrujícího kněze patří k její plnosti.

3.3. Encyklika *Humani generis*

Encyklika *Humani generis* „o některých falešných názorech, které podkopávají základy katolické nauky“ z roku 1950 mluví o eucharistii jen krátce:

„Nechybějí ani takoví, kteří se snaží nauku o transsubstanciaci, založenou na starobylém filosofickém pojmu substance, tak opravit, že by se Kristova reálná přítomnost v nejsvětější Eucharistii zredukovala na jakýsi symbolismus, takže by konsekrované způsoby nebyly víc než účinná znamení Kristovy duchovní přítomnosti a jeho spojení s věřícími údy v mystickém Těle.“²³⁹

3.4. Encyklika *Menti Nostrae*

Encyklika *Menti Nostrae* (1950) pojednává o životě kněží. Protože bylo kněžství ustanoveno v souvislosti s eucharistií a kvůli ní, věnuje se papež i v této encyklice vztahu kněží k eucharistické oběti a samotnému Kristu přítomnému pod eucharistickými způsoby.

Kněží mají zvláštní podíl na Ježíšově oběti:

„Jako byl celý život našeho spasitele zaměřený k jeho oběti, tak se musí i život kněze, který v sobě nese obraz Krista, stát milou obětí, a to s ním, v něm a skrze něho.

Jestliže totiž oběť, kterou přinesl božský Vykupitel vysící na kříži na Kalvárii, nebyla pouze obětováním jeho těla, ale jako hlava lidského rodu vydal sám sebe jako očištnou oběť, „když

239 PIUS XII. *Humani generis: O některých falešných názorech, které podkopávají základy katolické nauky*. Přel. Efrém Jindráček. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 2004. 26.

odevzdal svého ducha do rukou Otce, odevzdal Bohu sebe jako člověk, aby odevzdal Bohu všechny lidi.²⁴⁰²⁴¹

V dalších člancích encykliky se papež výlučně zabývá rolí kněze při mši svaté a opírá se přitom o svatého Augustina.

„Jistě se totéž děje i v eucharistické oběti, která je nekrvavým obnovením oběti kříže: Kristus totiž sebe samého přinesl Otci k jeho slávě a naší spáse. Ale když on sám, kněz a oběť, jedná jakožto hlava církve, nepřinesl a neobětoval pouze sebe samotného, ale všechny křesťany a jakýmsi způsobem i všechny lidi.“²⁴²

Eucharistická oběť je pramenem nadpřirozeného života, ze kterého mají zvláště kněží čerpat potřebnou pomoc, a to jak pro sebe, tak i pro vykonávání svého úřadu. Papež zde zdůrazňuje okamžik konsekrace, kdy kněz zastupuje Krista. Kněz vnitřně spojený s tímto tajemstvím už netouží po ničem jiném, než se připodobnit Kristově oběti, dokonce se s ním v určitém smyslu spoluobětovat. Z tohoto důvodu nemůže eucharistickou oběť pouze slavit, ale má ji i vnitřně hluboce prožívat.²⁴³ Získat „ducha oběti“ od nás vyžaduje neúnavnou práci, abychom se mohli sjednotit s obětujícím se Kristem. Toto vnitřní sjednocení vyžaduje, abychom měli „stejně smýšlení, jaké měl Kristus“.²⁴⁴ Je třeba, abychom s pokorou stáli před Bohem a vzdávali mu chválu, čest a díky. Dále máme přijmout stav oběti a cvičit se v dobrovolných skutcích pokání a ve ctnostech, a nakonec, spojení s Kristem, máme prožít „mystickou smrt na kříži“

240 ATHANASIUS, *De incarnatione*, n.12.

241 „Quemadmodum omnis Salvatoris nostri vita ad sui ipsius sacrificium ordinata fuit, ita pariter sacerdotis vita, qui Christi imaginem in se reffere debet, cum eodem, in eodem per eundemque gratum fiat sacrificium oportet.

Siquidem sacrificium, quod Divinus Redemptor e cruce pendens in Calvariae monte obtulit, non sui proprii corporis tantummodo immolatio fuit, ipse enim semet ipsum piacularem hostiam dedit utpote humani generis Caput; atque adeo ‚cum spiritum suum in manus Patris commendat, ut homo seipsum commendat Deo, ut omnes homines Deo commendet‘ Athanas., *De incarnatione*, n. 12. Migne, P.G. XXVI, 1003 s.“ PIUS XII. *Menti Nostrae: Päpstliche Rundschreiben, Mahnung an den Klerus der ganzen Welt, soweit er in Gemeinschaft mit dem Heiligen Stuhl steht, über die Förderung der Heiligkeit des Priesterlebens*. Wien : Herder, 1950. 26-27.

242 „Idem profecto in Eucharistico sacrificio contingit, quod incruenta est crucis sacrificii renovatio: Christus enim semet ipsum Aeterno Patri offert pro sua gloria nastraque salute; quandoquidem autem ipse, sacerdos et hostia, ut Ecclesiae Caput agit, non modo semet ipsum, sed christianos universos et quodam modo omnes etiam homines offert et immolat.“ Tamt. 28. Papež si uvědomuje, jak velký rozdíl leží mezi vztahem pokřtěného a nepokřtěného člověka k Bohu.

243 Srov. *Menti nostrae* 29-30.

244 Srov. Fil 2, 5.

v duchu slov sv. Pavla „spolu s Kristem jsem ukřižován“.²⁴⁵ Platí to sice pro všechny věřící, ale pro kněze, který jedná v osobě Krista, v největší míře.

„[...] jako totiž Ježíš Kristus obětuje sebe samého, musí se i jeho služebník obětovat spolu s ním; jako Ježíš smývá hříchy lidí, je nutné, aby i kněz docházel skrze vysokou cestu křesťanské askeze k očištění vlastnímu i těch²⁴⁶, kteří jsou mu svěřeni.“²⁴⁷

Toto všechno má přinést k oltáři jako neposkvřenou obět.²⁴⁸

3.5. Poselství *Date Deo*

Na podzim roku 1951 pronesl Pius XII. k národnímu eucharistickému kongresu v Chile rozhlasové poselství *Date Deo*. V něm mluví o eucharistii v souvislosti s věrností, jednotou a láskou.

Výroky Písma o povinné chvále a uctívání Boha můžeme vztáhnout na nejsvětější svátost oltářní a úctě této svátosti vzdávané.

Bůh je láska, svátost eucharistie je projevem lásky Krista k nám. Říká, že je tato svátost „poutem lásky“ („vinculum caritatis“). Je také znamením věrnosti a jednoty. Při přijímání se sjednocujeme s Kristem i mezi sebou navzájem. Nové přikázání bratrské lásky, totiž milovat se navzájem, jak on miloval nás, dává apoštolům právě při poslední večeři, kdy ustanovil eucharistii a dal jim ji.²⁴⁹

245 Srov. Gal 2, 19 Srov. *Menti nostrae* 31.33.

246 Kristus se obětoval za druhé. Když zde papež mluví o zdokonalování kněží a jejich růst ve ctnostech, zmiňuje všechny oblasti. Uvědomuje si, že kněží podléhají často pokušení zredukovat svůj duchovní život na liturgii a případně dobré pocity z jejího slavení. Papež naproti tomu zmiňuje lásku k bližnímu. Ve stejném duchu mluví i sv. Terezie z Avily; její řeč je sice určena pro karmelitánky, ale má obecnou platnost: „Když vidím duše, s jak náramnou pečlivostí usilují o modlitbu a jak jsou usebrané, že se zdá, že se neodvážejí ani pohnout ani na něco jiného pomyslet ze strachu, že ztratí onu trochu záliby a zbožnosti, kterou zakoušejí, pak jsem přesvědčena, že ještě neví, jak se dochází spojení. Myslí, že všechno spočívá právě v tom. Kdepak, dcery, vůbec ne. Pán chce skutky.“ TEREZIE Z ÁVILY. *Hrad v nitru*. Přel. Josef Koláček. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2003. s. 78. Svěťice nevystupuje proti modlitbě, ale proti tzv. duchovnímu obžerství: „trocha záliby a zbožnosti, kterou zakoušejí“.

247 „[...]quemadmodum nempe Iesus Christus semet ipsum immolat, ita eius administer una cum illo se immolare debet; quemadmodum Iesus expiavit peccata hominum, ita sacerdos per excelsum christianae ascese iter ad propriam perveniat necesse est proximorumque purificationem.“ *Menti nostrae* 32.

248 Srov. *Menti nostrae* 32. Srov. též: „Láska dobrého Pastýře je povzbuzuje, aby jako vůdci a pastýři Božího lidu dali život za své ovce a byli připraveni k největší oběti po příkladu kněží, kteří ani v dnešní době neváhali položit svůj život.“ PO 13.

249 Srov. BERTETTO, Domenico. *Il magistero eucaristico di Pio XII*. Torino : Societa editrice internazionale, 1957. s. 309n.

3.6. Apoštolská konstituce *Christus Dominus*

Papeži Piu XII. velmi záleželo na tom, aby věřící pokud možno co nejčastěji přistupovali ke svatému přijímání. Jedním z dokladů je vydání konstituce *Christus Dominus* z roku 1953, kterou zmírňuje eucharistický půst.

Nejprve papež opakuje zprávu o ustanovení eucharistie, ke kterému došlo v rámci židovské večeře, ale staré obřady měly ustoupit nové smlouvě. Podobně i v křesťanství ustoupila forma agapé a eucharistie se již neslaví v rámci hostiny. Papež dokládá starobylost eucharistického půstu mnoha odkazy na církevní otce i pozdější dokumenty.

Židé jedli beránka, skutečným neposkvrněným Beránkem bez vady je ale Kristus sám; tento pokrm dává papež do souvislosti s tzv. eucharistickou řečí: „[...]tělo obětované za život světa“²⁵⁰. Eucharistické tajemství je „živoucí pramen božské milosti“²⁵¹. O svatě přijímání papež mluví jako o účasti na stole andělů. Božský Vykupitel se stále obětuje na oltářích, jemu máme nabídnout všechny své skutky a celý život.

3.7. Encyklika *Sacra virginitas*

V roce 1954 vydal papež encykliku *Sacra virginitas*. V ní se dotýká tématu eucharistie na místě, kde přirovnává starozákonní obřady ke mši svaté. Když museli starozákonní kněží do určité míry zachovávat čistotu, „oč je vhodnější, aby ji trvale zachovávali služebníci Ježíše Krista, kteří každodenně přinášejí eucharistickou obět“²⁵². Eucharistie je spolu se svátostí pokání a dalšími prostředky, jakým je např. mariánská úcta, lékem proti tělesným pokušením.²⁵³

250 Srov. Jan 6, 51. I z novozákonních textů můžeme vyvodit, že se výraz „pascha“ (pův. „přejít“) používal pro označení obětovaného velikonočního beránka. Tento beránek je prototypem obětovaného Božího Beránka.

251 „vitalis fons divinae gratiae“.

252 „[...] quanto magis opportunum est Iesu Christi ministros, qui cotidie Eucharisticum offerunt Sacrificium, perpetua castitate pollere?“ Pius XII. *Sacra virginitas*, I. Dostupné na internetu http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_25031954_sacra-virginitas_lt.html [19. 12. 2011].

253 Srov. tamt., III.

3.8. Encyklika *Musicae sacrae disciplina*

V roce 1955 vyšla encyklika o liturgické hudbě. Tím, že posvátná hudba přistoupila k největší činnosti křesťanského kultu, nejsvětější oltářní oběti, získala vysokou důstojnost.²⁵⁴ Slovo „eucharistie“ je v této encyklice vždy spojeno se slovem „sacrificium“.

3.9. Encyklika *Haurietis aquas*

V roce 1956 vydal Pius XII. encykliku *Haurietis aquas* o uctívání Nejsvětějšího Srdce Ježíšova. Celá encyklika poskytuje četné podněty pro teologickou práci v oblasti trinitární teologie. Prvním místem, kde mluvíme o lásce, jsou vztahy uvnitř Nejsvětější Trojice.

Když budeme na následujících řádcích zmiňovat lásku, je třeba pamatovat na papežův odmítavý postoj vůči sentimentalismu.²⁵⁵

„Tajemství božského vykoupení je především a ze své přirozenosti tajemstvím lásky [...]“ ...Ježíše Krista k nebeskému Otci, ... „kterému s milujícím a poslušným duchem přinesl obětí kříže přebohatou a nekonečnou náhradu dluženou za hříchy lidského pokolení.“²⁵⁶

Pak s odvoláním na sv. Tomáše papež dodává, že Ježíš Kristus svou obětí nabídl něco mnohem většího, než bylo třeba na odčinění („recompensatio“) všech našich urážek.²⁵⁷

254 Srov. Pius XII. *Musicae sacrae*, II. Dostupné na internetu

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_25121955_musicae-sacrae_en.html [19. 12. 2011].

255 Vedle naturalismu. Srov. Pius XII. *Haurietis aquas* I. Dostupné na internetu http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_15051956_haurietis-aquas_lt.html [19. 12. 2011].

256 „Divinae Redemptionis Mysterium primaria ac naturali ratione mysterium amoris est [...] cui sacrificium Crucis, amanti oboedientique animo oblatum, uberrimam infinitamque satisfactionem defert ob culpas humani generis debitam.“ tamt., II.

257 Srov. tamt.

Dokumenty a Písmo nás podle papeže učí, že Ježíš Kristus... „přijal smrtelnou přirozenost schopnou utrpení hlavně²⁵⁸ proto, že toužil přinést krvavou oběť, [...] aby dovršil dílo spásy lidí.“²⁵⁹

Ustanovení eucharistie je spolu se všemi Ježíšovými slovy a skutky, jako např. konání zázraků, utrpení, darování své matky za matku nám, důkazem jeho lásky.²⁶⁰

Před poslední večeří, když Ježíš věděl, že ustanoví svátost svého těla a krve nové smlouvy, zachvěl se v srdci při slovech „Toužebně jsem si přál jíst s vámi tohoto beránka (paschu)“²⁶¹ Jistě se zachvěl ještě více, když říkal „Toto je moje tělo.“ Proto je právem „svátost a oběť“²⁶² eucharistie považovaná spolu s kněžstvím za dar Ježíšova srdce. Stejně jako je jím Maria, ze které přijal toto tělo, a která byla jeho společnicí při svolávání Eviných dětí k životu milosti.²⁶³

„Náš spasitel Ježíš Kristus chtěl připojit nekrvavému daru sebe samého pod způsobou chleba a vína jakožto zvláštní důkaz své důvěrné a nekonečné lásky oběť kříže.“²⁶⁴ Tak se naplňují slova „Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo za své přátele položí svůj život.“²⁶⁵ Synova láska zjevuje skrze kalvarskou oběť lásku Boží.²⁶⁶

Papež se dále ztotožňuje s exegetickým výkladem, podle něhož je krev tryskající z Ježíšova probodeného srdce obrazem eucharistie.²⁶⁷

Také se okrajově zmiňuje o „úctě k eucharistickému srdci Ježíšovu“ nakolik je eucharistie darem jeho lásky, nakolik je eucharistií on sám.²⁶⁸

258 Tímto se příklání k tomistické škole pokud jde o primární účel vtělení. Jako řešení dlouhotrvající diskuse se nabízí tzv. komplementarita cílů.

259 „[...] humanam naturam patibilem ac mortalem assumpsisse ea potissimum de causa, quod cruentum sacrificium e cruce pendens offerre cuperet, ut humanae salutis operam consummare.“ *Haurietis aquas*, II.

260 Srov. Tamt.

261 Srov. Lk 22, 15.

262 „sacramentum et sacrificium“.

263 Srov. *Haurietis aquas*, III.

264 „[...] incruento sui ipsius dono, sub specie panis et vini, Salvator noster Iesus Christus adiungere voluit, tamquam praecipuum documentum intimae infinitaeque caritatis suae, cruentum Crucis Sacrificium.“ Tamt.

265 Jan 15, 13.

266 *Haurietis aquas*, III.

267 Srov. tamt., V.

268 Srov. tamt.

3.10. Projev *Vous Nous avez demandé* (Poprosili jste Nás)

V září 1956 pronesl Pius XII. projev *Vous Nous avez demandé* k účastníkům mezinárodního liturgicko-pastorálního kongresu na téma Kristova eucharistická přítomnost a mešní oběť.

Papež nejdříve pozitivně hodnotí pokrok a práci liturgického hnutí, připomíná výsledky, kterých ve spolupráci s hierarchií dosáhlo, zmiňuje snahu o „posvěcení duší“, aktivní účast věřících na liturgii a další praktická ustanovení.

3.10.1. Liturgie a církvev

Poté Pius XII. rozebírá vztah liturgie a církve, opakuje svou definici liturgie z encykliky *Mediator Dei*, podle které představuje liturgie celý veřejný kult Kristova tajemného těla. Všechno má být zaměřeno skrze Krista na Boha Otce, církvev mu prokazuje povinný kult.

Hierarchii bylo svěřeno *depositum fidei* a *depositum gratiae* a ta nechává toto *depositum fidei* pronikat do liturgie. Tak se liturgie stává určitým vyznáním víry, zároveň se ale skrze ni věřícím rozdává z *depositum gratie* milost a v důsledku i spása.²⁶⁹ Když hierarchie zprostředkovává skrze liturgii pravdu a milost, mají ji věřící přijmout a nechat proměnit ve svém každodenním životě; nejedná se tudíž o pouhé pasivní přijímání.

Pastýři a ostatní věřící mají žít ve vzájemném souladu a bez rivality, všichni totiž tvoří jediný organismus a ani v těle není možné, aby jednotlivé údy stály proti sobě.

3.10.2. Liturgie a Ježíš Kristus

V následující části se papež věnuje vztahu liturgie – Pán. Opět se zde projevuje kristocentrické smýšlení Pia XII. Připomíná, že Ježíš Kristus je v liturgii knězem i obětním darem.²⁷⁰

269 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 472.

270 Srov. tamt. s. 475.

3.10.2.1. Liturgie jako „actio Christi“

Liturgie má za úkol vyjádřit viditelným způsobem veliké tajemství. Nemůžeme se proto omezit na pouhé ceremonie. Opakuje nauku Tridentina o pokračujícím nekrvavém obětování Krista, který sebe samého jednou obětoval krvavě na kříži. Při mši proměňuje pouze celebrující kněz, a ne přítomní věřící ani přítomný klérus. Přítomní nekoncelebrující kněží se podobají laikům.

Ať už slaví mši nějaký kněz sám, nebo se jedná o koncelebraci,²⁷¹ vždy je okamžik proměňování centrálním bodem liturgie, onoho „actio Christi“, jehož osobu celebrující nebo koncelebrující kněží nesou.

Od okamžiku platné konsekrace je vše, co Pán Ježíš dělal, vykonáno. I kdyby to, co v obřadu následuje, nenastalo, nic podstatného by na Ježíšově oběti nechybělo.²⁷²

Podobně jako při biskupském svěcení musí spolusvětitelé mít náležitý úmysl, vložit ruce a vyslovit potřebná slova, musí také při mši svaté všichni koncelebranti mít potřebný úmysl a vyslovit nad chlebem a vínem konsekrací slova.²⁷³ V opačném případě by se jednalo o pouhou ceremonii.

Co se týká úmyslu, stačí obecný, totiž konat, co koná církev. Nemusí si přitom výslovně opakovat celou nauku církve o této věci.²⁷⁴

3.10.2.2. Kristova přítomnost a jeho majestát

S odvoláním na slova „Toto je moje tělo“ a na Tridentický koncil Pius XII. znovu prohlašuje, že je Kristus v eucharistii skutečně přítomen.

Co se týká otázky „jak“, ponechává ji otevřenou, ale zmiňuje hranice. Rozhodující je samotné Zjevení; vědecká práce s ním musí být v souladu, a ne naopak. Teologové a filosofové mají zohledňovat víru církve a její učitelský úřad. Pán Ježíš řekl „Toto je moje tělo“, a ne: „Toto je viditelná věc značící mou přítomnost.“ „Pán je to.“²⁷⁵

271 Také v tradiční formě římského ritu (o níž papež mluví) se setkáváme s koncelebrací, i když jen zřídka: během udělování kněžského nebo biskupského svěcení a v případě společné mše papeže s východními katolickými patriarchy.

272 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 475n.

273 Srov. tamt. s. 477.

274 Srov. tamt. s. 476n.

275 Jan 21, 7. Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 479n.

I když se eucharistická oběť vykonává na oltáři, ukládají se svátostné způsoby do svatostánku, který proto má mít nejčestnější místo („in nobilissimo loco“), kde má být Kristus adorován.

Posledním bodem, o kterém papež mluví, je božský majestát Krista, Božího Syna, pravého Boha a pravého člověka, kterému tudíž náleží kult „latreia“.²⁷⁶

276 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 482n.

4. Systematický výklad eucharistické nauky Pia XII.

Pius XII. se ve své eucharistické nauce stále vrací k základům katolické víry o této svátosti. Opírá se přitom především o výroky Tridentského koncilu, ale je zde také velmi patrná přítomnost teologického výkladu sv. Tomáše Akvinského. Mezi nejčastější témata v souvislosti s eucharistií můžeme zařadit vykonávání Ježíšova velekněžského úřadu v církvi, definici liturgie jakožto veřejného kultu celého Kristova tajemného těla, podstatnou totožnost mezi kalvarskou a eucharistickou obětí při zachování rozdílu ve způsobu obětování a nakonec Kristovu přítomnost pod eucharistickými způsoby.

V této kapitole se zastavíme u výše zmíněných témat i některých dalších, ukážeme také, jak se na danou problematiku dívají někteří současní i minulí teologové.

4.1. Definice liturgie

Pius XII. považuje liturgii za „veřejný kult“, který jsme povinni vzdávat Bohu.²⁷⁷ Na rozdíl od kultů v jiných náboženstvích se jedná o výkon Ježíšova velekněžského úřadu. Církev jakožto Kristovo tajemné tělo se vykonávání tohoto kultu aktivně účastní. Tak můžeme všechny své oběti nabídnout Kristu, ale především máme mít stejné (obětní) smýšlení, jaké měl on.²⁷⁸ Kult musí být vykonáván legitimní autoritou, kterou je vposledku autorita jediného velekněze Nového zákona, samého Ježíše Krista. Pokud jde o eucharistické slavení, jednají kněží v osobě Krista jako jeho zástupci, ne jako zástupci věřících.²⁷⁹ Křesťanskou liturgii proto papež definuje jako pokračování výkonu Ježíšova velekněžského úřadu v církvi.²⁸⁰ Liturgie je v centru křesťanského života.²⁸¹

277 Srov. *Mediator Dei* 13nn.

278 Srov. tamt. 79nn.

279 Srov. tamt. 40nn.

280 Srov. tamt. 19nn.

281 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 108.

4.2. Velekněz Ježíš Kristu a vykonávání jeho kněžského úřadu

Velekněz je ustanoven k přinášení obětí.²⁸²

Pius XII. říká, že celý Ježíšův pozemský život byl prodchnut „duchem obětí“, zaměřením na Otce, vydáním se jeho vůli.²⁸³ Toto vrcholí na kříži.²⁸⁴ Papež uvádí některé citáty Nového zákona, kde se zmiňuje zaměření na vykupitelskou oběť přinášející věčný život: V rozhovoru s Nikodémem Pán Ježíš říká, že musí být vyvýšen, aby ten, kdo věří, měl život věčný.²⁸⁵ Je mu úzko, než bude jeho křest vykonán,²⁸⁶ Jan Křtitel ho nazývá Beránkem Božím snímajícím

282 Srov. Žid 8, 3. Kristovu oběť nemůžeme zařadit do kategorie jiných rituálních obětí, protože je přesahuje. Tento výraz používáme analogicky. Srov. též appendix.

283 „Kdo tedy byl obětujícím a komu se vlastně Kristus obětoval? [...] jak Otec, tak Syn přinášejí každý ze svého hlediska oběť pro naplnění záměru spasit člověka.“ C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 356.

284 Srov. *Mediator Dei* 1.18.

„Co činilo jeho smrt obětí, byl především vnitřní úkon jeho svaté duše obětující se pro lidstvo, přijímající dobrovolně smrt [...]“ R. M. DACÍK, *Bůh ve svátostech*, s. 79.

„Na kříži, kde umírá dobrovolně za veškeré lidstvo, vyvrcholila jeho oběť, která ve skutečnosti začala ve chvíli jeho vtělení. V okamžiku mše svaté je zpřítomněna Kalvarie na oltáři a v duši přítomného Krista je též úkon sebeobětování, který učinil tak drahocennou jeho smrt. Tak jako po celý svůj život se dával Kristus nebeskému Otci v oběť, tak jako se mu obětoval vrcholným způsobem na kříži, tak se mu dává vnitřním úkonem své duše na oltáři a znovu a znovu mu podává svou krev, jednou prolitou. Proto je mše svatá podstatně táž oběť, kterou přinesl Kristus na Kalvarii. S ní souvisí, z ní čerpá, prodlužuje ji až do konce věků, její plody rozděluje. Vnitřní úkon sebeobětování v duši Ježíše Krista byl podstatnou věcí v oběti kalvarské a je podstatnou věcí v oběti oltáře.“ Tamt.

Je-li kříž vrcholem (srov. „Vždyť pro tuto hodinu jsem přišel.“ Jan 12, 27b) celého Ježíšova díla, které tvoří jeden celek, pak kalvarská událost nemá rozhodující a hlavní význam pouze v oblasti vykoupení („Svůj život dávám za ovce.“ Jan 10, 15) ale i v oblasti zvěstovatelského poslání: Bůh promluvil skrze svého Syna (srov. Žid 1, 2), aby zjevil „sebe samého“ (srov. I. Vat. koncil, *Dei Filius* cap.2 a II. Vat. koncil, *Dei Verbum* 6.). „Bůh je láska“ (1Jan 4, 16), na kříži se nám skrze Kristovu oběť zjevuje vrchol Boží lásky. „[...] veškeré naše poznání imanentní Trojice závisí na tom, jak se nám Trojjediný zjevuje, tedy na Trojici ekonomické [...]“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: Náčrt trinitární teologie*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. s. 96. „[...] totální vydaností synovské poslušnosti až k smrti na kříži vpravdě zjevuje hlubinu své synovské identity a svou poslušností nejen oslavuje Otce, ale také zjevuje jeho lásku [...]“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Doplnění, rozšíření a prohloubení 3. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. s. 110n.

Jako jsou v „imanentní Trojici“ vztahy naprostého štědrého darování a „návrat“ v díkůčinění, tak se i na kříži Kristus (tentokrát, totiž v „ekonomii“, svobodně) zcela vydává Otcovu plánu, přičemž zjevuje tajemství vnitrobožského života, Boží lásky. Dovolíme si jít v úvaze ještě dál: vydat se plánu Otce v konečném důsledku znamená obecně vydat se Otci.

„V eucharistii je [...] svátostně ztvárněno a zpřítomněno vzájemné sebesdílení a sebevydání trinitárních osob [...]“ W.KASPER, „*Einheit der Aspekte der Eucharistie*“, in: *Communio* 14, 1985, s. 215. In: C. V. POSPÍŠIL, *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 539.

„V dobrovolném přijetí smrti kříže se tedy podivuhodně soustředí celé drama Ježíšova života, celé jeho dílo a celé jeho poslání do jediného úkonu propastného sebezřeknutí, jehož hlubinu jen stěží kdo zahlédne.“ C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta Pán a Spasitel*, s. 108.

285 Srov. Jan 13, 14n.

286 Srov. Lk 12, 50.

hřích světa²⁸⁷ a anděl k Josefovi také hovoří o vysvobození lidu z jeho hříchů^{288 289}.

4.3. Subjekt a objekt liturgie, podíl církve na vykonávání Kristova kněžského úřadu, *participatio actuosa*

Pius XII. říká na více místech, že „in persona Christi capitis“ může jednat pouze vysvěcený kněz.²⁹⁰ Zastupuje Krista, který je jediným veleknězem novozákonní doby, moc k tomu dostává ze svěcení, a ne od ostatních věřících.

Protože se jedná o oběť, je slavení eucharistie vlastní činností kněží. Její vykonávání nařídil Pán Ježíš při poslední večeři slovy „to konejte“.²⁹¹

Svátostným charakterem je Boží služebník připodobněn Veleknězi Ježíši Kristu.²⁹²

Všeobecné kněžství není jen nějaká teoreticky daná skutečnost, má se projevovat v praxi způsobem vlastním laikům.²⁹³

„Kněžství“ a „obětovat“ je u kněze a laiků chápáno analogicky. Svátostně obětovat ve vlastním smyslu tohoto slova, totiž odděleně proměnit chléb a víno, může jen vysvěcený kněz. Přesto se ale laici na přinášení mešní oběti účastní víc než jen rukama kněze. V jistém smyslu je to i jejich oběť („meum ac vestrum sacrificium“). Mají mít Ježíšovo obětní smýšlení, nabídnout se mu v „sebeobětování“, sjednotit se s ním ve svatém přijímání. Rukama kněze přinášejí oběť („sacrificium“) v tom smyslu, že služebník oltáře zastupuje obětujícího Krista – hlavu údů – a celá církev skrze Krista přináší oběť („victima“).²⁹⁴

287 Srov. Jan 1, 29.

288 Srov. Mt 1, 21.

289 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 478.

290 Srov. *Mediator Dei* 79nn.

291 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 407.

292 Srov. *Mediator Dei* 41. „Teologie definuje svátostný charakter jako duchovní znamení nezníčitelně vtisknuté do duše, které dává věřícím zvláštní podíl v Božím kultu [...] Svátostným charakterem se dostává člověku zvláštního posvěcení, které ho činí účastným Kristova kněžství.“ R. M. DACÍK, *Bůh ve svátostech*, s. 21.

„[...] jako se milostí účastníme Kristovy božské přirozenosti, tak se charakterem účastníme jeho kněžství.“ Tamt. s. 24.

293 Srov. např. *Mediator Dei* 87nn.

294 Srov. tamt. Výroky sv. Pavla o „doplnění míry Kristových útrap“ (Srov. Kol 1,24) neznamenají, že by se jednalo o dvě samostatné části či dokonce skutečnosti. Svatý Pavel říká „Kristových“, z čehož

4.4. Metafyzická a fyzická podstata mše; její ustanovení Kristem

Mše svatá, kterou každodenně slavíme, byla ustanovena samotným Ježíšem Kristem při poslední večeři, když proměnil chléb a víno ve své tělo a krev, aby byla stále a všude zpřítomňována a obnovována jeho obětí, kterou jednou provždy vykonal krvavým způsobem na Kalvárii, a aby bylo aplikováno²⁹⁵ její ovoce.²⁹⁶ Tak se večeřadlo stalo prvním místem, kde byla tato nekrvavá obětí přinesena.²⁹⁷

plyne, že se zde mluví pouze o účasti. Po dalším rozvinutí reflexe této nauky můžeme mluvit o potřebě účasti církve na Kristově díle z důvodů účinnosti zde a nyní; sám člověk, který chce přijmout ovoce Kristova utrpení, musí s ním spolupracovat. Církev patří ke Kristu. „Sie aktiviert ihre Zugehörigkeit zu Christus so, dass sie in sein Opfer eingeht. Sie wird so selbst eine Opfernde und eine Geopferte. Auf diese Teilnahme der Kirche ist das Geschehen von Golgotha hingeordnet. In der Teilnahme des Volkes Gottes, die im Messopfer geschieht, kommt das Kreuzesopfer zu seiner Erfüllung.“ M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 383.

Z metafyzického hlediska je Kristova obětí dokonaná a není možné k ní nic přidat, má totiž nekonečnou hodnotu, ale pokud jde o dějiny spásy, o naše přijímání ovoce vykoupění a tedy spodobení se s Kristem, pak se jedná o jiný aspekt a můžeme mluvit o doplnění. Podle sv. Pavla jsme od křtu připojeni ke Kristově smrti a vzkříšení (Srov. Řím 6, 5). Tak jsme byli zaměřeni (jako on) k Otcvi v onom naprostém „Hingabe“. Dokud ale není toto naše vydání se a darování dokonalé, zbývá k doplňování. Naše Hingabe, protože jsme sjednoceni s Kristem, patří k jeho oběti. V podstatě se ale jedná o vykoupění a naše přijetí vykoupění. Přijetím vykoupěním rozumíme v důsledku sjednocení se s Kristem a připodobnění Kristu. Svou roli zde hraje i skutečnost sounáležitosti jednotlivých údů Kristova tajemného těla a jejich vzájemné pomáhání. Sjednocení a připodobnění Kristu se zvláštním způsobem děje při svatém přijímání. Srov. M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 380-383. Naše účast na Ježíšově oběti se neprojevuje pouhým přijímáním, ale když se při přijímání sjednocujeme s tím, který se neustále vydává, vydáváme se aktivně skrze něho, s ním a v něm i my.

V souvislosti s aktivní účastí věřících... „Pavel říká [...] ‚naše těla‘ (to znamená naše tělesná pozemská existence) se stanou ‚živou obětí‘, sjednocenou s ‚obětí‘ Krista (Řím 12,1)“ J. RATZINGER, *Duch liturgie*, s. 51.

„Auctor Imitationis Christi hoc pulchre exponit 1. IV, c. 8, ubi Dominus, ait: ‚Sicut ego me ipsum[...] in cruce pro peccatis tuis Deo Patri sponte obtuli, [...] ita debes et tu temetipsum mihi voluntarie in oblationem puram et sanctam, quotidie in Missa, [...] quanto intimius vales, offerre [...]‘“ R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 304.

„Proto se ve staré církvi pohlíželo na martyrium jako na skutečnou eucharistickou slavnost, jako na vnitřní realizaci současnosti s Kristem, bytí jedno s ním.“ J. RATZINGER, *Duch liturgie*, s. 51. Srov. též zmínka sv. Ignáce v druhé kapitole práce.

295 Podobně jako je v novozákonní době jediné kněžství a vysvěcení služebníci mají na tomto kněžství pouze účast, tak je i jediná obětí a mešní oběti nestojí vedle ní: „Die Eucharistie ist die Zuwendung (applicatio) des Heilstodes Christi an den Menschen, der daran teilnimmt. Dies zeigt sich darin, dass Christus den Kelch sein Testament (diatheke) nannte. Das Testament ist die Zuwendung der Hinterlassenschaft eines Sterbenden an die Erben. Indem Jesus den Kelch als sein Testament bezeichnete, erklärte er sein Sterben als Heilsgabe für die Menschen und die Eucharistie als die Zuwendung dieser Heilsgabe.“ Srov. M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 383-384.

296 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 364.

297 Srov. tamt. s. 74.

Pius XII. na rozdíl od autorů křesťanského starověku nezdůrazňuje příliš rozměr „památky“²⁹⁸, i když se i s tímto slovem v jeho nauce setkáváme.²⁹⁹

Co se týká metafyzické podstaty mešní oběti, „nejsvětější oběť oltáře“, mše svatá není pouhou připomínkou utrpení a smrti Páně. Velekněz Ježíš Kristus při poslední večeři vykonal nekrvavě³⁰⁰ totéž, co následujícího dne vykonal na Kalvárii, obětoval své tělo a svou krev svému věčnému Otci.³⁰¹ Na kříži se jednalo o krvavou smrt, ve mši svaté, protože nad ním smrt už nemá vládu³⁰², již není možné vylítí krve, ale jeho obětování a krvavé oddělení těla a krve je znázorněno odděleným proměňováním. Tím je Kristus znázorněn jakožto obětovaný.³⁰³ Tak se v jednotlivých „oltářních obětech“ znovu děje, co se uskutečnilo na Kalvárii.³⁰⁴

298 Toto slovo dnes chápeme jako pouhou vzpomínku, ale papež chce ukázat na skutečnou přítomnost Krista samotného s celým svým dílem v liturgickém slavení („Je to spíše Kristus sám přítomný“ srov. *Mediator Dei* 163). Přesto však v duchu tradice církevních otců můžeme výraz „památka“ použít, pokud zachováme význam, který toto slovo v liturgické teologii má: „Der memoria-Charakter hat daher in der Eucharistie eine besondere Intensität und Qualität.“ M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 72. Eucharistie... „[...] ist vielmehr Gedächtnisfeier eigener Art, in welcher sich sowohl das psychologische wie das ontologische Moment zu einer höheren Einheit in einer geheimnisvollen Weise verbinden. Das psychologische Moment ist darin enthalten, insofern sich in der Eucharistie der Opfertod Christi nicht in seiner geschichtlichen Vollzugsweise darstellt. Das ontologische Moment ist jedoch in ihm enthalten, insofern die Eucharistie nicht bloss ein intentionales, sondern ein wirklichkeitserfülltes Gedächtnis ist.“ Tamt. s. 397.

299 Srov. např. *Mediator Dei* 69. Co se však týká kontextu, srov. předchozí pozn.

300 „Der Unterschied in der Opferweise besteht [...] darin, dass Christus das eine Mal durch sein freiwilliges blutiges Sterben (in factio) geopfert wurde, das andere Mal unblutigerweise (in mysterio) geopfert wird. So wird die eucharistische Feier zu einer Gedächtnisfeier, zu einem Gedächtnis (memoria, repraesentatio) des Kreuzesopfers.“ M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 385.

301 Srov. *Mediator Dei* 67.

302 Srov. Řím 6, 9. Oslavené Tělo Ježíše Krista již nemůže trpět, jak tomu bylo na zemi. „[...] non in se physice immutatur, nequidem realem relationem ad species sacramentales accipit, sed sunt species quae realiter referuntur ad ipsum [...] Communio sacerdotis non destruit realiter corpus Christi, sed solum species sacramentales[...]“ R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 281n.

303 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII.* 183. Srov. též: „[...] při Poslední večeři [...] mohl Pán označit své tělo za „obětované“ pouze proto, že je skutečně obětoval. Mohl svou krev nabídnout jako krev prolitou za všechny v novém kalichu pouze proto, že ji skutečně prolil. [...] Oběť se stává darem, protože tělo darované z lásky, krev z lásky prolitá vstupuje zmrtvýchvstáním do věčnosti lásky, jež je silnější než smrt. Bez kříže a zmrtvýchvstání je křesťanský kult nicotný a teologie liturgie, která by tento vztah vylučovala, by skutečně vypovídala pouze o bezobsažné hře.“ J. RATZINGER, *Duch liturgie*, s. 49.

304 Srov. *Mediator Dei* 69. „Ježíš Kristus se obětuje jako výkupná žertva na odpuštění hříchů. (Mt. XXVI, 27.) Vždyť ostatně Syn člověka přišel, aby dal život na vykoupení za mnohé. (Mt. XX, 28.) Ovšem v této chvíli nebyla ještě zabita božská žertva, ale ve skutečnosti se již vydala svému Otci, aby byla prolita její krev za hříchy lidstva. A jestliže se uskutečňuje v této chvíli odpuštění hříchů, to proto, že smírná oběť již nyní začala a bude co nevidět dokonána na kříži. Tak jako poslední večeře, tak i mše svatá jako oběť má svůj význam ve vztahu k oběti kalvarské. Někteří theologové se dokonce domnívali, že mše svatá je obětí pouze relativní, vztažnou, a jejím úkolem je pouze představovat krvavou oběť na Kalvárii. Mše svatá podle nich by pak nebyla absolutní obětí, protože Kristus se v ní neobětuje, netrpí, neumírá. Je sice pravda, že mše svatá je obětí vztažnou a závislou na oběti kalvarské, ale tato závislost není tak velká, že by mše svatá nebyla skutečnou a absolutní obětí. Její vztažnost záleží v tom, že ji nelze oddělit od kříže, že je s obětí na kříži nutně a podstatně spjata, ale

Mše svatá je „mystickou obětí“ („holocaustum“), ve které se svátostně obnovují jediné kalvarské události, kdy věčný Vykupitel, kněz a oběť přinesl Otcí sám sebe na odpuštění hříchů a tak zvítězil nad smrtí a podsvětím.³⁰⁵ Na jiném místě používá označení „božská oběť“ („divina Hostia“).³⁰⁶

O fyzické podstatě mše svaté Pius XII. učí, že je tvořena konáním oběti při odděleném proměňování.³⁰⁷ Přijímání všech přítomných věřících k této podstatě nepatří, ačkoli přijímání kněze patří k její integritě.³⁰⁸ Když kněz, „personam Christi gerens“, vysloví konsekrační slova, obětuje Kristus sebe samého Otcí.³⁰⁹

4.5. Účinky eucharistické oběti

Podobně jako v případě jiných svátostí, působí konsekrační slova při mši svaté *ex opere operato*: proměňují chléb a víno v tělo a krev Ježíše Krista. Je tak zpřítomněna kalvarská oběť.

přítom není pouhým představením oběti kalvarské.“ R. M. DACÍK, *Bůh ve svátostech*, s. 78.

„Sacrificium hoc incurrentem esse *relativum* ad sacrificium cruentem in cruce, demonstratur ex ipsa propria ratione ac forma, qua est institutum.“ I. B. FRANZELIN, *De SS. Eucharistiae sacramento et sacrificio*, s. 383.

„[...]dass es Sakrament und Opfer zugleich ist oder noch deutlicher, dass das Opfer ein Sakrament ist.“ A. VONIER OSB, *Das Geheimnis des eucharistischen Opfers*, s. 77.

305 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII.*, s. 40.65.

306 Srov. *tamt.*, s. 72.

307 Srov. *Mediator Dei* 114. Srov. též: „[...] per duplicem consecrationem et duplicem transsubstantiationem Christus ponitur in altari quasi in statu mortis, et haec sacramentalis immolatio est repraesentatio cruentae immolationis Calvarii et applicatio meritorum Passionis.“ R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 274.

308 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII.*, s. 526. Svatý Tomáš k tomu říká: „Perfectio huius sacramenti non est in usu fidelium, sed in consecratione materiae [...] Representatio Dominicae passionis agitur in ipsa consecratione huius sacramenti, in qua non debet corpus sine sanguine consecrari.“ *STh.* III, q. 80, a. 12 ad 2m et 3m. In: A. VONIER OSB, *Das Geheimnis des eucharistischen opfers*, s. 70

S častým odvoláváním na sv. Tomáše říká profesor Schmaus, že oběť a hostina patří k sobě, poukazuje na skutečnost, že způsoby chleba a vína jsou pokrmem, říká, že hostina, která je ale širším pojmem, než samotné přijímání, následuje nutně po oběti, která byla vykonána při odděleném proměňování. Zdánlivý rozpor mezi tímto tvrzením a učením papeže Pia XII. se vysvětlí jednoduše: Papež mluví o podstatě, zatímco zde a také v pozdějších dokumentech magisteria a v katechismu mluvíme o celé mši, tudíž i o její podobě. Oběť je tedy vykonána, či lépe řečeno zpřítomněna, při proměňování, ale její „užití“ se z naší strany uskuteční tím nejintenzivnějším způsobem až při přijímání. „Der Gebrauch ist eine Vervollständigung (Integration) des Opfers. Er gehört nicht so zu seinem Wesen (Thomas von Aquin, Theol. Summe, 3. Teil, Fr. 78, Art. 1 zu 2 und 3, Fr. 82, Art. 4 zu 2), dass das Opfer ohne das sakramentale Essen und Trinken überhaupt nicht zustande käme. Das Opfer bliebe jedoch ohne das sakramentale Essen und Trinken wenigstens des Priesters unvollständig.“ M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 251. Ale přesto je eucharistie pozemskému jídlu v ještě větší míře nepodobná. Srov. *tamt.* s. 301.

309 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII.*, s. 476.

Pius XII. učí, že účinky a plody mše svaté mají dopad na jedince i celou církev; mají vliv na růst nadpřirozeného života, totiž na sjednocení s Ježíšem Kristem a na růst ve ctnostech³¹⁰ a zároveň působí jednotu a pokoj.³¹¹

Skrze mešní oběť je jejím účastníkům udělováno ovoce kalvarské oběti a odpouštějí se lehké hříchy.³¹² K tomu je ovšem potřeba lidské spolupráce.³¹³ „Dílo našeho vykoupení“³¹⁴ se při mši opravdu (svátostně) uskutečňuje, nejedná se tedy pouze o připomínku.³¹⁵

4.6. Účel mešní liturgie

Pius XII. říká, že Kristus přinesl svou oběť jako hlava lidského rodu.³¹⁶ Boží vláda, která z jeho strany nebyla nikdy přerušena, je skrze Ježíšovo dílo znovu nastolena, člověk je v něm opět zaměřen na Otce.³¹⁷

310 Srov. tamt. s. 518 a 537.

311 Srov. tamt. s. 519.

312 Srov. *Mediator Dei* 66.75.

313 Srov. tamt. 77.

314 Srov. tamt. 29. V souvislosti s pojmem „vykoupení“ je třeba připomenout, že se jedná o nás, lidstvo: „Ukřižovaný nepůsobí jakousi změnu smýšlení v Bohu [...]“ C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 369.

Jestliže nás Ježíš Kristus vykoupil svou smrtí/poslušností až k smrti, vydáním se, ptáme se také... „Komu a proč bylo za nás placeno prolitou krví? Pokud ďáblovi, jaká potupa! Jak je možné domnívat se, že by přijímal nejenom výkupné od Boha, ale dokonce samotného Boha jako výkupné [...]? Pokud Otcí, kladu si otázku, jak by to bylo možné, protože nás nedržel v zajetí.“ ŘEHOŘ NAZIÁNSKÝ, *Orat.* 45, 22; PG 36, 653. In: *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. s. 330. Z prvního přikázání ale vyplývá, že oběť (jakožto projev bohopocty) je možné přinést jedině Bohu. Proto rozlišujeme oběť samotnou jakožto „Hingabe“ a placení výkupného. Komu se obětoval – v teologii se setkáváme s častou chybou, totiž že zapomináme na skutečnost, že se o Bohu vyjadřujeme analogicky. Podobné nebezpečí hrozí i nám, když mluvíme o kalvarské a eucharistické oběti. Je-li obětí Bohu Ježíš Kristus a tím, kdo oběť přijímá Bůh Otec („Vždyť on přinesl sebe sama jako neposkvřenou oběť Bohu.“ Žid 9,14), musí být naše vyjadřování analogické.

315 Srov. *Mediator Dei* 67.78.

316 Srov. *Menti nostrae* 27. Jako nový Adam napravuje vztah lidstva ke Stvořiteli. Znovunastoluje zaměření lidstva k Otci (srov. Jan 16, 28). Do tohoto jeho reditu máme vstoupit. „Na vrcholu tohoto výstupu dochází k obnově Božího obrazu a člověk vstupuje do Krista, aby s ním kruhově procházel skrze svět, službu, utrpení, které se stávají podílem na Kristově kříži, „do Boha.“ C. V. POSPÍŠIL, *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 387n. „[...] a čím se máme také stále dokonaleji stávat, tedy tělem Kristovým, darovaným a obětovaným tělem.“ Tamtéž, s. 545.

Symbolicky koná tuto nápravu ve stavu *vyvýšení* na kříž, zaměřen k Otci, jak i podle tradice vyjádřil při první eucharistické oběti: „pozdvihl oči k nebi.“ Srov. *Missale Romanum*, římský kánon.

317 „Christus hat die Gottesherrschaft in seinem ganzen Leben, vor allem aber in seinem Opfertode und in seiner Auferstehung unwiderruflich und unzerstörbar verwirklicht. Das herrscherliche Handeln Gottes in Jesus Christus zielt auf die Ordnung in der Schöpfung und auf das Heil der Menschen.“ Schmaus M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s.1.

Ovoce eucharistické oběti je určeno pro člověka *in statu viatoris* k cíli na věčnosti.³¹⁸ Skrze Krista se mají věřící „obětovat“ nebeskému Otci.³¹⁹

Pius XII. rozvádí nauku o dvou cílech³²⁰ kalvarské a mešní oběti, kterými jsou oslava Otce a vykoupení lidí, do čtyř cílů: oslava Otce, díkůčinění, smír a prosba.³²¹

Prvním cílem je oslava nebeského Otce, pro kterou byl Ježíš Kristus horlivě zapálen a jež má podle jeho přání neustále pokračovat v křesťanské liturgii. Při ní se věřící spojují s nebeskými zástupy a společně vzdávají Bohu chválu. Jedná se o oběť chvály,³²² která stoupá jako libá vůně kadidla.³²³

Druhým cílem je spravedlivé vzdávání díky. Ježíš Kristus vystupuje jako nový Adam, hlava lidského rodu, a vzdává Bohu povinný dík za celé lidstvo, za celý svět.³²⁴ Už při poslední večeři, když Ježíš Kristus ustanovoval eucharistii, měl na zřeteli tento rozměr: „vzdal díky“. Samotné slovo „eucharistie“ znamená „díkůčinění“. Vzhledem k její hodnotě je toto díkůčinění Boha důstojné.³²⁵

Eucharistická oběť je přinášena na smír za naše každodenní hříchy, vztahuje se na živé i zemřelé všech dob.³²⁶

318 Srov. *Mediator Dei* 66.

319 Srov. tamt. 97. Je-li Kristus zcela zaměřen k Otci ve svém „Hingabe“, pak stav našeho oslavení musí být dokonáním tohoto Hingabe, které začalo zvláštějším způsobem v okamžiku křtu. Mezi těmito dvěma body pak stojí eucharistie jako nejdokonalejší možnost, jak se spojit s darujícím se Kristem v jeho naprostém „Hingabe“, proto lze křest, okamžik začlenění do Kristova tajemného těla, chápat jako skutečnost zaměřenou k eucharistii. Srov. M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 382.

320 Tyto cíle ale ve skutečnosti splývají: Když je někdo spasen, děje se tak k oslavě Otce.

321 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 183n.

322 „Sacrificium laudis“ Žalm 56, 13.

323 Srov. *Mediator Dei* 70. Skrze tuto vykupitelskou oběť je ale oslaven i sám Syn. Srov. např. Jan 17, 1. Podobně i začátek Izaiášova zpěvu o trpícím Božím služebníkovi mluví o vyvýšení. Srov. Iz 52, 13. Při použití tzv. janovské ironie můžeme i událost ukřižování chápat jako intronizaci a tudíž i oslavu Krista: „Přišla hodina, aby byl oslaven Syn člověka [...] odumře [...]“ Jan 12, 23n.

První vatikánský koncil učí, že svět byl stvořen ke slávě Boží. Srov. DZH 3025. Stvoření a vykoupení spolu úzce souvisí. Jestliže se na ekonomii spásy podílí všechny osoby zároveň, pak můžeme říci, že Otec sleduje slávu Syna („Všechno je stvořeno skrze něho a pro něho.“ Kol 1, 16), podobně jako Syn sleduje oslavu svého Otce („Já jsem tě oslavil na zemi, když jsem dokonat dílo, které jsi mi svěřil.“ Jan 17, 4). V tomto zorném úhlu můžeme říci, že se i vtělení Božího Syna a jeho vykupitelské dílo uskutečnilo proto, aby byl oslaven Otec. Proto když vyznáváme, že se *Syn Boží stal člověkem, aby nás svou smrtí vykoupil a navěky spasil*, nejedná se o jediný a konečný cíl, tudíž vtělení Božího Syna není podmíněno a jaksi vynuceno naší hříšností, ale je projevem Boží lásky. Oba cíle se vzájemně doplňují. Milosrdný a odpouštějící Bůh se dobrovolně rozhodl zjevit sám sebe. Vykoupení jsme byli pro Boží lásku, ne pro nutnost. Vztahy v ekonomii (zde: poslání) nejsou na rozdíl od vztahů v imanentní Trojici (zde: plazení) *samy o sobě* nutné. Otázkou zůstává, zda když při použití analogie mluvíme u Boha a jeho díle o vhodnosti, neblížíme se už (v jiném smyslu) k nutnosti.

324 Srov. *Mediator Dei* 24.

325 Srov. tamt. 71.

326 Srov. tamt. 72. „Sacrificium missae quantum est ex se et quoad sufficientiam habet valorem infinitum intensive et extensive [...] Attamen effectus [...] ex parte nostra est semper finitus.“ R. GARRIGOU-

„Tajemství božského vykoupení je především a ze své přirozenosti tajemstvím lásky [Ježíše Krista k nebeskému Otci]..., kterému s milujícím a poslušným duchem přinesl obětí kříže přebohatou a nekonečnou náhradu dlužnou za hříchy lidského pokolení.“³²⁷

Při slavení eucharistie předkládáme Bohu své prosby jako marnotratný syn, který všechna otcova dobra promarnil a nyní spoléhá na jeho dobrotivost.³²⁸

4.7. Kristova přítomnost pod eucharistickými způsoby a transsubstanciace

Pius XII. sice neopomíjí svátostný rozměr Kristovy eucharistické přítomnosti, ale varuje před pojetím eucharistie jako pouhého znamení duchovní přítomnosti. Hlásí se k „vhodně a ve vlastním smyslu“ použitému filosofickému výrazu „transsubstantiatio“.³²⁹

-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 306.

327 „Divinae Redemptionis Mysterium primaria ac naturali ratione mysterium amoris est [...] cui sacrificium Crucis, amanti oboedientique animo oblatum, uberrimam infinitamque satisfactionem defert ob culpas humani generis debitam.“ *Haurietis aquas* II.

328 Srov. *Mediator Dei* 73.

329 Srov. *Humani generis* 26. „Substantia panis non annihilatur [...] sed convertitur [...] Per transsubstantiationem corpus Christi non mutatur physice“ Fysickou změnou totiž rozumíme takovou, která se děje v nějakém „subjecto communi“, ale zde takový subjekt není, protože „tota entitas substantiae panis (tam materia quam forma) convertitur in corpus Christi. [...] Similiter constat quod corpus Christi physice non mutatur, quia non est subjectum alicujus mutationis, nec substantialis, nec accidentalis; est substantia panis quae convertitur in ipsum, et igitur corpus Christi, immotum in se permanens, terminat innumeras transsubstantiationes [...] sicut culmen pyramidis praeexistens terminat novas lineas ad ipsum protractas. Corpus Christi, ut est ex pane recipit solum metaphysice novam dependentiam a Deo, prout incipit de novo esse, non absolute, sed ex pane. In hoc, corpus Christi non est subjectum mutationis physicae, sed metaphysice dependet a Deo transsubstantiatore et a pane converso ut terminus conversionis; et propter hoc impossibile est quod res creata transsubstantietur in ipsam substantiam Dei, qui non potest dependere ab alio. [...] Juxta S. Thomam, sunt accidentia panis quae remanendo, acquirunt relationem realem ad corpus Christi, quod nunc habet relationem rationis ad ea, et dicitur praesens sub illis.“ R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 97 -111.

Ostatní svátosti také působí určité proměnění, tento pojem hraje významnou roli v celém Zjevení: Samo vtělení Božího Syna představuje proměnění světa, na konci času bude též celé stvoření proměněno, takže se mluví o novém nebi a nové zemi, ale „[...] Verwandlung besonderer Art geschieht in der Eucharistie. Denn hier wird nicht bloss eine Heiligung des vorher Unheiligen, die Einsenkung einer neuen Qualität in ein weiter bestehendes Naturding vollzogen, sondern die Änderung des Wesenskernes selbst herbeigeführt.“ Srov. M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 344-345.

Také tzv. *sensus fidelium* lidí, kteří nevystudovali teologii, dokazuje jedinečnost Kristovy eucharistické přítomnosti. Např. svatá Terezie přísně rozlišuje mezi Kristovou přítomností v nejsvětější svátosti a jiným, mimořádným způsobem: „Tu není nic podobného“. TEREZIE Z AVILY, *Hrad v nitru*, s. 66.

Přítomnost³³⁰ Ježíše Krista je pravá, skutečná a podstatná.³³¹

Ježíš Kristus je pod svátostnými způsobami přítomný jako obětovaný, ale z důvodu oslaveného stavu „nad ním už smrt nemá vládu“^{332 333}.

4.8. Eucharistický kult

Protože při poslední večeři Pán Ježíš skutečně proměnil chléb a víno ve své tělo a svou krev a kněží činí z jeho příkazu totéž, náleží eucharistii kult bohopocty. Ustanovením eucharistie ustanovil Ježíš Kristus také tento kult.³³⁴

Své místo má v eucharistickém kultu samotné slavení mše, eucharistická adorace, slavení svátku Těla Páně³³⁵, snaha o důstojnost obřadů, jmenovitě pak o důstojnost liturgické hudby, parament apod.³³⁶

Papež cituje ustanovení Kongregace ritu³³⁷, podle něhož má být svatostánek umístěn na nejvýšešenějším místě kostela, pokud možno na hlavním oltáři.³³⁸

4.9. Liturgie a víra

Liturgie vyjadřuje křesťanskou a katolickou víru, ale není její normou. Z tohoto důvodu má hierarchie právo liturgii reformovat, když se ukáže, že by v souvislosti s prohloubením poznání nějaké pravdy víry mohla být tato pravda lépe vyjádřena. Pouze v tomto smyslu máme chápat výrok „lex orandi – lex credendi“³³⁹.

330 Podle Schmause je přítomnost v eucharistii dvojitá: jednak reálná přítomnost těla a krve Kristovy („Seiensgegenwart“), jednak přítomnost aktu – události z Golgoty („Aktengegenwart“). Tyto dva způsoby přítomnosti jsou spolu spojeny a vzájemně se podmiňují. Nejedná o pouhou pasivní přítomnost Krista, ale Kristus – kněz i oběť – je zde obětovaný, ale i obětující. Nejedná se ani o pouhou aktivní přítomnost, protože ta předpokládá onu „Seiensgegenwart“ jakožto svůj základ. Otázku, kde leží hlavní akcent, máme rozlišit: podle hlediska metafyzického je to Seiensgegenwart, podle hlediska soteriologie je to Aktengegenwart. Srov. M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 252.

331 Srov. *Mediator Dei* 127.

332 Srov. Řím 6, 9.

333 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 183.

334 Srov. tamt. s. 539.

335 V tradiční formě římského ritu je dnešní slavnost Těla a krve Páně rozdělena na dva samostatné svátky.

336 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 540-542.

337 Po složitějším vývoji dnešní Kongregace pro bohoslužbu a (řád) svátostí.

338 Srov. *Il magistero eucaristico di Pio XII*, s. 481.

339 Srov. *Mediator Dei* 44nn.

4.10. Pius XII. a teorie „Mysteriengegenwart“

V kapitole věnované liturgickému roku encykliky *Mediator Dei* se Pius XII. dotýká tématu přítomnosti událostí Ježíšova života. Existuje více podob teorie *Mysteriengegenwart*. Pius XII. sice říká „jsou trvale přítomné a činné“ („continenter adsunt atque operantur“), ale také říká „svým účinkem...“ („effectu suo...“) v nás trvají jako prameny milosti.³⁴⁰ Navíc odmítnutím nauky „některých nedávných autorů“ může nepřímo odmítat i teorii Odon Casela. Papež říká, že je to spíše Kristus sám, kdo je přítomný.³⁴¹ Dodejme, že Ježíš Kristus říká apoštolům „Já jsem s vámi až do konce časů.“³⁴²

340 Srov. tamt. 163.

341 Srov. tamt.

342 Srov. Mt 28, 20.

5. Vývoj po smrti Pia XII.

V letech následujících po pontifikátu Pia XII. došlo v církvi i ve světě k mnoha změnám. Protože církev žije ve světě, projevovaly se tyto změny také na životě jejích členů. Před pastýři církve stál úkol najít nové způsoby, jak by mohla církev oslovit dnešního člověka, ale zároveň úkol uchovat poklad víry. Již v první polovině dvacátého století se v teologii se objevovaly pokusy nově uchopit pravdy víry o eucharistii. Žádný pokrok se neobejde bez rizika.³⁴³ Z tohoto a dalších důvodů papežové připomínali, co církev věří o eucharistii.

V této práci zmíníme nejprve II. vatikánský koncil, dále některé výroky papežů Pavla VI., Jana Pavla II. a Benedikta XVI.

5.1. Druhý vatikánský koncil

Za jednu z nejvýznamnějších událostí v dějinách církve po smrti Pia XII. můžeme bezesporu považovat Druhý vatikánský koncil (1962-65). Ačkoli byl koncilem pastorálním, obsahují jeho dokumenty více dogmatických pasáží. Nebylo zde definováno žádné dogma, jedná se tedy o výroky řádného magisteria, nebo, použijeme-li nové dělení podle motu proprio *Ad tuendam fidem* a

³⁴³ Ve velmi stručné podobě uvedeme, jak tento vývoj popisuje pozdější kardinál Leo Scheffczyk: Na počátku nové diskuse vycházeli někteří autoři (např. J. Möller) z přesvědčení, že scholastický pojem „podstata“ již nemá v teologii takovou důležitost, jakou měl v minulosti. Proto prý padá také výraz „předpodstatnění“. Ke konci, i když ne definitivnímu, pokračuje dále Scheffczyk, diskutující opět doceňují scholastickou nauku. Dříve se říkalo, že pojmům řecké filosofie už nerozumíme a v jejich kategoriích neuvažujeme. Pro potvrzení nesprávnosti filosofických pojmů však chyběl důkaz. „Cítění“ moderního člověka ještě není vědeckým důkazem, tudíž se nesouhlasící autoři pohybovali pouze v oblasti mínění. Aristotelská filosofie nemusí být v rozporu s moderními vědami. Podobně mluví profesor Schmaus: „Die Unterscheidung von Wesen und Erscheinung ist also von naturwissenschaftlichen oder philosophischen Richtungen unabhängig.“ M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 347. Scheffczyk dále pokračuje: Pojem „transsignifikace“ zavání subjektivistickým smýšlením, je zde i vliv fenomenologie. Jako kdyby se zde zaměňovala „podstata“ a „význam“. Potřebujeme ale rozlišovat skutečnost „o sobě“ a její význam „pro nás“. Eucharistie... „ist nicht der ‚Sinn‘ vom Leib Christi, sondern dieser Leib selbst (in sakramentaler Weise).“ SCHEFFCZYK, Leo. *Glaube als Lebensinspiration: Gesammelte Schriften zur Theologie*. Einsiedeln : Johannes Verlag, 1980. s. 360. Učení, že je v „darech“ zpřítomněno darování (Hingabe) na kříži, také ještě plně nevyjadřuje pravdu o Kristově přítomnosti v eucharistii. Příkladní se k názoru, že je Tridentická formulace „conversio totius substantiae“ i v dnešní době nejlepším vyjádřením. Nabízí se nám stejné pojmy, jaké předkládá aristotelsko-tomistická filosofie, s tím, že přistupují k nim nové poznatky moderní doby. Srov. tamt. s. 347-370.

V důrazech papeže Pavla VI. uvidíme, že problematických bodů bylo v teologii eucharistie více.

následných dokumentů, o třetí kategorii magisteriálních výroků³⁴⁴, i když s vysokým stupněm závažnosti a závaznosti.

Od zveřejnění encykliky *Mediator Dei* uplynula relativně krátká doba, proto neměli koncilní otcové vážný důvod znovu podrobně předkládat celou dosavadní nauku o eucharistii. Přesto koncil věnuje liturgii samostatnou konstituci a v některých dalších dokumentech se tématu eucharistie dotýká.

5.1.1. Konstituce *Sacrosanctum concilium*

Prvním schváleným koncilním dokumentem byla konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium* (1963). Úvod konstituce nazývá mši svatou „eucharistickou obětí“ a učí s odvoláním na sekretu deváté neděle po Letnicích, že se v ní „koná dílo našeho vykoupení“.³⁴⁵

Hlásané dílo spásy mají apoštolové a jejich nástupci uskutečňovat skrze oběť („sacrificium“) a svátosti. Při slavení eucharistie se zvěstuje Ježíšovo vítězství a vzdávají se Bohu díky v síle Ducha Svatého.³⁴⁶

Pán Ježíš je přítomen v církvi především v liturgických úkonech: Svou mocí je přítomen v osobě celebrujícího kněze, ve svátostech, ve svém slově,³⁴⁷ když se církev modlí a zpívá. Avšak je přítomen „zejména pod eucharistickými způsoby“. Právem se tedy liturgie chápe jako vykonávání kněžského úřadu Ježíše Krista. Liturgie je „[...] veřejná bohopocta, kterou koná tajemné tělo Ježíše Krista, a to hlava i údy.“³⁴⁸

„[...] především z eucharistie [...] do nás proudí milost.“³⁴⁹

„Liturgické úkony nejsou soukromé úkony [...], přísluší celému tělu církve, jsou projevem celého těla a na celé tělo působí.“³⁵⁰ Každá mše, tedy i „soukromá“, má veřejnou povahu.³⁵¹

344 Srov. DZH 5065.

345 Srov. MR, in: SC 2.

346 Srov. SC 6. Srov. též: Jedná se také o hlásání Kristovy smrti. Srov. M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 278. Srov. též: „Kdykoli tedy jíte tento chléb a pijete tento kalich, zvěstujete smrt Páně, dokud nepřijde.“ 1Kor 11, 26.

347 Míňno slovo Boží oficiálně přednášené při liturgii; podle tehdejších bylo vyhrazeno kléru.

348 SC 7.

349 Tamt. 10.

350 Tamt. 26.

351 Srov. tamt. 27.

O důvodech ustanovení mše svaté koncil říká: „Náš spasitel [...] ustanovil eucharistickou obětí svého těla a své krve, aby pro všechny časy, dokud nepřijde, zachoval v trvání obětí kříže a aby tak své milované snoubence církvi zanechal památku na svou smrt a na své vzkříšení [...]“³⁵² S odvoláním na sv. Augustina říká, že ji Ježíš Kristus ustanovil jako „svátost milostivé lásky („*pietatis*“), znamení jednoty a poutu lásky“³⁵³, dále jako velikonoční hostinu, v níž je požíván Kristus a dává se duším záruka budoucí slávy.³⁵⁴ Věřící „mají přinášet neposkvrněný obětní dar nejen rukama kněze, ale i spolu s ním, a tím se mají učit obětovat sami sebe.“³⁵⁵

Dokonalejší účast na mši se vyjádří tím, že přijímají z téže mešní oběti.³⁵⁶

„Liturgie svátostí a svátostin působí, že Boží milost, která vyvěrá z velikonočního tajemství Kristova utrpení, smrti a zmrtvýchvstání, posvěcuje skoro každou životní událost věřících. [...] Z velikonočního tajemství čerpají všechny svátosti a svátostiny svou sílu.“³⁵⁷

5.1.2. Věřoučná konstituce *Lumen gentium*

Věřoučná konstituce o církvi *Lumen gentium* (1964) mluví o slavení eucharistie mj. jako o činnosti, při níž kněží vykonávají zvláštním způsobem („*maxime*“) svůj úrad. Pro výraz „eucharistický kult“ nabízí ještě alternativu „*bohoslužebné shromáždění*“, při němž kněží zastupují Krista a spojují „*prosby věřících s obětí jejich hlavy*“. Následuje citát nauky Tridentina o zpřítomňování a přivlastňování jediné novozákonní oběti, „*totiž obětí Krista obětujícího sebe sama jednou provždy jako neposkvrněný obětní dar*“.³⁵⁸ V podobném duchu hovoří konstituce již předtím ve svém třetím čísle:

„Kdykoli se slaví na oltáři obětí kříže, v níž byl obětován náš velikonoční beránek, Kristus‘ (1 Kor 5,7), uskutečňuje se dílo našeho vykoupení. Zároveň však svátost eucharistického chleba

352 Tamt. 47.

353 Augustin, *In Ioannis Evangelium Tractatus XXVI*, cap. VI, n. 13: PL 35/1613. In: SC 47.

354 Srov. SC 47.

355 Srov. tamt. 48.

356 Srov. tamt. 55.

357 Tamt. 61.

358 LG 28.

představuje a působí jednotu věřících, kteří tvoří jedno tělo v Kristu (Srov. 1 Kor 10, 17). Všichni lidé jsou voláni k této jednotě s Kristem [...]"³⁵⁹

Ve svátostech, tedy i v eucharistii, se setkáváme „s umučeným a oslaveným Kristem [...] Při lámání eucharistického chleba máme skutečnou účast na těle Páně a jsme povznášeni ke spojení s ním a mezi sebou“.³⁶⁰ Podobně jako o kněžích mluví konstituce o biskupech, kteří vykonávají kněžský úřad „především v eucharistii, kterou obětují nebo nechávají obětovat a ze které církve ustavičně žije a roste.“³⁶¹ Eucharistie („mysterium Coenae Domini“) se slaví v místních církvích, aby se všichni přítomní spojili v Pánu. „V oltářním společenství“ slaveném biskupem se ukazuje znamení lásky a jednoty a je zde přítomen Kristus.³⁶² Eucharistickou obětí je „dovršována stavba těla“, tato činnost přísluší jedině knězi.³⁶³

O všeobecném kněžství věřících v souvislosti s eucharistií *Lumen gentium* učí:

„Účastí na eucharistické oběti, která je zdrojem a vrcholem celého křesťanského života, podávají Bohu božský obětní dar a s ním i sebe samy. Jak podáváním darů, tak svatým přijímáním mají všichni vlastní podíl na bohoslužebném úkonu, ovšem ne stejně, nýbrž každý jinak.“³⁶⁴

„Když se pak obcerství Kristovým tělem ve svatém přijímání, projeví viditelným způsobem jednotu Božího lidu, kterou tato vznešená svátost výstižně naznačuje a obdivuhodně uskutečňuje.“³⁶⁵

Vysvěcený kněz „v zastoupení Krista koná eucharistickou oběť a jménem celého lidu ji podává Bohu. Věřící [...] spolupůsobí [...] a uplatňují své kněžství přijímáním svátostí, modlitbou a děkováním [...]“³⁶⁶

359 Tamt. 3.

360 Tamt. 7.

361 Tamt. 26.

362 Srov. tamt.

363 Srov. tamt. 17.

364 Tamt. 11.

365 Tamt.

366 Tamt. 10.

Zvláště v liturgii dochází „k nejvznešenějšímu sjednocení s nebeskou církví.“³⁶⁷

5.1.3. Další koncilní dokumenty

Podle konstituce o Božím zjevení *Dei verbum* (1965) církev stále bere a podává věřícím chléb života ze stolu „jak Božího slova, tak Kristova těla.“³⁶⁸

Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* (1965) mluví o „svátosti víry“, kterou „zanechal Pán jako zálohu na tuto naději“ - totiž že se... „lidstvo stane Bohu příjemnou obětí“ - „a posilující pokrm na cestu“. V ní se „vypěstované plody přírody promění v oslavené tělo a krev; je to večere bratrské pospolitosti a předkrm nebeské hostiny.“³⁶⁹

V dekretu o službě a životě kněží *Presbyterorum ordinis* čteme, že kněží

„[...] slavením mše přinášejí svátostně oběť Kristovu. [...] Ostatní svátosti a také všechny církevní služby a apoštolská díla souvisí s posvátnou eucharistií a jsou k ní zaměřeny. Vždyť nejsvětější eucharistie obsahuje [...] Krista samého, našeho velikonočního Beránka a živý chléb. [...] Proto se nám eucharistie jeví jako zdroj a vrchol veškerého hlásání evangelia [...] a věřící [...] se přijetím eucharistie plně začleňují do Kristova těla. [...] Kněží poučují věřící, jak mají v mešní oběti přinášet Bohu Otci božský obětní dar a zároveň s ním podávat také oběť vlastního života.“³⁷⁰

Chvála a díkyčinění, které vzdávají kněží při slavení eucharistie, má pokračovat i v jejich dalších činnostech,³⁷¹ a tak není mše ničím izolovaným a odtrženým od života, ale je s ním spojena.

5.1.4. Souhrn eucharistické nauky II. vatikánského koncilu

Eucharistická nauka Druhého vatikánského koncilu je v podstatě shrnutím a stručným zopakováním nauky encykliky *Mediator Dei*. Pozorujeme sice větší důraz na společenský rozměr církve, důraz na člověka³⁷², ale to ještě neznamená

367 Srov. LG 50.

368 Srov. DV 21.

369 Srov. GS 28.

370 PO 5.

371 Srov. tamt. 5.

372 Srov. též GS 12.

vytvoření nějaké nové teologie eucharistie. Některé koncilní výroky však nabízejí více výkladů. V době koncilu nemusela církev řešit nejasnosti ohledně podstaty mše svaté či transsubstanciace, zato musela hledat způsoby, jak dnešnímu člověku tento poklad víry předat. To je příčinou důrazů kladených koncilem, důrazu na roli věřících s jejich všeobecným kněžstvím, na častější používání výrazu „hostina“ a připomínání důsledků svatého přijímání pro život putující církve.

5.2. Pavel VI.

Eucharistická nauka Pavla VI. je do značné míry spojena s liturgickými změnami po II. vatikánském koncilu. V relativně krátké době po schválení konstituce *Sacrosanctum Concilium* vydává papež encykliku *Mysterium fidei*, kde opět opakuje dosavadní nauku obsaženou v *Mediator Dei* a *Sacrosanctum Concilium*. Všechny tři dokumenty mají společné základní prvky, často se jedná o doslovné či téměř doslovné citace. Pavel VI. chtěl bezesporu tímto brzkým zveřejněním encykliky zabránit špatnému výkladu koncilních textů v oblasti eucharistie.

5.2.1. Všeobecné pokyny k Římskému misálu.

Pro dokreslení kontextu, ve kterém se Pavel VI. nacházel, si uvedeme nauku obsaženou v samotných liturgických knihách, konkrétně ve Všeobecných pokynech k Římskému misálu.³⁷³

„Ve mši, neboli Večeři Páně („In Missa, seu Cena dominica“)³⁷⁴, se shromažďuje Boží lid za předsednictví kněze, který zosobňuje Krista, k slavení památky Páně, neboli eucharistické oběti [...] Při slavení mše, v níž dále trvá oběť kříže, je Kristus skutečně přítomen: v samotném

³⁷³ Vycházíme sice z třetího typického vydání, to se ale od prvního liší pouze nevýrazně.

³⁷⁴ Pokus o skloubení „pojetí večeře/hostiny“ a „pojetí oběti“ nabízí Dacík: „Mše svatá jako oběť je tedy především obnovováním poslední večeře Páně, která byla skutečnou obětí. Kristus při ní obětuje Bohu to, co dává apotolům. Dává jim však pod způsoby chleba a vína sám sebe. Obětuje se tedy, ale nikoli apoštolům, nýbrž za apoštoly.“ *Bůh ve svátosech*, s. 77.

„Sacrificium Crucis est per se Sacrificium commpletum et perfectissimum etiam independenter a Coena.“ R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 288.

shromáždění v jeho jménu se scházejícím, v osobě sloužícího kněze, ve svém slově a podstatně a trvale pod eucharistickými způsoby.³⁷⁵

Kristus ustanovil eucharistickou obět' svého těla a krve, aby mohli všichni věřící získávat plody jeho oběti, a světil ji jako památku svého utrpení a vzkříšení své milované Snoubence církvi.³⁷⁶

Na jiném místě čteme:

„[...] obět' na kříži a její svátostné zpřítomnění ve mši svaté je jedna a táž obět', jen způsob obětování se liší. Tuto obět' ustanovil Kristus Pán při poslední večeři. Apoštolům pak přikázal, aby ji konali na jeho památku. Proto mše je zároveň obětí chvály i díkyvdání, smíru a zadostiučinění.“³⁷⁷

V tomtéž článku je implicitně obsaženo, že kdykoli mluvíme o „památce“, máme na mysli přítomnou smírnou obět'.³⁷⁸

5.2.2. Encyklika *Mysterium fidei*

Vlastní eucharistická nauka Pavla VI. je obsažena v encyklice *Mysterium fidei*³⁷⁹ ze dne 15. 9. 1965, nacházíme se tedy ještě v době konání koncilu. Encyklikou papež reaguje na autory, kteří svými nesprávnými názory v nauce o proměňování, soukromých mších a kněžství „zneklidňují věřící“. Významné místo v encyklice má otázka zbožnosti.

Eucharistie je obětí a svátostí, na níž se věřící účastní přijímáním, obdržíjí přitom milost, která je počátkem věčného života a lékem nesmrtelnosti.³⁸⁰

Když mluvíme o „svátostných znameních“, nemůžeme mít na mysli pouhé symboly bez skutečné přítomnosti. Papež připomíná dogma vyhlášené na Tridentuském koncilu, podle kterého dochází k předpodstatnění celé podstaty

375 Tamt. 27.

376 Srov. tamt. 17.

377 Tamt. 2.

378 Srov. tamt.

379 Originální text encykliky nemá číslování, odkazy uváděné v této práci proto vychází z německé verze.

380 Srov. PAVEL VI. *Mysterium fidei*. Dostupné na internetu http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_03091965_mysterium_ge.html [19. 12. 2011]. 5.

chleba a vína. Proto nelze používat pojmy „transsignifikace“ a „transfinalizace“, pokud by bylo zároveň popíráno toto dogma.³⁸¹ Nakonec papež připomíná, že Kristova přítomnost v eucharistii trvá i po skončení mešní liturgie.³⁸²

Eucharistické tajemství zůstává rozumu nepochopitelné, Pavel VI. cituje hymnus *Adoro te devote*, že se zrak, hmat a chuť mýlí. Nepůsobí nám problémy přijmout, že je Kristus v této svátosti přítomen ve znamení. Ale přijmout, že je v této svátosti skutečně přítomen, jako je skutečně přítomen v nebi, nám již působí potíže. A proto je tato víra vysoce záslužná.³⁸³ Když v minulosti učila církev o eucharistii, dělo se tak za pomoci Ducha Svatého. Dogmatům není možné dát jiný význam, ale nauka může být nově formulována a připomínána. Přesto jsou některé formulace vhodné stále.³⁸⁴

Skrze eucharistické tajemství se zvláštním způsobem („*admirabili modo*“) zpřítomňuje oběť („*sacrificium*“) kříže jednou provždy vykonaná na Kalvárii a aplikuje se její síla. To pak Pavel VI. dokládá četnými citáty církevních otců a dalších autorů starověku.³⁸⁵ Celá církev vykonává spolu s Kristem jeho kněžský úřad, spolu s ním přináší mešní oběť a v něm se zcela vydává Otci, s tím, že nesmíme stírat rozdíl mezi všeobecným a hierarchickým kněžstvím. Opakuje, že i tzv. soukromé mše mají veřejný charakter, jedná se o konání Krista a celé církve, o aplikaci síly jediné oběti ke spáse celého světa. Mše je přinášena za spásu celého světa. Milosti se neudělují pouze samotným přijímáním.³⁸⁶

Oběť a svátost patří neoddělitelně k těmto tajemstvím. Znovu a znovu opakuje, že je v mešní oběti Pán nekrvavě obětován, oběť kříže je zpřítomněna a její síla aplikována; silou slov proměňování začíná být Ježíš svátostně přítomný a stává se duchovním pokrmem.³⁸⁷ Pavel VI. vyjmenovává další způsoby Ježíšovy přítomnosti v církvi, ale vznešeným způsobem („*sublimiori modo*“) je přítomen v eucharistii. Na rozdíl od ostatních svátostí ho eucharistie skutečně obsahuje („*continet*“). Označení „reálná přítomnost“ vyjadřuje její jedinečný charakter:

381 „Slovo přepodstatnění je zcela nové, obsah je však tak starý, jak staré je křesťanství. Byly proto zcela zbytečné útoky některých bludařů na toto slovo [...]“ R. M. DACÍK, *Bůh ve svátostech*, s. 71.

382 Srov. *Mysterium fidei* 11.

383 Srov. tamt. 19n.

384 Srov. tamt. 24n.

385 Srov. tamt. 27nn.

386 Srov. tamt. 32nn.

387 Srov. tamt. 35.

Nemůžeme mluvit o pouhé všudypřítomnosti, ani se nemůžeme přiklonit k symbolismu, podle kterého by tato svátost nebyla ničím jiným než účinným znamením duchovní přítomnosti.³⁸⁸ Je přítomen jako symbol jednoty a lásky, jako symbol tajemného těla, jehož je hlavou, jak naznačuje i označení „jeden chléb“ a „jeden kalich“.³⁸⁹ Pavel VI. se pak odvolává na svatého Ignáce Antiochijského, který říká, že eucharistie je maso našeho Vykupitele, a na známá slova Teodora z Mopsuestie, že Pán Ježíš neřekl „toto je symbol mého těla“, ale „toto je moje tělo“.³⁹⁰

Samotné Kristovo slovo nás ujišťuje, že se „[...] Kristus nestává v této svátosti přítomným jinak, než změnou celé podstaty chleba v jeho tělo a celé podstaty vína v jeho krev [...]. Když došlo k transsubstanciaci, způsoby chleba a vína nepochybně přijímají nový význam a nový cíl [...], [protože] obsahují novou ‚skutečnost‘ kterou právem nazýváme ‚ontologickou‘. [Z chleba a vína nezůstává nic kromě způsob], pod nimiž je zde celý Kristus ve své fyzické realitě také tělesně přítomný...“ i když jinak, než jsou přítomná těla na svém místě.³⁹¹

Dále papež znovu opírá nauku o Kristově eucharistické přítomnosti o četné výroky církevních otců, koncilů a papežů od starověku až po dvacáté století. S nejsvětější svátostí se má zacházet s úctou a starostlivostí, má jí být prokazován náležitý kult bohopocty, věřící se mají účastnit mše svaté pokud možno denně a při mši mají přistupovat ke svatému přijímání.³⁹² To nás pak vede k prokazování lásky navenek.³⁹³ Papež ani neopomíjí otázku ekumenismu a skutečnost, že tělo, které je v eucharistii svátostně přítomné, přijal Ježíš z Panny Marie.³⁹⁴

388 Srov. tamt. 39n.

389 Srov. tamt. 41.

390 Srov. tamt. 45.

391 „non aliter Christum fieri praesentem in hoc Sacramento quam per conversionem totius substantiae panis in corpus et totius substantiae vini in sanguinem ipsius [...] Peracta transsubstantiatione, species panis et vini novam procul dubio induunt significationem, novumque finem [...] novam continent ‚realitatem‘, quam merito ontologicam dicimus [...] sub quibus totus et integer Christus adest in sua physica ‚realitate‘ etiam corporaliter praesens [...]“ PAVEL VI. *Mysterium fidei*. Dostupné na internetu http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_19650903_mysterium_lt.html [19. 12. 2011]. 47.

Použití výrazů „novam significationem“ „novumque finem“ dokládá, že pojmenování „transsignifikace“ nebo „transfinalizace“ není samo o sobě chybné. Papež zde ale mluví pouze o „species“. Transfinalizace a transsignifikace případků předpokládá a vyžaduje transsubstanciaci – srov.: „ontologicam dicimus“. Problém nastane až po přehnaném zdůraznění těchto pojmů a jejich nesprávné aplikaci, protože nevyjadřují zcela katolickou víru o proměňování.

392 Srov. *Mysterium fidei* 67.

393 Srov. tamt. 70.

394 Srov. tamt. 75n.

Encyklika *Mysterium fidei* je jedním z dokladů snahy o souhrnné připomenutí a předání celé katolickou nauku o eucharistii tehdejšími věřícími i dalším generacím.

5.3. Jan Pavel II.

Ani papeži Janu Pavlu II. nebylo téma eucharistie lhostejné, připomeňme např. vyhlášení Roku eucharistie nebo vydání třetí „typické verze“ misálu Pavla VI. Již v roce 1980 zveřejnil Jan Pavel II. apoštolský list *Dominicae Cenaе*, dále vydal různá disciplinární ustanovení ve vztahu k slavení mše.³⁹⁵ V této práci se zaměříme na jeho poslední encykliku *Ecclesia de Eucharistia* (2003), kterou završil své eucharistické magisterium.

Encyklika není zaměřena pouze na věrouku, některé části obsahují také osobní vzpomínky a postřehy Jana Pavla II. Nejprve papež hovoří o vztahu mše k poslední večeři, odtud také o jejím ustanovení Ježíšem Kristem. Dále poukazuje na souvislost mezi událostmi poslední večeře a krvavým potem během agonie v Getsemanské zahradě a Kalvárii. „Jeho hodina“ je hodinou velkého pátku, ale začala již v Getsemanech; když kněz slaví eucharistii, vrací se k této hodině.³⁹⁶ Eucharistie má původ a základ v celém triduu.³⁹⁷

Eucharistie je nejdrahoccnějším pokladem.³⁹⁸ Všechno, co pro lidstvo Ježíš vykonal, se nyní účastní na Boží věčnosti a stojí nad všemi časy. Když církev slaví eucharistii, je centrální tajemství spásy skutečně přítomné a děje se dílo našeho vykoupení. Eucharistie je projevem Ježíšovy „lásky do krajnosti“.³⁹⁹ Slova doprovázející proměňování vína poukazují podle papeže na obětní charakter mše.⁴⁰⁰ Jedná se o oběť kříže, která je zde svátostně zpřítomněna. Dále vidíme příklon k teorii *Mysteriengegenwart*, když říká: „Když církev slaví

395 Např. *Quattuor abhinc annos* nebo *Ecclesia Dei*.

396 Srov. *Ecclesia de Eucharistia* 3n.

397 Srov. tamt. 5.

398 Srov. tamt. 9.

399 Srov. tamt. 11.

400 Srov. „[...] Christus redemptor verbis institutionis declarat ipsam positionem corporis et sanguinis sui in statu sacramentali tamquam veram sacrificii oblationem.“ I. B. FRANZELIN, *De SS. Eucharistiae sacramento et sacrificio*, s. 357.

eucharistii, památku smrti a zmrtvýchvstání svého Pána, vrací se tato jedinečná událost spásy[...]”⁴⁰¹ Ale svou oběť činí přítomnou svátostným způsobem.⁴⁰²

Pak cituje *Katechismus katolické církve*, kde se říká, že je mše zároveň hostinou i obětí. S odvoláním na katechismus pokračuje: „Kristova oběť a oběť eucharistie je jedinou obětí.“⁴⁰³ Mše nemůže být ničím samostatným, ale je myslitelná pouze ve vztahu ke kříži. Cituje přitom také známá slova sv. Jana Zlatoústého, podle kterého obětuje stále téhož Beránka.⁴⁰⁴

Je pouze jediná oběť kříže, která se ve mši stává přítomnou, opakuje se pouze její slavení a znázornění.⁴⁰⁵ Mše je pro své spojení s Golgotou obětí ve vlastním smyslu („sensu proprio sacrificium“), především proto, že je přinášena Otci. „Eucharistická oběť nezpřítomňuje pouze tajemství utrpení a smrti Spasitele, ale také tajemství zmrtvýchvstání, kdy se oběť dovršuje.“⁴⁰⁶

Protože je Ježíš zmrtvýchvstalý, může být eucharistie nazývána „chlebem života“.⁴⁰⁷ Dále papež znovu mluví o mši jako o místě, kde se svátostné zpřítomňuje („sacramentalis repraesentatio“) Kristova oběť („sacrificium“), toto zpřítomnění znamená, že mluvíme o reálné přítomnosti Krista, s tím, že se chce poukázat na jedinečnost eucharistické přítomnosti v porovnání s ostatními způsoby, které jsou sice také reálné, ale ne substanciální. Jak naznačuje název celé kapitoly encykliky, je to vskutku „tajemství víry“.⁴⁰⁸

Eucharistická oběť je zaměřena na jednotu věřících, kteří se při přijímání sjednocují s Kristem obětovaným za všechny; jednotu společenství má být analogií k životu Nejsvětější Trojce.⁴⁰⁹ Eucharistie je spojena s tím, co se děje v nebi, a tedy i s eschatologií⁴¹⁰: „Eucharistie je paprsek slávy nebeského

401 „Cum Eucharistiam celebrat Ecclesia, mortis et resurrectionis Domini sui memoriam, hic praecipuus salutis eventus re vera praesens redditur [...]” JAN PAVEL II. *Ecclesia de Eucharistia* 11. Dostupné na internetu http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_20030417_eccl-de-euch_lt.html [19. 12. 2011].

402 Srov.: „sacramentali modo suum sacrificium praesens efficeret [...]” Tamt. 12.

403 „Sacrificium Christi et sacrificium Eucharistie *unum est sacrificium*.” Tamt.

404 Srov. tamt.

405 „Sacrificium crucis praesens efficit Missa [...] Quod repetitur, est *memorialis* celebratio, *memorialis demonstratio* ipsius [...]” Tamt.

406 „Sacrificium namque eucharisticum non modo in praesentiam reducit passionis mortisque Salvatoris mysterium, verum etiam resurrectionis mysterium, suam ubi consummationem attingit sacrificium.” Tamt. 14.

407 Srov. tamt.

408 Srov. tamt. 15.

409 Srov. též Jan 17, 11.

410 Srov. „obětovaný beránek“ Zj 5, 6.

Jeruzaléma.⁴¹¹ Buduje se jednota, buduje se církev, a to za působení Ducha Svatého.

Eucharistii má být vzdáván náležitý kult.

Eucharistie vyjadřuje také apoštolský charakter církve, např. tím, že se po staletí stále slaví v nepřerušené kontinuitě – Pán Ježíš ji předal apoštolům a ti ji předávají dál. Papež připomíná účast laiků na slavení eucharistie na základě jejich všeobecného kněžství, ale rozlišuje mezi tímto kněžstvím a kněžstvím služebným, s tím, že jen vysvěcený kněz může jednat „in persona Christi“, což znamená víc, než jenom „jménem“ nebo „v zastoupení“. Tuto moc nemá delegovanou od věřících, ale získal ji na základě svěcení a apoštolské posloupnosti.⁴¹² Eucharistie je prvním a nejvyšším důvodem pro bytí svátostného kněžství, ustanoveného v téže chvíli.⁴¹³

Existuje také úzké spojení mezi eucharistií a svátostí pokání, která čerpá svou sílu z oběti kříže.⁴¹⁴ Při slavení eucharistie myslíme na budování společenství celé církve, místní shromáždění nemůže být uzavřené samo do sebe, ale každá mše je spojena s římským biskupem a místním biskupem, s celou církví.⁴¹⁵

Poslední kapitola encykliky je věnována Panně Marii ve vztahu k Eucharistii. Spojuje na příklad události z Kány, kde Panna Maria říká „Udělejte, co vám přikáže.“ s příkazem „To konejte na mou památku.“ A jako tehdy proměnil vodu ve víno, tak nyní proměňuje chléb a víno ve své tělo a krev.⁴¹⁶ Jako Panna Maria nosila Krista fyzicky ve svém lůně, podobně ho nosí věřící svátostně po svatému přijímání. Analogii můžeme vidět i mezi Mariiným „fiat“ a naším „amen“ při přijímání.⁴¹⁷ „Tím, že byla Maria nejen na Kalvárii, ale po celý svůj život v Kristově blízkosti, získala vlastní obětní dimenzi eucharistie.“⁴¹⁸ Při přinášení malého Ježíše do chrámu a přijetí Simeonova proroctví, mluvíme o

411 „Gloriae radius Hierosolymorum caelestium“ *Ecclesia de Eucharistia* 19.

412 Srov. tamt. 29.

413 Srov. tamt. 31.

414 Srov. tamt. 37.

415 Srov. tamt. 39.

416 Srov. tamt. 54.

417 Srov. tamt. 55.

418 „Maria, omnem gerens vitam apud Christum, et non tantummodo in Calvariae loco, sibi assumpsit sacrificialem Eucharistiae dimensionem.“ Tamt. 56.

jakémsi duchovním přijímání, když Maria „komunikovala“ se svým Synem jeho utrpení, a tak jakoby anticipovala eucharistii. „Magnifikat“ má v jistém smyslu také eucharistickou dimenzi: Maria chválí Boha kvůli Ježíši, s ním a v něm.⁴¹⁹

V závěru vzpomíná papež na svoji primici; od té doby obrací každodenně svůj pohled na hostii a kalich, v nichž je drama Kalvárie živě vyjádřeno spolu s jeho „kontemporální“ přítomností.⁴²⁰

Papeži Janu Pavlu II. lze nepřímou přiznat i nauku Katechismu katolické církve, za kterou se jeho vyhlášením a apoštolskou konstitucí *Depositum fidei* postavil. V něm je významná část třetího dílu věnována eucharistii.

5.4. Benedikt XVI.: Apoštolská exhortace *Sacramentum caritatis*

Z učení o eucharistii současného papeže, Benedikta XVI. je jistě nejdůležitější jeho postsynodální apoštolská exhortace z 22. února 2007 *Sacramentum caritatis*. V jejím úvodu sleduje Benedikt XVI. tutéž linii⁴²¹, jakou sledoval Pius XII. v *Haurietis aquas*, tj. spojení eucharistie a lásky. Současný papež pak dodává, že láska je vždy spojena s pravdou, Ježíš sám o sobě říká, že je Pravda.⁴²² Člověk hladovějící po pravdě je syčen Tím, který je Pravda sama a který mu ukazuje správný směr. Papežův důraz na pravdu a víru je známkou opětného docenění tohoto pokladu, kterého si církve v minulosti tolik vážila. Exhortace je zasazena do kontextu ohlášené liturgické reformy, která si vytkla za cíl oživit vědomí liturgického teocentrismu.⁴²³ „Víra církve je v podstatě vírou eucharistickou [...] Svátost oltářní vždy stojí v centru života církve“⁴²⁴ „První skutečností eucharistické víry je tajemství samotného Boha, trojiční lásky [...]

419 Srov. tamt. 58.

420 Srov. tamt. 59.

421 Spojitost mezi eucharistií a láskou byla samozřejmostí i v minulosti. Srov. např. název oddílu o eucharistii v Dacíkové dogmatice pro laiky *Bůh ve svátostech*.

422 Srov. Jan 14, 6.

423 Při rozlišení se pak jedná o „dialogický teocentrismus“.

424 BENEDIKT XVI. *Sacramentum caritatis. Postsynodální apoštolská exhortace o eucharistii, zdroji a vrcholu života a poslání církve*. Přel. Jiří Kratochvíl. Praha : Paulínky, 2007. 6.

V eucharistii Ježíš nedává „něco“, ale dává sám sebe. Obětuje své tělo a prolévá svou krev. Tím [...] zjevuje původní zdroj této lásky.⁴²⁵

Při ustanovení eucharistie mluví Pán Ježíš o nové a věčné smlouvě uzavřené prolitím jeho krve, smlouvě, v níž se setkala svoboda Boha se svobodou člověka, kdy se Bůh jakoby obracel proti sobě a kdy byl lidský hřích odčiněn.

„Je to láska ve své nejradiálnější podobě [...] Ježíš je *pravým* velikonočním beránkem, který se dobrovolně vydal jako oběť za nás a naplnil tak novou a věčnou smlouvu. Eucharistie v sobě obsahuje tuto radikální novost, která se nám opakovaně předkládá při každém jejím slavení“⁴²⁶

Starozákonní události ještě nebyly definitivním vykoupením. „Ustanovení eucharistie ukazuje, jak tato sama o sobě násilná a absurdní smrt se v Ježíši stává nejvyšším skutkem lásky a definitivním osvobozením lidstva od zla.“⁴²⁷

Kristus nám zanechal úkol vstoupit do jeho hodiny. „Eucharistie nás vtahuje do Ježíšova obětního úkonu [...] jsme zahrnuti do dynamismu jeho sebedarování.“⁴²⁸

Při slavení eucharistie má Duch Svatý rozhodující úlohu: Duch Svatý, který sjednocuje věřící a činí z nich oběť milou Otci.⁴²⁹

„Církev žije z eucharistie“ protože se tajemně zrodila z Kristova probodeného boku, takže tato oběť je příčinou jejího života.⁴³⁰ Podobně jako Pius XII. v *Mystici Corporis* mluví Benedikt XVI. o vztahu mezi eucharistickým tělem Krista a jeho tajemným tělem – církví. „Res“ této svátosti je jednota věřících. Tato skutečnost a závěry z ní vyvozené mohou hrát úlohu i v ekumenickém dialogu.⁴³¹

Eucharistie je ve vztahu k ostatním svátostem vrcholem. V následujících článcích probírá papež tento vztah: Celá svátostná iniciace je zaměřena k eucharistii jako k vrcholu života církve. Slova „Toto je moje tělo.“ a „Toto je kalich mé krve.“ lze říci jedině ve jménu a v osobě Ježíše Krista Hlavy. Toto pak

425 Tamt. 7n.

426 Tamt. 9.

427 Tamt. 10.

428 BENEDIKT XVI., *Deus Caritas est* 13. in: *Sacramentum caritatis* 11.

429 Srov. *Sacramentum caritatis* 13.

430 Srov. tamt. 14.

431 Srov. tamt. 15.

vyjadřuje přítomnost celibátu, kdy se kněz zcela vydává a lépe připodobňuje Kristu. Tak je kněžské svěcení nevyhnutelnou podmínkou pro slavení eucharistie.⁴³² Cituje Jana Pavla II., podle kterého je eucharistie „svátostí snoubence a snoubenky“.⁴³³

„V eucharistické liturgii [...] máme možnost již předem zakoušet eschatologické završení [...] Darováním sebe samého objektivně zahájil eschatologickou dobu.“⁴³⁴ Svátost eucharistie předznamenává eschatologický cíl, kterého Panna Maria svým nanebevzetím již dosáhla.⁴³⁵ Obracíme se na ni při každé eucharistické liturgii, protože právě Panna Maria „se plně spojila s Kristovou obětí“.⁴³⁶

„[...] Eucharistická liturgie je v podstatě *actio Dei*, která nás skrze Ducha Svatého vtahuje do Ježíše [...]“⁴³⁷

V přinášení darů je zahrnuto celé stvoření, které je Kristem přijato, proměněno a přineseno Otci. Lidská práce se spojuje s Ježíšovou vykupitelskou obětí.⁴³⁸ To platí zvláště pro nemocné, kteří se častým svatým přijímáním lépe sjednocují s trpícím Kristem.⁴³⁹

„Věčný život začíná už v tomto čase prostřednictvím změny, kterou v nás působí eucharistický dar [...]“⁴⁴⁰ Není proměněn v nás, ale my jsme tajemně proměňováni v toho, který nás „vtahuje do sebe.“⁴⁴¹

„Eucharistická spiritualita [...] zahrnuje celý život.“⁴⁴² Člověk se „stává bohoslužbou milou Bohu [...] Už od začátku liturgického slavení jsme eucharistií uchopeni tak, aby naše jednání v běžném životě bylo ke slávě Boží“.⁴⁴³

432 Srov. tamt. 23n.

433 Srov. tamt. 27.

434 Tamt. 30n.

435 Srov. tamt. 33. Srov. též: Panna Maria je spojena s Kristem jedinečným způsobem a jedinečným způsobem účastná na jeho díle: „Dei Matrem [...] Filio suo coniunctissimam, eiusque semper participantem sortem“ *Munificentissimus Deus* In: DZH 3900, tudíž je s ním takto spojena a účastná i v nebi. Srov. DZH 3903.

436 *Sacramentum caritatis* 33.

437 Tamt. 37.

438 Srov. tamt. 47.

439 Srov. tamt. 58.

440 Tamt. 70.

441 Tamt.

442 Tamt. 77. „Ať jíte nebo pijete [...] všechno dělejte k Boží oslavě.“ 1Kor 10, 31.

443 Tamt. 79.

„Ustanovení eucharistie předjímá to, co je jádrem Ježíšova poslání: on je od Otce poslaný, aby spasil svět [...] V této svátosti se obětuje Otci za spásu všech“.⁴⁴⁴ Odtud lze pozorovat spojení mezi eucharistií a misionářským charakterem církve, církve, již je eucharistie vlastní.

Výrok, že eucharistie je dar světu, znamená, že se Pán Ježíš obětoval za všechny: „Chléb, který já dávám, je mé tělo obětované za život světa.“⁴⁴⁵

Slavení a přijímání eucharistie nás také zavazuje v oblasti sociální spravedlnosti a zodpovědného přístupu ke stvoření, když jsou k proměnění připraveny „plody země.“⁴⁴⁶

„[...] zdar našeho života spočívá v účasti na trojičním životě [...] Slavení a uctívání eucharistie umožňují, abychom se přiblížili k Boží lásce a k ní přilnuli až tak, že se s milovaným Pánem spojíme.“⁴⁴⁷ K eucharistii máme přistupovat bezúhonní, Panna Maria je v tom vzorem.⁴⁴⁸

Při práci s exhortací *Sacramentum caritatis* vidíme, jak papeži leží otázka eucharistie na srdci. Nejedná se o „suchou“ teorii, ale o vyjádření osobního vztahu a vztahu celé církve k živému Kristu přítomnému pod svátostnými způsoby i se svým dílem. Když zaznamenáváme důraz na věřící, kteří přijímají, jejich potřebnou správnou disponovanost a na vlastnosti společenství slavícího eucharistii, nejedná se o „monologický antropocentrismus“, ale vše má svůj řád. Hloubka textu, kterou jsme viděli na začátku exhortace, svědčí o hloubce vnitřního života tváří v tvář eucharistickému tajemství, o vědomí nekonečného významu Ježíšova života a díla, a také o vědomí, že trojiční nauka patří k základům křesťanství. Boží Syn je jedním z Trojice, proto je i v eucharistii je přítomen ve vztahu k Otci a Duchu Svatému.

444 Srov. Tamt., 84.

445 Jan 6, 51.

446 Srov. *Sacramentum caritatis*, 94.

447 Tamt., s. 94.

448 Srov. Tamt., s. 96.

Závěr

V práci jsme představili hlavní body eucharistické nauky Pia XII. v celém jejím kontextu. Můžeme říci, že v dokumentech, o kterých práce pojednává, vychází papež z klasické západní teologie, kterou systematicky stále znovu a znovu připomíná. I když považujeme Pia XII. za „průkopníka nové doby“, bez něhož je dílo jeho dvou nástupců těžko myslitelné, ukazuje se, že jako moudrý hospodář vynášející nové i staré,⁴⁴⁹ v případě nauky o eucharistické oběti vynáší především ono staré. To však není proti pokroku vědy, který sám velmi podporoval: když někdo systematicky předloží dosavadní nauku, poskytuje tím výbornou příležitost k další práci, která, má-li si zachovat potřebnou kontinuitu, musí organicky vyrůstat z dosavadních výsledků.

V první kapitole jsme představili život Eugenia Pacelli. Viděli jsme, jak byl již od dětství zapálen pro Krista, církve a službu, jak se nasazoval za skutečné hodnoty a vydával se způsobem, který by někteří označili za přehnaný, až ke škodě na zdraví. Poznali jsme jak jeho eucharistickou, tak i mariánskou úctu. Příhodou z eucharistického kongresu v Buenos Aires nám dává příklad, jak se má Boží služebník chovat tváří v tvář eucharistickému tajemství. Reforma liturgie, konkrétně obřadů Svatého týdne, dává tušit, jak mu záleželo na tom, aby věřící prožívali liturgii s co největším užitkem. Stejným směrem ukazuje i povolení večerních mší nebo zmírnění eucharistického půstu, jako i výzvy k častému svatému přijímání.

Druhá kapitola popisovala vývoj eucharistické nauky v průběhu staletí. Jako mezník jsme použili Tridentický koncil, protože na tomto koncilu byly vyhlášeny četné kánony o mešní oběti, o Kristově přítomnosti v eucharistii i o svatém přijímání. Viděli jsme, jak církvi záleželo na tom, aby tato nauka byla jasná, zároveň ale stojíme tváří v tvář tajemství, které svým rozumem nemůžeme zcela proniknout. Především od jedenáctého století se setkáváme s pokusy o filosoficko-teologické popsání a vyjádření toho, co se děje v mešní oběti během proměňování. Od dvanáctého století se používá výraz „transsubstanciace“, který od dob papeže Inocence III. proniká také do dokumentů magisteria. O obětním

449 Srov. Mt 13, 52.

charakteru mše se vedly větší diskuse až v době tzv. reformace, v prvním tisíciletí v této oblasti nebyly větší problémy. Na Tridentuském koncilu bylo definováno, že je eucharistická oběť totožná s kalvarskou obětí – knězem i obětí je v obou případech Ježíš Kristus – ale kalvarská a eucharistická oběť se od sebe liší způsobem obětování. Ve mši je aplikováno ovoce kalvarské oběti. Koncil znovu potvrdil pojem „transsubstanciace“ a prohlásil jeho vhodnost. O přijímání pod obojí způsobou a o přijímání malých dětí prohlásil, že nejsou bezpodmínečně nutné, církve má moc při zachování podstaty svátostí změnit to, co uzná za vhodné, pokud to vede k větší účtě a zbožnosti. Po Tridentinu již nemáme žádné tak významné prohlášení.

Třetí kapitola ukázala na příkladu deseti dokumentů, co Pius XII. o eucharistické oběti učí: V podstatě se jedná o opakování prohloubení nauky Tridentuského koncilu z důvodu některých přehnaných názorů objevujících se především v souvislosti s liturgickým hnutím. Asi nejzávažnějším bodem je kristocentričnost liturgie a zdůraznění velekněžského úřadu Ježíše Krista. Co se týká mešní oběti, Pius XII. vícekrát doslovně cituje definici Tridentina z dvacátého druhého zasedání. Pokud jde o metafyzickou podstatu mše, je to podle Pia XII. Ježíšova oběť, která je svátostně zpřítomněna; pokud jde o fyzickou podstatu, je to obětování, které je znázorněno a děje se při odděleném proměňování chleba a vína v tělo a krev Ježíše Krista. Co se týká Kristovy přítomnosti v eucharistii, připomíná vhodnost a vlastní význam slov „podstata“ a „přepodstatnění“. V případě svatého přijímání se setkáváme s praktickými rozhodnutími, která mají vést k častějšímu přijímání. V souladu s dříve vyjádřenými doporučeními doporučuje i Pius XII., aby věřící přijímali eucharistii z téže mešní oběti. V některých uvedených dokumentech se papež dívá na eucharistii i z jiných úhlů pohledu.

Čtvrtá kapitola systematicky shrnuje, co bylo řečeno ve třetí kapitole a nabízí pohled některých teologů na daná témata.

Pátá kapitola ukazuje, jak se vyvíjela eucharistická nauka magisteria po smrti Pia XII. Jednotlivé dokumenty jsou dokladem, že ani v teologickém vývoji

nemůžeme mluvit o žádném zlomu, ale spíše o prohloubení dosavadních poznatků nebo o nových pohledech.

Práce si kladla za cíl popsat nauku o eucharistii, jak ji předkládá papež Pius XII. v kontextu předchozího a následného magisteria. Zaměřili jsme se na eucharistickou oběť, ale pro úzkou souvislost tohoto tématu s tématem přítomnosti Ježíše Krista pod svátostnými způsoby (je přítomen ve stavu oběti) a s tématem přijímání (během něho se věřící zvláštním způsobem spojují s Ježíšovou obětí) jsme věnovali prostor i těmto dvěma aspektům. Přítomnost druhé a páté kapitoly a jejich rozsah má dokazovat kontinuitu dogmatického vývoje. Dokumenty magisteria Pia XII., které jsme zvolili, jsou příkladem eucharistické nauky, kterou tento papež předkládá také v ostatních svých projevech: proto je můžeme použít i jako jakési zástupce celku.

Pokud jde o druhý hlavní cíl, totiž oživit vědomí o tom, co církve o eucharistii věří a učí, záleží na množství čtenářů a jejich přístupu, jestli bude cíl naplněn. S tímto cílem nutně souvisí ještě jeden, a sice přispět k prohloubení vztahu věřících ke Kristu přítomnému v eucharistii. Ježíš Kristus svou obětí napravil vztah tvorstva k jeho Stvořiteli, když v jistém smyslu do této oběti vstoupíme, můžeme se aktivně účastnit Ježíšovy oběti chvály, díky, smíru a prosby. Podobně jako nemohou lidé uvěřit, když evangelium neslyšeli,⁴⁵⁰ tak i spojení s Ježíšovou obětí a aktivní účast na ní předpokládá, že budou nejdříve o této možnosti vědět. Práce chce na tuto možnost upozornit, ale opět záleží na samotných čtenářích, jestli bude i tento cíl naplněn.

„Tomu, který sedí na trůnu, i Beránkovi buď chvála, čest, sláva a moc na věky věků.“⁴⁵¹

450 Srov. Řím 10, 14.

451 Srov. Zj 5, 13.

Appendix

S tématem práce úzce souvisí otázka, jak máme rozumět výrazům „sacrificium“ a „transsubstantiatio“. Také se zastavíme u teorie „Mysteriengegenwart“ a na příkladu některých liturgických tradic se ukážeme, jak církve odnepaměti vyjadřovala svou víru o mši svaté.

I. Reflexe nad pojmem „sacrificium“

Se slovem „sacrificium“ se v této práci setkáme vícekrát. Zde nabídneme některé výklady, které se mohou vzájemně doplňovat.

„Sacrificium in sensu lato [...] est omne opus bonum propter reverentiam divinam factum [...]“. ⁴⁵² Ve vlastním smyslu je to pak přinesení nebo obětování („oblatio“) viditelné věci pouze Bohu jako projev uznání jeho svrchovanosti, vlády („dominium“), při níž dojde ke změně/zničení této věci. Musí tak činit legitimní služebník, tj. kněz. ⁴⁵³

V knize *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, nabízí profesor Pospíšil reflexi, nad kterou se ve světle textů dalších autorů a úvah zastavíme: S odvoláním na sv. Tomáše ⁴⁵⁴ říká: „[...] latinský výraz ‚sacrificium‘ lze chápat jako svaté konání nebo jako jednání které posvěcuje obětní dar[...]“ ⁴⁵⁵ Toto dílo vykonal Ježíš jako člověk, slouží tedy k povznesení lidství: Hříchem jsme se od Boha vzdálili, Kristus se naopak ve své poslušnosti vydává Otcovu plánu spasit člověka a táhne s sebou i ostatní – posvěcuje lidstvo. Otec chce spasit lidstvo, Syn koná jen to, co vidí konat Otce. ⁴⁵⁶ Při pravé oběti jde o to, abychom přilnuli k Bohu. Na kříži vrcholí stávání se Slova člověkem ⁴⁵⁷ stejně jako „zbožšťování“ člověka. ⁴⁵⁸ „[...] na kříži vrcholí vtělení jako stávání se člověkem – a bezvýhradné sebedarování člověka Bohu a jeho záměrům. Jestliže v teologii vtělení platí, že vše, co je přijato, je také zbožštěno, pak na kříži platí, že vše, co je Kristem obětováno a darováno, je posvěceno, zbožštěno, povýšeno.“ ⁴⁵⁹ Ježíš Kristus získal svým utrpením také zásluhy pro svou lidskou přirozenost. ⁴⁶⁰ Chalcedonský koncil učí, že se Boží Syn stal „soudopodstatný s námi podle lidství“, ⁴⁶¹ proto je posvěceno i „naše“ lidství: Jeho synovská poslušnost posvěcuje i nás: „Christus opfert vielmehr als Repräsentant der Menschheit, ja der Welt. Daher ist die ganze Welt in sein Opfer hineingenommen.“ ⁴⁶²

Výše uvedená definice oběti není v případě Kristovy oběti zcela dostatečná:

452 R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 266.

453 Srov. Tamt.

454 *STh* II-II, 85, 3, ad 3.

455 C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 356.

456 Srov. Jan 5, 19.

457 Protože celé Kristovo dílo tvoří jeden celek a vrcholí na kříži: „Na kříži, kde umírá dobrovolně za veškerého lidstvo, vyvrcholila jeho oběť, která ve skutečnosti začala ve chvíli jeho vtělení.“ R. M. DACÍK, *Bůh ve svátostech*, s. 79.

458 Srov. C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 355 – 357.

459 Tamt., s. 358.

460 Srov. „proto ho také Bůh povýšil“ Flp 2, 9 nebo: „Podle Bonaventury odměnou Kristova ponížení je oslavení jeho těla.“ *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 365, pozn. 372.

461 και ὁμοουσιον ἡμιν τον αὐτον κατα την ἀνθρωποτητα DZH 301.

462 M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV, I*, s., 380.

„[...] jakou radost by měl mít Bůh ze zničení? Copak se mu zničením něco přidává? Odpověď zní takto: ve zničení se skrývá akt uznání Boží svrchovanosti nad všemi věcmi. Ale může takový akt sloužit Boží vznešenosti? Zjevně nikoliv. Skutečné odevzdání Bohu musí přece vypadat úplně jinak. Ono odevzdání spočívá – tak to vidí církevní otcové v návaznosti na biblickou tradici – ve sjednocení člověka a stvoření s Bohem. Sounáležitost nemá nic společného se zničením nebo nebytím, ale se způsobem bytí: znamená vystoupení [...] z bytí pouze pro sebe a v sobě. Znamená tu ztrátu sebe samého, která je jediným možným způsobem sebenalezení [...]“⁴⁶³

Ježíšovu oběť pro její jedinečnost nemůžeme zařadit do kategorie ostatních rituálních obětí, ale tento výraz používáme analogicky: „Musíme říci, že Kristova smrt je pravou a skutečnou obětí. Vzápětí však musíme dodat, že jeho smrt není obětí v tom smyslu, jako jimi byly starozákonní a jiné obětní rity v dějinách náboženství.“⁴⁶⁴ V třetím kroku řekneme, že se nestal obětí, ale že jí je.⁴⁶⁵

Na tomto místě se ještě zastavíme nad významem českého slova „oběť“, protože bývá obvykle používáno při překladu slova „sacrificium“. Výše jsme zmínili nutnost chápat tento výraz analogicky. V dnešní době je slovo „oběť“ spojené s pasivním snášením něčeho nepříjemného. V původním významu se ale jednalo o „Hingabe“, tedy *aktivní* vydání se. V případě eucharistické oběti můžeme říct: „Äussere Zeichen, Brot und Wein und die darüber gesprochenen Weiheworte [...] bewirken die Heilswirklichkeit des eucharistischen Opfersakramentes: Leib und Blut Christi und zwar nicht nach der bloss passiven Anwesenheit, sondern in der Heilsdynamik seines Opfertodes.“⁴⁶⁶

II. Reflexe nad pojmem „transsubstantiatio“

Na více místech práce se dotýkáme otázky, co se míní výrazem „předpodstatnění“, „podstatná přítomnost“. Tridentický koncil pouze říká, že jsou tato označení použita „proprie et convenienter“. V klasické teologické literatuře se sice obvykle vychází z aristotelsko-tomistické filosofie a v jejím světle se celá nauka rozvíjí,⁴⁶⁷ ale podobně jako viennský koncil sice předpokládá hylémorfismus, ale tuto filosofickou nauku nedogmatizuje, tak ani Tridentinum nedogmatizuje aristotelsko-tomistickou filosofii.

Tridentický koncil zavrhuje v prvním kánonu o eucharistii tvrzení, že je Kristus v eucharistii přítomný pouze „ut in signo vel figura, aut virtute.“⁴⁶⁸

„Es ist leicht zu sehen, dass die Substanz im metaphysischen, nicht im physischen Sinn gemeint ist.“⁴⁶⁹ Rozlišování mezi podstatou a tím, jak se věc jeví, však podle Schmause není, jak bylo již výše řečeno, závislé na žádném filosofickém systému. Tridentinum také podle něho nemělo v úmyslu slavnostně uznávat filosofický systém nebo teologickou školu, „[...] aristotelische Philosophie lieh ihr nur das Kleid für den von ihr bekannten Inhalt [...] -bekenntniss der Kirche ist nicht unlöslich auf dieses Kleid oder auf diese Verleiblichung angewiesen. Kleid und Verleiblichung sind zeitgebunden [...] In der

463 J. RATZINGER, *Duch liturgie*, s. 22-23.

464 *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 355.

465 Srov. tamt.

466 M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 315.

467 Srov. např. „Accidentia in hoc sacramento manent sine subjecto.“ R. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Eucharistia*, s. 157.

468 Srov. DzH 1651.

469 M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 345.

Sprache des Aristoteles kann man sagen, dass sie nicht bloss die ‚Form‘ des Urstoffs, sondern diesen selbst betrifft. [...] Kirche geht [...] mit ihrer Lehre von der Wesensverwandlung mitten zwischen der naturalistischen Vorstellung [...] und der symbolistischen Verflüchtigung hindurch.⁴⁷⁰

Tímto ovšem ještě není dostatečně zodpovězena otázka, co církev míní „convenienter“ použitým slovem „podstata.“

Můžeme tvrdit, že i když tajemství katolické víry nejsou proti rozumu,⁴⁷¹ jsou nad rozum – přinejmenším pro svůj původ. Proto jakékoli rozumové vysvětlení bude vždy nedokonalé a dříve či později vyjdou na povrch jeho slabiny. Pak má člověk pokušení zahrnout pravdu víry, přestože by měl ve skutečnosti pouze odmítnout tuto nedokonalou a zavádějící interpretaci. Ačkoli nesdílíme postoj všeobecně rozšířený v pozdním středověku a na počátku novověku a který neblaze ovlivnil i hnutí *devotio moderna*, kdy se společnost stavěla kriticky vůči rozumovému poznávání, potažmo i vůči vědě a tudíž i teologii, musíme zde dát za pravdu Tomáši Kempenskému, který v *Následování Krista* varuje před snahou o úplné pochopení tohoto nepochopitelného tajemství, abychom pak neztratili úctu a víru: „Mnozí pozbyli zbožnosti, když chtěli prozkoumat božské věci [...] Všechno myšlení a přirozené zkoumání o Svátosti má následovat víru, a ne ji předcházet nebo oslabovat“⁴⁷² „Die Lehre von der Wesensverwandlung lässt das eucharistische Opfersakrament als undurchdringliches Mysterium erscheinen.“⁴⁷³

Podobně církevní otcové... „[...] haben hierüber nicht nachgedacht. Sie spürten wenig Bedürfnis, das eucharistische Geheimnis gedanklich zu durchdringen.“⁴⁷⁴ Přesto jim ale eucharistická nauka nebyla cizí: Např. sv. Irenej, i když s pozdějším vysvětlujícím doplněním, říká:

„Jak se odvažují tvrdit, že naše tělo se porušuje a nevrací se k životu, toto tělo, které je oživeno tělem Pána a jeho krví? [...] Tento chléb, vydaný zemí, když nad ním byl vzýván Bůh, není už obyčejným chlebem, nýbrž Eucharistií, složenou ze dvou prvků, jednoho pozemského (vnější případy, které zůstávají) a druhého nebeského (podstata těla Páně). Proto naše těla, účastníci se Eucharistie, nejsou již porušitelná, protože nesou v sobě záruku vzkříšení.“⁴⁷⁵

Od samého počátku pokusů o jakékoli uchopení tajemství Kristovy eucharistické přítomnosti si církev uvědomovala, že se nejedná o pouhý symbol. Tak např. učí již citovaná římská synoda z doby pontifikátu Mikuláše II.: Po proměňování není na oltáři pouze svátost („solummodo sacramentum“), ale pravé tělo a krev Ježíše Krista.⁴⁷⁶

Tímto se před námi otevírá otázka, jak máme mluvit o svátostnosti eucharistie. Vidíme, že klasická definice svátostí jako „účinných znamení“ v případě eucharistie nestačí, protože tím ještě není vyjádřena pravda víry o proměňování; pak by mohl být Ježíš Kristus v eucharistii přítomen pouze duchovně, svou mocí: „signum spiritualis praesentiae“. Nabízí se řešení, že jakožto *znamení* máme chápat pouze způsob

470 Tamt., s. 347-351.

471 Srov.: „A není tu nic, co by odporovalo rozumu.“ R. M. DACÍK, *Bůh ve svátostech*, s. 73.

472 T. KEMPENSKÝ, *Následování Krista*. IV., 18, s. 185n.

473 M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV, 1*, s. 354.

474 Tamt., s. 364.

475 IRENEJ Z LYONU: *Contra haereses* IV, 5. PG VII, 1027n. In: R. M. DACÍK, *Bůh ve svátostech*, s. 70.

476 Srov. DzH 690.

(species) (nebo v případě mše oddělení proměňování), nikoli však podstatu chleba a vína, která už není. Také v nauce o eucharistii platí, že v katolické teologii musíme často říci „jednak-jednak“, tedy eucharistie je jak svátostí, tak i samotným Kristem tajemně přítomným, s tím, že se zde jednotlivá tvrzení vzájemně nevylučují, jako se nevylučuje ani Ježíšovo božství a lidství při zachování jednoty osoby. Tato přítomnost je vskutku jedinečná, jak vyjádřil i poslední koncil: „Je přítomen v mešní oběti [...] *zejména* pod eucharistickými způsoby.“⁴⁷⁷

Nemůžeme tuto nauku odbýt jako pouhou suchou vědeckou tezi. Nesmíme zapomínat, že se jedná o našeho Pána, který nám přináší spásu a oslavuje svého Otce, že primárním cílem ustanovení eucharistie nebylo dát další podněty ke zkoumání nějaké „věci“.⁴⁷⁸

III. Theorie „Mysteriengegenwart“

Věčné Slovo je nadčasové, všechna jeho díla po vtělení patří jemu. Setkáváme-li se s Kristem, setkáváme se i s jeho dílem. V konání církve zůstává sám aktivní. Život a dílo Ježíše Krista je přítomno dvěma způsoby, a sice slovem hlásání a znamením svátostí.⁴⁷⁹ Na jiném místě v souvislosti s přítomností Kristovy smrti profesor Schmaus říká: „Von entscheidender Bedeutung für ein richtiges Verständnis der Mysterienlehre ist die Unterscheidung der verschiedenen Seinsweisen, nämlich der geschichtlichen und der sakramentalen. Ohne diese Unterscheidung muss O. Casels Lehre notwendig missverstanden werden. Der Kreuzestod Christi wird in den Sakrament in der Seinsweise des Mysteriums gegenwärtig. Was ist Mysterium? Wir können es in diesem Zusammenhang als eine heilige kultische Handlung bezeichnen, in der eine Heilstatsache unter einem Ritus im Bilde, im Zeichen gegenwärtig wird [...] Das Sein in mysterio ist überzeitlich und übergeschichtlich.“⁴⁸⁰

Přitom odmítá tvrzení o jakémisi vtažení minulosti do současnosti, podobně jako při proměňování nesestupuje Ježíš Kristus z nebe. Také říká, co uvádíme i na jiných místech této práce, že s Kristovou smrtí je přítomno celý Ježíšův život a dílo.⁴⁸¹

K podpoře teorie lze říci, že jako jsou různé způsoby Kristovy přítomnosti, mohou být i různé způsoby přítomnosti události.⁴⁸²

„Der christusgläubige Mensch wird zunächst nicht mit dem Christusgeschehen, sondern mit der verklärten Christusgestalt verbunden. Aber der verklärte Christus ist durch seinen Tod und seine Auferstehung charakterisiert. Diese Ereignisse seines Lebens sind für ihn keine blosse Vergangenheit, sondern immer lebendige Gegenwart. Wer daher mit Christus in Gemeinschaft tritt, tritt in Beziehung zu jenen Heilsgeschehnissen, durch welche der verklärte Christus geprägt ist. Er wird von der Kraft des Todes und der Auferstehung Christi ergriffen.“

Diese Erklärung kann freilich die Schwierigkeiten der Casel'schen Lösung nur um einen hohen Preis umgehen, denn sie vermag nicht recht verständlich zu machen, wie der Christ an den vergangenen Heilstaten real teilzunehmen vermag.

477 SC 7 (zvýrazněno autorem práce).

478 Srov. Jan 6, 27.33.51.57.

479 Srov. M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 2-4.

480 Tamt., s. 60n.

481 Srov. tamt., s. 61.

482 Srov. tamt., s. 70.

Jenseits aller Erklärungsversuche steht fest, dass im Sakrament ein objektives Gedächtnis des Heilsgeschehens begangen wird. Dabei ist die Eucharistie von allen übrigen Sakramenten verschieden, weil sie und nur sie ein Gedächtnis des Todes Christi als eines Opfers und daher selbst ein Opfer ist. Die übrigen Sakramente stellen Christi Tod unter anderen Aspekten dar und sind daher keine Opfer. Sie sind insofern objektives Gedächtnis, als der Tod Christi im sakramentalen Symbol jeweils unter einem bestimmten Aspekt (z.B. Als Übergang von der vergänglichen in die unvergängliche Existenzweise) in Erscheinung tritt. Die einmalige Heilstat wird im Symbol wirksam und daher objektiv dargestellt [...]“⁴⁸³

Co Kristus vykonal „[...] jsou jedinečné historické události, jež jako takové patří minulosti. V přísném slova smyslu pro ně platí *semel (ephapax)* - „jednou“, které list Židům tak naléhavě zdůrazňuje v protikladu k množství opakujících se obětí Starého zákona. Ale pokud by se jednalo pouze o projevy minulosti jako všechna ona data, jež se učíme z historických knih, pak by k nim nemohla existovat žádná současnost. Zůstaly by pro nás nedosažitelné. Vnějšímu aktu ukřižování však odpovídá vnitřní akt oběti (tělo „se vydává za vás“). Nikdo mi nemůže vzít život, já ho dávám sám od sebe, říká Pán v Janově evangeliu (10,18). Tento akt oběti není v žádném případě pouze duchovním dějem. Je duchovním aktem, který na sebe bere tělesné, pojímá celého člověka, ba je zároveň aktem Syna. Ježíšova poslušnost lidské vůli se vnořila do ustavičného „ano“ Syna Otci[...] Tak zahrnuje toto „odevzdání se“, které v pasivu ukřižování vtahuje umučení člověčenství do aktu lásky, všechny dimenze skutečnosti – tělo, duši, ducha, logos. Jako je tělesná bolest vtažena do patosu ducha a stává se poslušným „ano“, tak je také čas vtažen do toho, co jej přesahuje. Vlastní vnitřní akt, který by bez vnějšího neexistoval, překračuje čas, ale protože přichází v čase, může být čas do něj stále znovu vtahován. Proto je možná současnost. To má na mysli sv. Bernard z Clairvaux, když říká, že právě *semel* (jednou) v sobě nese *semper* (stále), neboli v jedinečném se děje trvajícím. [...] tento vztah vyslovený sv. Bernardem vyjadřuje jeho vlastní mínění. *Ephapax* (jednou) je spojen s *aiónios* (ustavičně). Ono „dnes“ zahrnuje celou dobu církve. Právě proto, že je tomu tak, nevytváří se v křesťanské liturgii pouze něco minulého, nýbrž dochází k současnosti s tím, co je základem liturgie. To je vlastní jádro a skutečná velikost eucharistické slavnosti, která je vždy více než večeří – jejím prostřednictvím jsme vtaženi do současnosti s mysteriem Kristovy paschy, do jeho přechodu z času pomíjivosti před tvář Boží.“⁴⁸⁴

IV. Víra o mši svaté ve světle Tradice: svědectví některých liturgických textů

Podle výše zmíněného pravidla *lex orandi – lex credendi* by se měla víra církve⁴⁸⁵ projevat v liturgii a naopak způsob liturgického slavení ovlivňuje víru⁴⁸⁶ jedince. Některé starobylé rity mohou posloužit jako cenný důkaz, jak univerzální církev chápala v minulosti víru o eucharistické oběti.

483 M. SCHMAUS, *Katholische Dogmatik IV,1*, s. 70-73.

484 J. RATZINGER, *Duch liturgie*, s. 49n.

485 „Fides quae creditur“.

486 „Fides qua creditur“.

V syro-malankarské liturgii⁴⁸⁷ před začátkem eucharistické modlitby vyzývá příslušující k soustředěnosti, protože bude nebeskému Otci přinesena živoucí *oběť* za naši spásu.⁴⁸⁸ A lid odpovídá, že je tato posvátná služba požehnáním a pokojem, obětí a díkůčiněním.⁴⁸⁹

Byzantský ritus nazývá eucharistickou liturgií obětí na mnoha místech mše, např. když se blíží eucharistická modlitba: „oběť chvály“⁴⁹⁰ a celý obřad proskomidie nevypovídá o ničem jiném.

Ve velmi starobylé liturgii sv. Jakuba se kněz modlí:

„Vládce a Pane, ve své milosti [...] jsi nám dovolil stát před tvým svatým oltářem a přinášet tí tuto úžasnou nekrvavou oběť za naše hříchy a za přestupky lidu [...] Předkládáme ti tuto úžasnou a nekrvavou oběť [...] a prosíme tě o milost, aby toto tajemství, které jsme dostali ke spáse, nebylo tvému lidu k odsouzení, ale na odpuštění hříchů [...]“⁴⁹¹

A dále:

„Dobrořečíme ti, Pane, Bože náš, že jsi nám dal odvahu vstoupit do tvé svatyně a obnovil jsi náš přístup k tobě [...] skrze oponu těla tvého Krista [...]. Vládce, smiluj se nad námi, neboť se chvějeme, když máme stát před tvým svatým oltářem a přinést ti tuto duchovní a nekrvavou oběť za naše hříchy a za přestupky lidí.“⁴⁹²

Arménská liturgie děkuje a chválí Krista, že nám zanechal kněžství k nekrvavé oběti.⁴⁹³ Kněz si uvědomuje svoji slabost a hříšnost a prosí o sílu k obětování neposkvrněného těla a drahocenné krve.⁴⁹⁴ Podobně ve všech přímlovách před přijímáním je mše nazývána „svatou obětí“.⁴⁹⁵

Vidíme, že přes rozmanitost ritů (vyjádření) je víra o přirozenosti mše svaté v různých liturgických rodinách stejná.⁴⁹⁶

487 Tento ritus na rozdíl od syro-malabarského zůstal i po vytvoření unie s Římem ve své původní podobě.

488 Srov. *Die Göttliche Liturgie (Quorbono) der SyroMalankarischen Katholischen Kirche*. Trivandrum : Layout et Printing, 2010. s. 28.

489 Srov. tamt.

490 „Žertvu chvalenija.“ Srov. *Liturgikon sijest' služebnik*, Olomouc : Refugium, 2009. s. 76.

491 Srov. *Božská liturgia svätého apoštola Jakuba, Pánovho brata a prvého jeruzalemského biskupa*, s. 21-22.

492 Srov. tamt., s. 24-25.

493 Srov. *Die heilige Messliturgie nach dem armenischen Ritus mit einer ausführlichen Einleitung*. 2. Aufl. Wien : Verlag der Mechitharisten-Kongregation, 1995. s. 60.

494 Srov. tamt., s. 60n.

495 Srov. tamt., s. 73-77.

496 „[...] in omnibus liturgiis explicita est propitiatorii sacrificii declaratio. ‚Offerimus tibi hoc incruentum sacrificium pro peccatis nostris et ignorantibus populi‘ (Liturg. s. Iacobi; s. Chrysost.); ‚ad expianda delicta‘ (Liturg. s. Basilii); ‚hostiam placationis; sacrificium propitiatorium; sacrificium, cuius voluisti immolatione placari‘ (in Liturg. Orientalibus et occidentalibus passim); ‚offeram tibi incruentum hoc et rationabile sacrificium in remissionem peccatorum meorum, veniam delictorum populi, requiem et refrigerium patrum nostrorum, qui obdormierunt‘ Liturg. Syriaca Gregorii [...]“ I. B. FRANZELIN, *De SS. Eucharistiae sacramento et sacrificio*, s. 365.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Peňáz Josef

Instituce: Katedra systematické teologie CMTF v Olomouci

Název práce: Eucharistická oběť v magisteriu Pia XII.

vedoucí práce: PhDr. Štěpán M. Filip, Th.D.

Počet stran: 103

Počet titulů použité literatury: 32 (z toho 1 dokument z internetu)

Počet pramenů: 32 (z toho 12 dokumentů z internetu)

Klíčová slova: eucharistie
kult
magisterium
mše
oběť
přijímání
přítomnost
svátostnost
Velekněz
zpřítomnění

Resumé:

Diplomová práce je zaměřena na popis nauky papeže Pia XII. o eucharistické oběti, pozornost věnuje také kontextu předchozího a následného magisteria. Stále má na zřeteli neodlučitelnost tématu „eucharistická oběť“ od témat „Kristova přítomnost v eucharistii“ a „přijímání“. Nejprve popisuje život zmíněného papeže a jeho vztah k eucharistii, dále vývoj eucharistické nauky do začátku pontifikátu Pia XII., pak na příkladu vybraných dokumentů ukazuje, co tento papež o eucharistii učí, dále celou tuto nauku systematicky shrnuje. Nakonec popisuje vývoj eucharistické nauky učitelského úřadu církve až do současnosti.

Přehled pramenů a literatury

Prameny: církevní dokumenty

BENEDIKT XVI. *Sacramentum caritatis. Postsynodální apoštolská exhortace o eucharistii, zdroji a vrcholu života a poslání církve.* Přel. Jiří Kratochvíl. Praha : Paulínky, 2007. 110 stran. ISBN 978-80-86949-32-1.

BERTETTO, Domenico. *Il magistero eucaristico di Pio XII.* Torino : Societa editrice internazionale, 1957. 616 stran.

Božská liturgie svätého apoštola Jakuba, Pánovho brata a prvého jeruzalemského biskupa. Pracovní překlad a vydání košické eparchie. 45 stran.

Catechismus ex decreto concilii Tridentini ad parochos. Regensburg : B. J. Manz, 1908. 477 stran.

DENZINGER, Heinrich; HÜNERMANN, Peter. *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum: Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen.* 3/42. Aufl. Freiburg–Basel–Wien : Herder, 2009. 1811 stran. ISBN 978-3-451-28520-2.

Die Göttliche Liturgie (Quorbono) der SyroMalankarischen Katholischen Kirche. Trivandrum : Layout et Printing, 2010. 64 stran.

Die heilige Messliturgie nach dem armenischen Ritus mit einer ausführlichen Einleitung. 2. Aufl. Wien : Verlag der Mechitharisten-Kongregation, 1995. 96 stran.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Přel. skupina pod vedením Oto Mádra. 2. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9. Orig.: *Sacrosanctum Concilium Vaticanum II: Constitutiones, Decreta, Declarationes.*

Dokumenty Prvního vatikánského koncilu. Přel. Rudolf Svoboda, Karel Skalický, Martina Pavelková, Tereza Poštová, Tomáš Machula. 1. vyd. Praha : Krystal OP, 2006. 98 stran. ISBN 80-85929-85-6.

Katechismus katolické církve. přel. Josef Koláček. 1. vyd. Praha : Zvon, české katolické nakladatelství, 1995. Orig.: *Catéchisme de l'Eglise catholique* 793 stran. ISBN 80-7113-132-6.

Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny. Přel. Miroslav Zedníček. 1. vyd. Praha : Zvon, 1994. Orig.: *Codex iuris canonici.* 812 stran. ISBN 80-7113-082-6.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Všeobecné pokyny k Římskému misálu.* Praha : Česká biskupská konference, 2003. 112 stran.

Kongregace pro nauku víry. *Deklarace Dominus Iesus: O jedinečnosti a spásonosné univerzalitě Ježíše Krista a církve.* Praha : Sekretariát české biskupské konference, 2000. 31 stran.

Liturgikon sijest' služebnik, Olomouc : Refugium, 2009. 242 stran. ISBN 978-80-7412-026-8.

Missale Romanum. Romae : Typis polyglottis Vaticanis, 1970. 966 stran.

NEUNER, Josef; ROOS, Heinrich. *Viera církvi v úradných dokumentoch jej Magistéria.* Prepracovali Karl Rahner a Karl-Heinz Weger. Přel. Vojtech Mikula. Trnava : Dobrá kniha, 1995. Orig.: *Der Glaube der Kirche in den Urkunden der Lehrverkündigung.* 471 stran. ISBN 80-7141-072-1.

PIUS XII. *Humani generis: O některých falešných názorech, které podkopávají základy katolické nauky.* Přel. Efrém Jindráček Olomouc : Matice cyrilometodějská, 2004. 23 stran. ISBN 80-7266-174-4.

PIUS XII. *Mediator Dei, päpstliche Rundschreiben über die heilige Liturgie.* Freiburg : Herder, 1948., 180 stran. [dvojjazyčný text].

PIUS XII. *Menti Nostrae: Päpstliche Rundschreiben, Mahnung an den Klerus der ganzen Welt, soweit er in Gemeinschaft mit dem Heiligen Stuhl steht, über die Förderung der Heiligkeit des Priesterlebens.* Wien : Herder, 1950. 101 stran. [dvojjazyčný text].

RATHGEBER, Alphons M. *Das heilige Messopfer.* Nürnberg : Sebaldus-Verlag, 1953. 439 stran.

Literatura

ADAM, Adolf. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Přelož. Václav Konzal a Pavel Kouba. Praha : Vyšehrad, 2001. 472 stran. ISBN 80-7021-420-1.

Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert: Perspektiven, Strömungen, Motive in der christlichen und nichtchristlichen Welt. Band III. Freiburg-Basel-Wien : Herder, 1970. 562 stran.

Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert: Perspektiven, Strömungen, Motive in der christlichen und nichtchristlichen Welt, Band II. Freiburg-Basel-Wien : Herder, 1970. 562 stran.

BLET, Pierre. *Pius XII. a druhá světová válka ve světle vatikánských archivů*. Přel. Antonín Džbánek. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 2001. Orig.: *Pie XII et la Seconde Guerre mondiale d'après les archives du Vatican* 333 stran. ISBN 80-7266-082-9.

BONAVENTURA. *Putování mysli do Boha*. Přel. Ctirad Václav Pospíšil. 2. vyd. Praha : Krystal OP, 2003. 120 stran. ISBN 80-85929-61-9.

Breviarium Romanum I.: ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum, summorum Pontificum cura recognitum, cum textu psalmodum e Vulgata. Bonn/Denkendorf : nova et vetera, 2008. 1700 stran. ISBN 978-3-936741-77-3.

DACÍK, Reginald M. *Bůh ve svátostech*. 2. vyd. Olomouc : Dominikánská edice Krystal, 1948. Věrouka pro laiky, sv. 5. 144 stran.

DIEKAMP, Franz. *Katholische Dogmatik nach den Grundsätzen des heiligen Thomas*, 3. Band. 12 Aufl. Münster Westfalen : Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1954. 512 stran.

FILIP, Štěpán M. „Imago repraesentativa passionis Christi“ : Podstata eucharistické oběti podle sv. Tomáše Akvinského. In: *Společnost Tomáše Akvinského: Akta*, 3 (2006), s. 7 – 34.

FRANZELIN, Johannes Bapt. *Tractatus de ss. Eucharistiae sacramento et sacrificio*. 2. ed. Romae : S. C. de propaganda fide, 1873. 431 stran.

GARRIGOU-LAGRANGE, Réginald. *De Eucharistia*. Torino : Marietti, 1946. 435 stran.

IGNÁC Z ANTIOCHIE. *List Magnesijským*. In: *Spisy apoštolských otců*. Přel. D. Drápal, J. Sokol, L. Varcl. 3. vyd. Praha : Kalich, 2004.

LEHNERT, M. Pascalina. *Ich durfte ihm dienen: Erinnerungen an Papst Pius XII*. 3. Aufl. Würzburg : Naumann, 1983. 207 stran. ISBN 3-88567-041-0.

MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Křesťanství a ostatní náboženství*. Přel. Ctirad Václav Pospíšil. 1. vyd. Praha : Krystal OP, 1999. 82 stran. ISBN 80-85929-33-3.

OTT, Ludwig. *Grundriss der katholischen Dogmatik*. 11. Aufl. Bonn : nova et vetera, 2005. 686 stran. ISBN 3-936741-25-5.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria: Struktury myšlení v dogmatické teologii*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2005. 590 stran. ISBN 80-7195-001-7.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: Náčrt trinitární teologie*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 590 stran. ISBN 978-80-7195-465-1.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Doplnění, rozšíření a prohloubení 3. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. 415 stran. ISBN 80-7195-000-9.

RAHNER, Karl. *Grundkurs des Glaubens: Einführung in den Begriff des Christentums*. Freiburg–Basel–Wien : Herder, 1977. 6. Aufl. 448 stran. ISBN 3-451-17552-5.

RATZINGER, Joseph. *Duch liturgie*. Přel. Petr a Markéta Kolářovi. Brno : Barrister a Principal, 2006. 205 stran. ISBN 80-7364-032-5. Orig.: *Der Geist der Liturgie*.

RATZINGER, Joseph. *Můj život: Vzpomínky na cestu ke kněžství a biskupskému úřadu*. Přel. Václav Váňa. 2. vyd. Brno : Barrister a Principal, 2005. Orig.: *Aus meinem Leben. Erinnerungen (1927-1977)* 126 stran. ISBN 80-85947-94-3.

RENZ, Franz Ser. *Die Geschichte des Messopfer-Begriffs oder Der alte Glaube und die Neuen Theorien über das Wesen des Unblutigen Opfers*. II. Band. Freising : im Selbstverlag des Verfassers, 1902. 506 stran.

SCHEFFCZYK, Leo. *Glaube als Lebensinspiration: Gesammelte Schriften zur Theologie*. Einsiedeln : Johannes Verlag, 1980. 446 stran. ISBN 3-265-10229-7.

SCHMAUS, Michael. *Katholische Dogmatik III,1*. 5. Aufl. München : Max Hueber, 1958. Zcela přepracované 934 stran.

SCHMAUS, Michael. *Katholische Dogmatik IV,1*. 6. Aufl. München : Max Hueber, 1964.

SCHNEIDER, Athanasius. *Dominus Est, Es ist der Herr: Gedanken eines Bischofs aus Zentralasien über die heilige Kommunion*. 3. Aufl. Neusäss : SJM-Verlag, 2009. 67 stran. ISBN 978-3-932426-44-5.

TANQUEREY, Adolphe. *Synopsis theologie dogmaticae ad usum seminarium*. Tomus III: *De Deo Sanctificante et Remuneratore seu De Gratia, De Sacramentis et De novissimis*. 25.ed. Parisiis-Tornaci-Romae : Desclée et Socii, 1945. 868 stran.

TEREZIE Z ÁVILY. *Hrad v nitru*. Přel. Josef Koláček. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2003. 183 stran. ISBN 80-7192-715-5.

TOMÁŠ KEMPENSKÝ. *Následování Krista*. Přel. Josef Pernikář. Praha : Česká katolická Charita, 1969. 192 stran.

VONIER, Ansgar. *Das Geheimnis des Eucharistischen Opfers*. Berlin : Sankt Augustinus Verlag, 1929. 201 stran.

WALTER, Otto. *Pius XII Leben und Persönlichkeit*. Freiburg im Breisgau : Walter Verlag, 1956. 240 stran.

Internetové zdroje

BENEDIKT XVI. *Porta fidei*. Dostupné na internetu

<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=15348> [12. 4. 2012].

JAN PAVEL II. *Ecclesia de Eucharistia*. Dostupné na internetu

http://www.vatican.va/edocs/DEU0210/___P2.HTM [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/edocs/DEU0210/___P3.HTM [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/edocs/DEU0210/___P4.HTM [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/edocs/DEU0210/___P5.HTM [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/edocs/DEU0210/___P6.HTM [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/edocs/DEU0210/___P7.HTM [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/edocs/DEU0210/___P8.HTM [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/edocs/DEU0210/___P9.HTM [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_20030417_eccl-de-euch_lt.html [19. 12. 2011].

PAVEL VI. *Mysterium fidei*. Dostupné na internetu

http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_03091965_mysterium_ge.html [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_19650903_mysterium_lt.html [19. 12. 2011].

PIUS XII. *Christus Dominus*. Dostupné na internetu

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/apost_constitutions/documents/hf_p-xii_apc_19530106_christus-dominus_lt.html [19. 12. 2011].

PIUS XII. *Haurietis aquas*. Dostupné na internetu

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_15051956_haurietis-aquas_ge.html [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_15051956_haurietis-aquas_lt.html [19. 12. 2011].

PIUS XII. *Mystici corporis*. Dostupné na internetu

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_19430629_mystici-corporis-christi_lt.html [19. 12. 2011].

PIUS XII. *Sacra virginitas*. Dostupné na internetu

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_25031954_sacra-virginitas_en.html [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_25031954_sacra-virginitas_lt.html [19. 12. 2011].

PIUS XII. *Musicae sacrae*. Dostupné na internetu

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_25121955_musicae-sacrae_en.html [19. 12. 2011].

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_25121955_musicae-sacrae_lt.html [19. 12. 2011].

PIUS XII. *Mystici corporis*. Dostupné na internetu

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_29061943_mystici-corporis-christi_ge.html [19. 12. 2011].

Seznam zkratek

Aufl.	Auflage
cf.	Srovnej
č.	Číslo
DzH	DENZINGER, Heinrich; HÜNERMANN, Peter. <i>Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum</i>
Ed.	Editio
GS	Pastorální konstituce II. vatikánského koncilu <i>Gaudium et spes</i>
ISBN	International Standard Book Numbering
KKC	Katechismus katolické církve
LG	Věřoučná konstituce II. vatikánského koncilu <i>Lumen gentium</i>
MR	Missale Romanum
n.	Následující
Např.	Na příklad
PG	<i>Patrologia Graeca</i>
PO	Dekret II. vatikánského koncilu <i>Presbyterorum ordinis</i>
Pozn.	Poznámka
Přel.	Přeložil
s.	Strana
SC	Konstituce II. vatikánského koncilu <i>Sacrosanctum Concilium</i>
Srov.	Srovnej
STh	Tomáš AKVINSKÝ, <i>Summa theologiae</i>
sv.	Svatý
sv.	Svazek
Tamt.	Tamtéž
VPŘM	Všeobecné pokyny k Římskému misálu
Vyd.	Vydání